

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. **Комп'ютерний дизайн:** Г. Булахова.
Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.
Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 2 2021

ЗМІСТ

Коротко про головне

Президент України В. Зеленський на Освітньому форумі-2021 3

Аналітика

Політичні акценти

Потіха А.

Українсько-угорські відносини в контексті візиту
глави МЗС Угорщини 4

Ворошилов О.

Всесвітній економічний форум у Давосі-2021 11

Закіров М.

Санкції щодо телеканалів «112 Україна», «NewsOne» і «ZIK»
в оцінках експертів і політиків 18

Тарасенко Н.

«Кінець епохи Меркель» у Німеччині: український контекст 27

Економічний ракурс

Кулицький С.

Глобальна експансія Китаю та проблеми розвитку української економіки	37

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України	50
COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання та лікування	53
Сучасні дослідження та розробки академічної науки	57
Наукові видання НАН України	59
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти	62
Перспективні напрями розвитку української науки	65
Астрономічна наука	67
Здобутки української археології	68
Підготовка науково- і науково-педагогічних кадрів	69
Питання екології та уникнення техногенних катастроф	70
Наука і влада	71

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Горовий В.

Бібліотечні орієнтири в глобальних інформаційних обмінах	71

До уваги держслужбовця

Шумілова А.

Нові надходження довідково-бібліографічних видань до фондів НБУВ	81

Коротко про головне

Президент України В. Зеленський на Освітньому форумі-2021

В. Зеленський на Освітньому форумі-2021 наголосив, що «в особі Президента наша освіта завжди матиме надійного союзника».

При Президентові України буде створено Раду з розвитку загальної середньої освіти, заявив Президент В. Зеленський на форумі «Освіта України-2021: стратегічні цілі та пріоритетні напрями», який розпочався в Києві 9 лютого.

Глава держави зазначив, що освіта й наука – це стратегічно важливі напрями для України, хоча тривалий час держава приділяла недостатньо уваги цій галузі.

«Сьогодні ми робимо все можливе, аби змінити такий підхід. Ми активно будуємо та ремонтуємо дитячі садочки по всій країні... Також ми відновлюємо та будуємо нові сучасні школи в кожному регіоні. І цей процес буде продовжуватися далі, адже ми прагнемо, щоб кожна наша українська школа – як у місті-мільйоннику, так і в невеликому селищі – мала сучасну матеріально-технічну базу, мала якісне та здорове харчування, доступ до Інтернету, інфраструктуру для спорту, для інклюзивної освіти», – наголосив Президент.

Крім того, цього року було підвищено заробітні плати для освітян. Влада й надалі шукатиме механізми та кошти для того, щоб працівники освіти відчували престиж своєї професії.

Також глава держави акцентував увагу на необхідності підтримки обдарованих і талановитих дітей. Тому нещодавно було підписано Указ, яким засновано ряд стипендій та премій Президента для обдарованих дітей, а також гранти на навчання в провідних країнах світу.

«Важливим напрямом для нас сьогодні є також професійна та професійно-технічна освіта. За ці роки про неї фактично забули і, можна сказати, майже зруйнували. Як наслідок, сьогодні нашій країні катастрофічно бракує кваліфікованих робочих кадрів. Тож спільно з представниками цієї ланки була створена стратегія й розпочато відродження професійної освіти в Україні», – поінформував В. Зеленський.

Щодо вищої освіти, то, відповідно до Указу Президента, уряд готує стратегію її розвитку на наступні 10 років, державну програму з відновлення та розбудови мережі студентських гуртожитків, а також план популяризації освіти в Україні серед іноземців. «Ми будемо боротися за наших прекрасних студентів, за іноземних студентів, а українські виші повинні готувати конкурентоспроможних у сучасному світі людей», – наголосив глава держави.

«Хочу запевнити, в особі Президента України наша освіта завжди матиме надійного союзника. Якщо завгодно – лобіста інтересів наших освітян. Я готовий зі свого боку допомагати в реалізації усіх ваших ініціатив,

усіх ваших кроків, усіх реформ для розвитку української освіти. У цьому контексті я хочу повідомити, що буде опубліковано Указ про створення при Президентіві Ради з розвитку загальної середньої освіти. Знаю, що на цей крок чекали давно, і сьогодні його буде зроблено», – повідомив В. Зеленський (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua>). – 2021. – 9.02).

Аналітика

Політичні акценти

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Українсько-угорські відносини в контексті візиту глави МЗС Угорщини

Між Україною та Угорщиною тривалий час напружені відносини, які викликані рядом нерозв'язаних проблем. Останні декілька років Київ і Будапешт неодноразово обмінювалися досить емоційними заявами. Лідери країн намагаються знайти шляхи розв'язання цих проблем, які задовольнили б обидві сторони. Саме для цього 27 січня міністр закордонних справ Угорщини П. Сійярто відвідав Київ, де зустрівся із своїм колегою міністром закордонних справ Д. Кулебою.

Ще напередодні візиту угорського міністра Д. Кулеба заявив, що Угорщина потрібна Україні як надійний друг та партнер. Він також наголосив на важливості врегулювання відносин між Києвом і Будапештом. Як зазначив міністр, Угорщина є «дуже непростим партнером» для України, однак потрібно рухатися вперед для врегулювання відносин, але ніколи не поступаючись своїми національними інтересами та не перетинаючи «червоних ліній». «Нам з Угорщиною потрібно пройти довгий шлях, ...тому що Угорщина потрібна нам як надійний друг і партнер для вирішення питань у НАТО та Європейському Союзі», – наголосив Д. Кулеба (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/vengriya-nuzhna-ukraine-nadezhnyy-drug-partner-1612213131.html>. 2021. 1.02).

За його словами, після останнього загострення відносин з Угорщиною є надія на їх покращення. І саме Угорщина надіслала Україні сигнал про готовність відновити конструктивний діалог після напруги у відносинах. Він пообіцяв, що з початком нового року Угорщина «буде у фокусі і ми спробуємо вийти з того негативу, у якому опинилися».

Окремо Д. Кулеба підкреслив, що візит угорського прем'єра В. Орбана в Україну не знято з порядку денного. «Я вас запевняю, що Президент України готовий провести таку зустріч. Але вона повинна бути змістовною та перезавантажити відносини. І завдання дипломатів зараз підійти до цього

моменту. Ми відкриті до цієї зустрічі», – зазначив міністр (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/12/30/7118113>. 2020. 30.12).

Щоправда, в експертному середовищі не було впевненості в значному прориві у відносинах України та Угорщини. Адже вже не один раз ці відносини трохи покращувалися, а потім знову погіршувалися. Тому й остання зустріч міністрів закордонних справ не стала проривом. Як зазначив С. Сидоренко, редактор «Європейської правди», піл час цієї зустрічі не могло бути ухвалено проривних рішень, суто за форматом. Адже ці переговори – антикризові. Їхня мета – зрозуміти, чи є простір для діалогу в принципі, а якщо є, то оживити його. «Як засвідчила спільна пресконференція Кулеби та Сійярто, відповідь на це запитання позитивна – так, цей простір є. Сійярто почув від українського колеги те, що цікавило найбільше: Україна не планує пресувати угорців Закарпаття за етнічною ознакою. Д. Кулеба почув від угорського міністра зміну на краще щодо освітнього питання. Обидва погодилися повернутися до старого формату спілкування. Словом, завершилося без перемог, але шлях до примирення відкрився», – наголосив С. Сидоренко

(URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/01/29/7119141>. 2021. 29.01).

За інформацією ЗМІ, Україна та Угорщина під час візиту глави угорського МЗС П. Сійярто до Києва дійсно домовилися про переговори для вирішення суперечки щодо освіти. Про домовленості поінформував на пресконференції в Києві П. Сійярто. «Я звернувся до ...міністра, щоб ми розпочали спільну роботу над законом про мову, який викликав напругу в наших відносинах. Ми також хочемо створити робочу групу, яка отримає повноваження щодо того, яким чином потрібно втілювати закон про освіту», – зазначив П. Сійярто. За його словами, якщо ці консультації будуть успішними, «ми зможемо виключити багато факторів непевності». «Якщо ми знайдемо вирішення цього питання, наші відносини просунуться вперед», – наголосив

він

(URL:

<https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/01/27/7119029>. 2021. 27.01).

Угорський міністр також поінформував, що «в широкому сенсі» обговорив з Д. Кулебою закон про мову. «Я вважаю, що треба розглядати разом закони про мову та про освіту. Я попросив міністра, щоб вони вели з нацменшинами консультації по суті», – зазначив глава угорського МЗС.

У свою чергу Д. Кулеба підтвердив заплановане засідання робочої групи щодо освітнього питання. «Ми домовилися, що найближчим часом відбудеться засідання робочої групи з питань освіти, а також буде проведено бізнес-форум онлайн», – заявив Д. Кулеба.

Обидва міністри визнали, що останнім часом відносини двох країн розвивалися не за найкращим напрямом, але запевнили, що їхня розмова про це була відвертою та прямою. «Є одна істотна перешкода у відносинах двох країн – це емоції та підозри», – зазначив Д. Кулеба.

Міністр П. Сійярто запевнив, що всі звинувачення, які пов'язані із сепаратизмом угорської меншини, «не мають жодного сенсу», Закарпаття повинне «стати історією успіху».

Як зазначив голова Всеукраїнської організації «Демократична спілка угорців України» Л. Зубанич, останні три-чотири роки в українських ЗМІ, намагалися показати закарпатських угорців «сепаратистами», які не мають намірів ні розмовляти українською, ні вивчати її, не хочуть бути частиною української нації. «Але це не відповідає дійсності, тому в людей образа залишилася. І захист вони відчували саме від угорської сторони, яка завжди дуже рішуче підтримує етнічні групи в інших країнах», – зазначив Л. Зубанич.

У свою чергу заступник керівника Офісу Президента І. Жовква наголосив, що Україна та Угорщина продовжують роботу над спільним документом, який сприятиме врегулюванню спірних питань у двосторонніх відносинах. «Ми неодноразово заявляли, що бажаним для України було б укладення відповідного договору чи угоди між Україною та Угорщиною, які б врегулювали цей комплекс питань. Так звана джентльменська угода – угода про паритетність, рівність, взаємовигідність відносин. Над таким документом робота ведеться, за дорученням Президента такий документ було підготовлено українською стороною, передано угорській стороні, отримано їхню реакцію. На сьогодні процес триває», – зазначив І. Жовква.

Разом з тим він підкреслив, що на рівні міністрів «дорожню карту» врегулювання спірних міждержавних питань не буде підписано. «А коли вона буде готова, ми подивимося, можливо, це буде підписано дійсно на рівні лідерів держав, у цьому випадку прем'єр-міністра Угорщини та Президента України», – пояснив він.

Крім того, заступник керівника ОП зауважив, що дати візиту прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана до Києва ще немає і «вона з'явиться тоді, коли до цього будуть готові обидві сторони» (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3172927-ukraina-ta-ugorsina-pracuut-nad-dzentlmenskou-ugodou-op.html>. 2021. 18.01).

За словами деяких експертів, переговори не дали відповідей на більшість важливих питань, але вони дають можливість домовлятися. Зауваження опозиціонерів щодо «зради» не відповідають дійсності. Адже лунали заяви нібито Україна готова переглянути мовний та освітній закони на користь Угорщини, але це не відповідає дійсності. Про це пише редактор «Європейської правди» С. Сидоренко.

За його словами, на щастя, ці звинувачення не є правдивими. Їх спростовують і публічні заяви міністрів, і повідомлення ЗМІ, яким є підстави довіряти. Якраз у цьому питанні Угорщина нарешті почала змінювати позицію в напрямі визнання реальності. «Зустріч у МЗС почалася із заяви Д. Кулеби саме про те, що предметом дискусій з Угорщиною не може бути зміна будь-яких законів. У тому числі освітнього та мовного законодавства.

Суто через те, що це – справа України, а не Угорщини», – підкреслив С. Сидоренко.

За його словами, ця заява пролунала на переговорах за участі делегацій, її свідками були не лише дипломати, а й представники закарпатського самоврядування. Та й лунає вона вже вкотре. На пресконференції знову пролунала теза про те, що йдеться про імплементацію (а не зміну) закону про освіту. І лише його. Закон про функціонування української мови як державної Україна не готова обговорювати з Угорщиною в принципі. Так, Угорщина цього хоче, але згоди Києва на це немає.

Як відомо, наполягання України на тому, що Україна не змінюватиме цей закон, у Будапешті в публічних заявах ігнорували. Це було чи не головною перепоною для домовленостей. І ось нарешті П. Сійярто визнав реальність. На пресконференції в Києві він від імені Угорщини публічно визнав, що готовий говорити про втілення, а не про зміну освітнього законодавства. «Окремо варто наголосити на неочевидній, але дуже важливій деталі. Ключове у цій домовленості – те, що йдеться про двосторонні переговори між Києвом та Будапештом, без участі угорської меншини. Саме на цьому наполягає МЗС», – наголосив експерт.

При цьому він зазначив, що нікуди не поділася також системна недовіра між Україною та Угорщиною. «За останні роки ми бачили купу прикладів, коли Будапешт відмовлявся від своїх обіцянок і починав ескалацію конфлікту. І немає певності, що Орбан не дасть знову таку вказівку. А рішення Сійярто дати в Києві інтерв'ю проросійському каналу “Наш” (під час минулого візиту це був NewsOne) додатково доводить, що розуміння України в команді Орбана і близько немає, а бажання “підколоти” українських партнерів досі є», – зауважив С. Сидоренко.

Як відомо, відносини України та Угорщини погіршилися після ухвалення українського закону про освіту у вересні 2017 р. Він передбачає, що навчання рідною мовою у школах та класах нацменшин відбуватиметься лише в початковій школі. Раніше таке навчання було можливе і в середній, і у вищій школі. В Угорщині це розцінили як наступ на права угорської меншини. Також Угорщина оголосила, що блокуватиме подальшу інтеграцію України до ЄС і НАТО. Зокрема, у Будапешті заявили, що блокуватимуть засідання комісії Україна – НАТО, доки не буде вирішено питання мови освіти угорської нацменшини на Закарпатті. Це вето досі не знято, хоча Україна пішла на поступки – змінила освітній закон.

У 2018 р. розгорівся новий скандал після появи в Інтернеті відео видачі угорських паспортів українцям у Консульстві Угорщини на Закарпатті. Тоді в СБУ заявляли, що знають про факти отримання угорських паспортів не перший рік, але українське законодавство не передбачає кримінальної відповідальності за подвійне громадянство.

Українська влада частково пішла на поступки і 16 січня 2020 р. Верховна Рада ухвалила оновлений Закон України «Про повну загальну

середню освіту», у якому містилися певні поступки для мов країн ЄС, серед яких і угорська.

Але вже в жовтні 2020 р. Україна звинуватила Угорщину у втручанні у внутрішні справи України після того, як глава МЗС Угорщини П. Сійярто звернувся до українських угорців із закликом голосувати на місцевих виборах 25 жовтня за угорську партію та за мера Берегового, який є угорцем. Також українські державні органи твердили про факти агітації за цю політичну силу представниками угорської влади. МЗС України, у свою чергу, навіть заборонив двом високопосадовцям в'їзд в Україну.

Проте вже в листопаді 2020 р. депутати Сюртівської сільради на Закарпатті співали гімн Угорщини після прийняття присяги (відео з'явилося в Інтернеті). У грудні 2020 р. СБУ обшукала приміщення Товариства угорської культури Закарпаття, приватний будинок керівника цієї організації та офіс благодійного фонду «Закарпатський центр економічного розвитку «Еган Еде»». СБУ вказувала, що обшуки здійснюються через «можливе втручання у внутрішні справи України та заподіяння шкоди державній безпеці».

У відповідь на це лідер Товариства угорської культури Закарпаття В. Брензович, будинок якого обшукувала СБУ, на початку грудня залишив Україну. П. Сійярто звернувся до голови ОБСЄ з проханням надіслати місію організації на Закарпаття. Він наполягав, що ОБСЄ має розслідувати «образи на адресу угорської громади» через обшуки (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55704258>. 2021. 26.01).

Проте, на думку експертів, саме новий закон про освіту був головною причиною критики України з боку угорської влади впродовж кількох років. Закон вивчала також Венеціанська комісія. Після її критичних зауважень Верховна Рада ухвалила нову його редакцію. Якщо раніше закон зобов'язував навчати дітей з першого класу державною мовою, то тепер він передбачає, що в угорських школах на Закарпатті може використовуватися тільки рідна мова, але з п'ятого класу не менше 20 % предметів мають викладатися українською мовою, а у старшій школі ця частка зростає до 60 %.

Заступник виконавчого директора та директор програми регіональних ініціатив і суспільства «Українська призма» С. Герасимчук, коментуючи події, наголосив, що нинішнє загострення відносин України з Угорщиною розпочалося ще у 2017 р., коли Угорщина вперше оголосила про те, що блокуватиме діалог Україна – НАТО через те, що Україна ухвалила закон про освіту. «Це тривалий конфлікт, який мав свої піки та певні спади, і щоб його врегулювати, доведеться докласти чимало зусиль», – наголосив експерт (URL: <https://suspilne.media/101014-rada-hoce-zasluchati-zvit-stepanova-sodovakcinacii-ta-rezultativ-lokdaunu>. 2020. 4.12).

За його словами, Угорщина під час останньої ескалації, пов'язаної з обшуками в угорських організаціях Закарпаття, перетнула ряд «червоних ліній». «По-перше, вочевидь це була надмірна реакція і це стало очевидно для всіх. Обшуки, звісно, варто було скоординувати з СБУ та МЗС, а

міністерство було готове до того, що йому доведеться вести діалог. Я припускаю, що така комунікація іноді хромає: так було і з ухваленням закону про освіту, коли про нього, особливо про правки з голосу, дізналися уже під час голосування в залі. МЗС постфактум мало пояснювати нашим партнерам про що йдеться, проєкту закону не було оприлюднено та обговорено із західними партнерами», – зазначив С. Герасимчук.

Натомість, на його думку, угорсько-російські відносини є доволі теплими, особливо якщо порівнювати з іншими державами ЄС. «Безумовно, Угорщина підтримує політику санкцій, водночас це не заважає угорському прем'єр-міністру регулярно зустрічатися з президентом Росії В. Путіним. Путін і Орбан зустрічалися впродовж останніх п'яти-шести років значно частіше, ніж Путін з будь-яким іншим лідером ЄС», – зазначає експерт.

Він вважає, що вплив Росії на Угорщину досить значний, що також негативно впливає на відносини України й Угорщини. «Росія активно інвестує в Угорщину, зокрема у ядерну електростанцію м. Пакш. Це один з фундаментальних проєктів між Угорщиною та Росією», – поінформував С. Герасимчук.

Разом з тим він вважає, що від подальших переговорів можна очікувати продовження консультацій щодо спільної декларації В. Орбана та В. Зеленського, але остаточні домовленості навряд чи можливі. На думку експерта, у цій декларації мало б ітися про інфраструктурні проєкти на Закарпатті, угорські інвестиції, правове врегулювання діяльності угорських фондів і права меншин. «Однак з останнього питання сторони настільки далекі від прогресу, що це ставить під сумнів і домовленості щодо всього пакета», – зазначив експерт.

Д. Тужанський, директор Інституту центральноєвропейської стратегії, також вказує на російський слід у проблемах взаємовідносин України та Угорщини. Він нагадав про різні провокації на Закарпатті, які спричинили чергові загострення у відносинах. Зокрема, ідеться про постійні погрози на адресу українських угорців, підпали будівель організацій українських угорців тощо. Це все негативно впливає на настрої як в Україні так і на Закарпатті. «І байдуже, що розмови про “закарпатський сепаратизм” позбавлені підстав. Так, за даними соцдослідження Фонду “Демініціативи”, рівень підтримки ідей відокремлення Закарпаття чи його автономізації не перевищує соціологічної похибки, а відносини між угорцями та українцями (як закарпатськими, так і з інших регіонів) є дуже теплими. Проте є ті, хто старанно просуває цей міф», – зазначив експерт.

На його переконання, особливо активними у цих зусиллях є російські, а також пов'язані з російськими гравцями ЗМІ. Вони створюють хибну, проте досить цілісну картину, де «закарпатський сепаратизм» поєднується з агресією Угорщини та тезою про «другий Донбас». Цей наратив спрямовано просувається російськими спецслужбами в українсько-угорських відносинах. «Він спрямований одночасно і проти України, яка змальовується як “нацистська держава” і failed state, і проти Угорщини, яка описується як

можливий агресор, та угорців, яких називають сепаратистами», – підкреслив Д. Тужанський (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/12/15/7117652>. 2020. 15.12).

За його словами, у російських ЗМІ ключовим «експертом по Україні» за підсумками останніх подій на Закарпатті виступає такий собі О. Семченко. Він називає себе українським політологом, раніше навіть з'являвся на українських телеканалах з російським слідом. Ось фрагмент прямої мови О. Семченка з приводу останнього загострення в українсько-угорських відносинах з російських ЗМІ: «Сценарий мне видится такой: Киев введет в Закарпатье полицейский или армейский контингент, местные организации окажут противодействие. Прольется кровь, и Украина получит второй Донбасс. При этом местность в Закарпатье гористая, обороняться и вести партизанскую войну здесь проще. За спиной у сепаратистов будет страна Евросоюза и НАТО Венгрия. Соответственно, международное сообщество вряд ли поддержит Киев». Крім того, він додає, що «спровокувати громадянський конфлікт на Закарпатті можуть українські націоналісти», – зазначає Д. Тужанський.

Д. Тужанський вважає, що вся інформація, яку поширюють подібні «експерти» та політики, спрямована на нагнітання в Україні емоцій проти Угорщини. Мовляв, Угорщина – агресор, який хоче відхопити територію України, «окучує території», і «угорські війська на Закарпатті, на жаль, зустрічали би з квітами». Інша ідея, мовляв, Україна – це проєкт Сороса, а ключовим ворогом Сороса і Демократичної партії США сьогодні є В. Орбан. Така собі теорія змови, яка перегукується із заявою В. Медведчука, що останнє українсько-угорське загострення – це «атака Сороса проти Орбана руками української влади».

За словами Д. Тужанського, на жаль, таким повідомленням багато хто вірить і потрібно багато зусиль щоб зламати бар'єр недовіри між українською владою та населенням Закарпаття, зокрема українськими угорцями.

У свою чергу політичний аналітик Інституту євроатлантичного співробітництва В. Горбач не виключає певного впливу США на Угорщину, що може допомогти покращити відносини України та Угорщини. За його словами, візит П. Сійярто одразу ж після інавгурації нового президента США Д. Байдена не випадковість. «Україна впродовж останніх трьох-чотирьох років апелювала до адміністрації США через скандали у відносинах із Угорщиною. Американці намагалися кілька разів знімати напругу, у тому числі через прямі контакти з Будапештом і особисто прем'єр-міністром В. Орбаном», – наголосив експерт.

Він вважає, що з приходом Д. Байдена тиск на Угорщину поновиться, і не лише в питанні українсько-угорських відносин, а й загалом щодо європейської політики та відносин з Альянсом, співпрацю України з яким Будапешт блокує. «Схоже, угорська влада це розуміє й хоче діяти на

випередження. Демонструє свою готовність до примирення з Україною», – зазначив В. Горбач.

Щоправда, угорська сторона вважає, що розв'язання проблем у відносинах з Україною більше залежить від дій української влади, адже Угорщина не прагне загострення конфлікту й сподівається на порозуміння та співпрацю. Про це заявив посол Угорщини в Україні І. Ійдярто.

Він наголосив, що Угорщина має кілька цілей в Україні – «розвивати добросусідські, політичні, транскордонні та економічні відносини, а також відносини між людьми – гарантування Україною прав угорців, які проживають на Закарпатті, згідно з раніше прийнятим українським законодавством, двосторонніми та міжнародними договорами». На відміну від євродепутатів правлячої партії Угорщини, які заявили про «громадянську війну на Закарпатті», посол так не вважає і висловлює сподівання, що «ніхто не прагне створити ситуацію громадянської війни на Закарпатті» (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/12/7/7276163>. 2020. 7.12).

Також І. Ійдярто сподівається, що «полювання на Угорщину» у світі та Україні колись закінчиться, посиляючись на обшуки СБУ на Закарпатті й ситуацію з угорським євродепутатом Й. Саєром, який пішов у відставку через порушення коронавірусних правил на секс-вечірці в Брюсселі.

Він наголосив: «Угорщина не доводила світу, що зацікавлена у штучній дестабілізації Закарпаття, що не мала і не має таких цілей». Також посол запевнив, що Угорщина не втручалася у внутрішні справи України.

Українські політики та експерти сподіваються, що Угорщина також зробить кроки назустріч Україні й проблем у відносинах між країнами поменшає. Адже, як зазначають експерти, візит міністра П. Сійярто показав, що відносини між сусідами жодним чином не в глухому куті, а дипломатія – це насправді мистецтво. Цей візит також продемонстрував, що існує цивілізований та надійний спосіб для розв'язання проблем.

Разом з тим українська дипломатія показала свою зрілість та похідну від неї ефективність. І це також важливий висновок з історії щодо розвитку українсько-угорських відносин, наявних непорозумінь та шляхів їх вирішення. Адже Україна та Угорщина виграють від цього разом.

О. Ворошилов, ст. наук. співроб. СіАЗ НБУВ

Всесвітній економічний форум у Давосі-2021

З 25 по 29 січня у швейцарському м. Давос в онлайн-режимі відбувався Всесвітній економічний форум (ВЕФ).

Треба зазначити, що цього року форум у Давосі відзначає своє 50-річчя. Своім народженням він зобов'язаний професору економіки К. Швабу, який мріяв про створення дискусійного майданчика для обговорення світових проблем. Раніше він носив назву Європейський форум менеджменту, але в 1987 р. змінив своє найменування на сьогоднішнє.

Усього в роботі цьогорічного Всесвітнього економічного форуму взяло участь близько 1,5 тис. осіб із 70 країн. Крім глав держав і урядів, це керівники міжнародних організацій, представники бізнесу, видатні експерти в різних сферах діяльності.

Разом з тим цьогорічний традиційний січневий Давос є такою собі репетицією офлайн-саміту, який має відбутися у травні в Сінгапурі.

Очікується, що саме в травні цього року світові лідери, як і всі мешканці планети, зможуть трохи «видихнути» після тривалих карантинних обмежень, спричинених пандемією коронавірусу й вперше бути особисто присутніми й поспілкуватися після півторарічної перерви. Планується, що наступний «фізичний» форум відновить свою роботу в Давосі в січні 2022 р.

Нині ж світові лідери держав та керівники ключових міжнародних організацій виступали на онлайн-сесіях, об'єднаних загальною назвою Davos Agenda. І, звісно ж, основною темою цьогорічної онлайн-зустрічі в Давосі стало подолання економічних та соціальних наслідків пандемії коронавірусу COVID-19, яка загострила всі можливі проблемні питання, з якими зіткнулося людство за останні десятиліття.

Уже під час проведення форуму у Всесвітній організації охорони здоров'я повідомили, що коронавірус навряд чи подолають у 2021 р. навіть після масштабної вакцинації. У Міжнародній організації праці при ООН заявили, що внаслідок пандемії та карантинних обмежень світова економіка втратила 225 млн робочих місць – таких масштабів скорочень світ не зазнавав навіть у часи Великої депресії у 30-х роках минулого століття.

Тож одним із ключових питань на форумах в Давосі в минулі роки було зростання бідності та нерівномірний розподіл благ, коли 80 % усіх світових статків володіє близько 1 % людей, «людство особливо гостро відчує саме у найближчі роки. Адже бідність генерує й інші проблеми – це той самий доступ до якісних медичних послуг, вакцинації, здорового харчування, що згодом веде до соціальних заворушень і нестабільності в багатьох регіонах планети. Пандемія не змінить світ, але вона прискорює системні зміни, які були очевидні до її появи. Лінії розламу, які виникли в 2020 р., тепер виглядають як критичні перехрестя в 2021 р. Час відновити довіру та зробити важливий вибір, оскільки потреба перевстановлення пріоритетів та терміновість реформування систем стають дедалі сильнішими», – ідеться в пресрелізі цьогорічного онлайн-форуму в Давосі (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/26/kolonka/aleksandr-radchuk/ekonomika/davos-2021-mozhe-zaproponuvaty-ukrayina>).

За прогнозами ВЕФ, пандемія COVID-19 стала не просто «чорним лебедем» для світової економіки, а й ризикує стати приводом протистояння за доступ до ресурсів, що в перспективі 5–10 років призведе до геополітичної нестабільності.

Прикметно, що цього року одним з перших під час онлайн-форуму зі своєю промовою виступав лідер Китаю С. Цзіньпін, лейтмотивом якої були

заклики до об'єднання зусиль світового співтовариства з метою подолання пандемії коронавірусу та інших нагальних проблем.

Він попередив, що людство зіткнулося з найбільшою за 75 років економічною кризою, і в умовах пандемії країни повинні об'єднатися, а не починати «нову холодну війну». «Створення у світовому співтоваристві закритих блоків і початок нової холодної війни, щоб відкидати, погрожувати та залякувати інших... призведе лише до розколу світу», – зазначив С. Цзіньпін (URL: <https://mind.ua/publications/20221460-ni-holodnij-vijni-abo-8-golovnih-mesedzhiv-virtualnogo-davosu>).

Імовірним адресатом меседжів виступу голови КНР щодо подолання роз'єднання, несприятливих наслідків санкцій, ізоляції окремих держав міжнародні експерти називають нещодавно інавгурованого 46-го президента США Д. Байдена. Імовірно, у Китаї розраховують на істотні зміни у відносинах двох держав і першим «містком» могла би стати ситуація з подолання наслідків коронавірусу.

Утім у цьому ж контексті цікавим є запрошення на форум президента Росії В. Путіна, який востаннє був гостем Давосу ще у 2011 р. З одного боку, очільник Кремля проголошував свою промову тоді, як безпосередньо в Росії відбувалися масові затримання учасників акцій протестів щодо звільнення опозиційного політика О. Навального. Ці події отримали критичні оцінки з боку лідерів європейських держав. Водночас віртуальний характер форуму зіграв на руку В. Путіну, якому вдалося уникнути розмов із західними колегами про ситуацію навколо внутрішньополітичної ситуації в країні. З іншого боку, зважаючи на світовий масштаб небезпеки пандемії коронавірусу, Росія, за логікою нинішнього форуму, також має бути долучена до подолання наслідків хвороби.

Президент Росії В. Путін 27 січня у своєму виступі закликав до «чесного діалогу» його країни з Європою. «Треба позбутися фобій минулого й натомість дивитися в майбутнє», – переконував він у відеозверненні.

За словами В. Путіна, нинішня ситуація є «очевидно, ненормальною». Президент РФ висловив упевненість, що в Росії і Європи «є загальні засадничі цінності». «По суті, це одна цивілізація. Ми повинні повернутися до позитивного порядку. Росія зацікавлена в цьому, і я переконаний, що в цьому зацікавлені і європейські країни», – зазначив він, однак не висунув жодних конкретних пропозицій для поліпшення двосторонніх зв'язків (URL: <https://glavcom.ua/world/observe/davos-2021-yak-zhiti-u-postkovidnomu-sviti-pidsumki-nezvichaynogo-samitu-733556.html>).

Проте проголошені у виступі очільника Кремля оцінки виявилися на практиці лише черговим виявом уже звичної демагогії російських політиків. У цьому світ мав змогу переконатися вже за декілька днів після Давосу під час візиту глави зовнішньополітичного відомства Євросоюзу Ж. Борреля в Москву. Європейські політики та фахівці з Росії демонструють рідкісну єдність щодо підсумків візиту глави зовнішньополітичного відомства Євросоюзу Ж. Борреля в Москву. Наївна спроба Ж. Борреля простягнути

Росії руку стала ганебним провалом, зазначають вони. Зокрема, європейська версія міжнародного видання «Politico» зазначає, що Ж. Боррель, колишній міністр закордонних справ Іспанії, стояв і мовчав з напівусмішкою на обличчі, коли глава МЗС Росії С. Лавров у заключному слові вилаяв ЄС, назвавши його «ненадійним партнером» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55972693>). Такі різкі публічні заяви в дипломатичних відносинах аж ніяк не можуть свідчити про бажання «повернутися до позитивного порядку», тим більше про визнання «загальних засадничих цінностей», про які говорив у своєму виступі В. Путін.

Разом з міждержавними питаннями та питаннями боротьби з пандемією однією з найважливіших тем для обговорення стала проблема економічного відновлення після коронавірусної кризи та загроза кліматичних змін.

Зазначалося, що пандемія COVID-19 яскраво продемонструвала та загострила ризики, з якими зіштовхнулося людство. Крім того, саме сьогодні світ почав спостерігати за наслідками загрози зміни клімату: урагани, посуха, спека, продовольча криза та інфекційні хвороби. На думку спікерів, для того щоб уникнути кліматичної катастрофи, людство має діяти вже нині, інакше буде просто пізно. Спікери обговорили шляхи та заходи, необхідні для адаптації до кліматичних змін та боротьби з ними.

Спікери зазначили, що проблема зміни клімату та глобального потепління стає критичною. «Лідери багатьох країн неодноразово обіцяли виконати встановлені цілі досягнення кліматичної нейтральності. Але зараз варто перейти від обіцянок до реальних дій», – зазначив керівник Всесвітньої метеорологічної організації П. Таалас.

«Негативні тенденції в стані екології планети спостерігаються вже протягом тривалого часу, навіть попри те, що багато країн намагаються встановлювати та реалізувати важливі кліматичні цілі. Це означає, що варто приділяти більше уваги проблемам екології. Одним з найкращих шляхів адаптуватися до змін клімату можуть стати більш активні інвестиції в реалізацію кліматичних цілей», – додав П. Таалас, зазначивши, що прогнози аналітиків щодо кліматичних змін можуть бути неточними, оскільки глобальна система спостереження є недостатньо потужною, тому цілком ймовірно, що людство недооцінює реальні масштаби загрози.

«Наразі ми не можемо похвалитися достатнім прогресом у досягненні кліматичних цілей, але загроза залишається стійкою, саме тому ми повинні бути більш активними. Вплив кліматичних змін зростає, особливо для країн, що розвиваються», – наголошує представник транснаціональної компанії, яка працює у сфері охорони здоров'я, «Royal DSM NV» Ф. Сибесма (URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/davoskij-forum-2021-rik-stane-kritichnim-periodom-dlja-borotbi-zi-zminoju-klimatu.html>).

Як висловилася канцлерка Німеччини А. Меркель, «ми уразливі через зміни клімату і нам доведеться впоратися з цим». Перехід на поновні джерела енергії потребує величезних зусиль – відмови від вугілля, розвитку

електричного транспорту, переходу на водень тощо. Голова Європейської комісії У. фон дер Ляєн поінформувала про Green Deal – побудову концептуально нової економіки ЄС, про плани щодо генерації енергії з поновних джерел, активне використання водню та циркулярну економіку.

Також У. фон дер Ляєн у промові на віртуальному ВЕФ поінформувала про свої побоювання з приводу майбутнього демократії. «Колись ніхто навіть не міг собі уявити, що може статися така подія, як штурм Капітолія в США, але ми побачили це на власні очі. Ми переконалися, що демократія непоправно постраждала», – зазначила голова Єврокомісії.

За її словами, пандемія посилила процес диджиталізації, і в цього тренду є «темний бік», який потрібно контролювати. Штурм Капітолія, за твердженням У. фон дер Ляєн, став тривожним сигналом про те, що час посилити регулювання інтернет-компаній, які відповідають за контент соцмереж. «Нас хвилюють бізнес-моделі технологічних компаній і їхній вплив на демократичні цінності. Ми повинні берегти демократію, захищати власні цінності від дезінформації, закликів до насильства та фейкових новин», – наголосила У. фон дер Ляєн, висловивши надію, що ініціативу Європи щодо посилення контролю над техногігантами підтримують в усьому світі (URL: <https://mind.ua/publications/20221460-ni-holodnij-vijni-abo-8-golovnih-mesedzhiv-virtualnogo-davosu>).

Світові лідери окремо зупинилися на необхідності міжнародного співробітництва – на протипагу ізоляціонізму. Канцлерка А. Меркель зазначила, що коронакриза продемонструвала нам, наскільки ми є залежними один від одного – тому ізоляціонізм є неправильним шляхом. Також продемонструвала, наскільки ми є вразливими, попри всі наші технологічні досягнення.

А. Меркель також наголосила, що існує ризик, що внаслідок пандемії всі країни намагатимуться зосередитися на тому, що відбувається всередині країни, що посилюватиметься ізоляціонізм. Саме тому мета Німеччини полягатиме в тому, щоб усупереч цим трендам не скорочувати витрати на співробітництво з третіми країнами.

Це дуже добрий знак для України, оскільки минулого року було започатковано енергетичне партнерство між Україною й Німеччиною. Ця співпраця передбачає реалізацію стратегічно важливих проєктів з реструктуризації вугільної галузі, справедливої трансформації вугільних регіонів, розвитку відновлюваної енергетики, зокрема водневої, і підвищення використання технологій енергоефективності у всіх секторах економіки (URL: <https://mind.ua/openmind/20221625-davos-agenda-2021-5-insajtiv-z-vef-dlya-ukrayini>).

За словами ж Генерального секретаря ООН А. Гутерреша, інклюзивне та стійке відновлення у всьому світі залежатиме від наявності та ефективності вакцин для всіх, негайної фінансової й грошової підтримки як у розвинутих країнах, так і в країнах, що розвиваються, і трансформаційних довгострокових стимулювальних заходів (URL:

<https://mind.ua/openmind/20221625-davos-agenda-2021-5-insajtiv-z-vef-dlya-ukrayini>).

Світова політична еліта обговорювала не лише протистояння пандемії, а й життя після того, як коронавірус буде поборено. Одним з найбільш нагальних питань, за прогнозами світових лідерів, стане відновлення транскордонної мобільності. Пандемія спровокувала глобальну ізоляцію. Тепер, коли з'явилися вакцини проти коронавірусу, міжнародні подорожі можуть повернутися, але лише за умови гарантій безпеки та дотримання спільних чітких правил.

«Внаслідок закриття кордонів постраждала не лише галузь туризму, а й ланцюги поставок важливих товарів. Багато робочих місць у сфері авіаперельотів було втрачено, чимало авіакомпаній зазнали серйозних збитків», – підкреслила представниця Всесвітнього економічного форуму Л. Аппінк.

«Відновити повну довіру до туризму буде важко навіть після завершення пандемії коронавірусу. У багатьох людей залишатимуться побоювання», – зазначив директор британської логістичної компанії «Yoti Ltd» Р. Томбс (URL: <https://glavcom.ua/world/observe/davos-2021-yak-zhiti-u-postkovidnomu-sviti-pidsumki-nezvichaynogo-samitu-733556.html>).

Президент Франції Е. Макрон виступив на ВЕФ з м'якою критикою «темного боку» сучасного капіталізму. «Капіталістична модель із нинішньою відкритою економікою вже не працює в цих умовах. Ми вийдемо з цієї пандемії тільки з економікою, яка бореться з нерівністю», – заявив Е. Макрон.

Зі свого боку президент ПАР С. Рамафоса у відеопроводі на ВЕФ звинуватив багаті держави у «вакцинному націоналізмі», який здатний затягнути або навіть погіршити у всьому світі пандемію та пов'язані з нею економічні проблеми (URL: <https://mind.ua/publications/20221460-ni-holodnij-vijni-abo-8-golovnih-mesedzhiv-virtualnogo-davosu>).

Треба зазначити, що цього року українська делегація на онлайн-форумі в Давосі виглядала більш ніж скромно – загалом у ній взяли участь сім представників, здебільшого від великого бізнесу. На відміну від торішнього форуму, коли в ньому брали участь Президент України В. Зеленський та ряд українських політиків, цього року серед представників політичного істеблішменту в ньому взяв участь хіба що нардеп із фракції «Опозиційна платформа “За життя”» В. Новинський, і то як засновник своєї бізнес-імперії «Smart Holding».

На думку М. Тімченка, генерального директора ДТЕК, те, що цьогорічний ВЕФ відбувся в онлайн-форматі, зробило форум більш відкритим, не таким загадковим і далеким від загалу, адже всі охочі мали можливість з перших вуст почути ключові ідеї та думки щодо майбутнього розвитку світу. Ця відкритість сталася внаслідок стрімкої цифровізації, яку істотно пришвидшила пандемія. І саме на цю зміну варто звернути більше уваги, щоб масштабувати її на принципи ведення бізнесу та державного

управління. Він наголосив: «Щодо України, то ми маємо навчитися, як підтримувати і людей, і корпорації, щоб використати цю кризу як можливість для економічного та соціального перезавантаження» (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/davos-2021-vidnovlennya-ekonomiki-pislya-koronavirusu-golovni-visnovki-dlya-ukrajini-50139519.html>).

На переконання директора Інституту стратегічних досліджень «Нова Україна» С. Денисенка, Всесвітній економічний форум, що відбувається щорічно в Давосі, «пристосовується до нової реальності. І справа не тільки в тому, що в цьому році він пройшов у режимі онлайн, а “очну” зустріч перенесли на травень і в Сінгапур. Головне в змісті його документів, зокрема Доповіді про глобальні ризики (Global Risks Report), який у цьому році вийшов дуже похмурим».

Так, як основні виклики світовому розвитку в діапазоні найближчих 10 років експерти ВЕФ бачать декілька категорій загроз:

- крихкість економіки, помножена на ризики боргових криз, сировинних шоків і цінової нестабільності;
- поглиблення соціальної роз’єднаності, нестача коштів для існування у багатьох людей, унаслідок втрати робочих місць;
- зростаюча нерівність в умовах нового «цифрового світу», як між державами, так і всередині окремих країн;
- епоха «втрачених можливостей» для нового покоління молоді;
- ризики нових пандемій і триваюче руйнування місця людського існування.

«І все це на тлі зростаючих геополітичних ризиків, посилення конкуренції між США і Китаєм, яке супроводжуватиметься ослабленням інститутів міжнародного діалогу, слабкістю багатосторонньої дипломатії та “геополітизацією” доступу до ресурсів (і, імовірно, ринків). Навіть кожен ризик окремо становить серйозний виклик для світового розвитку. А все разом це фактично констатація зламу “парадигми”», – вважає С. Денисенко.

Тому перспективи «Великого перезавантаження» виглядають непевними з точки зору внутрішньополітичної та соціально-економічної ситуації в переважній більшості країн. «Чи зможе світ провести “Велике перезавантаження”, запобігти загрозам зростання глобальної напруженості та криз, можна буде зрозуміти вже найближчим часом», – зазначає фахівець (URL: <https://ukranews.com/news/753364-vsemirnyj-ekonomicheskij-forum-prohodyashhij-ezhegodno-v-davose-prisposablivaetsya-k-novoj-realnosti>).

Експерти прогнозують, що серед українського політикуму більшої уваги треба очікувати саме до заходу в Сінгапурі. Імовірно в Сінгапурі українська делегація використає майданчик Всесвітнього економічного форуму для залучення уваги світової спільноти до участі в «Кримській платформі». І хоча це питання навряд чи можна віднести до профільного економічного порядку денного форуму, інші масштабні геополітичні теми Україна у 2021 р. навряд чи зможе запропонувати.

Санкції щодо телеканалів «112 Україна», «NewsOne» і «ZIK» в оцінках експертів і політиків

Минулий тиждень розпочався подією, яка сколихнула інформаційний простір України та привернула увагу суспільства, політиків й експертів як усередині країни, так і за її межами. Великий резонанс зумовлений тим, що поряд із суто економічними і політичними інтересами окремих фізичних осіб та політичних партій ідеться про чутливі для будь-якої демократичної країни питання – свободу слова, приватну власність, незалежність засобів масової інформації, право на працю.

У ніч з 2 на 3 лютого 2021 р. провайдери кабельного телебачення один за одним почали відключати сигнал каналів «112 Україна», «NewsOne» і «ZIK». Проте зникненням з телеекранів справа не завершилася. Державні органи заблокували зазначеним медіаресурсам можливість адмініструвати свої домени. Більше того, як повідомляє *obozrevatel*, уже 3 лютого міністр культури та інформаційної політики О. Ткаченко повідомив про плани звернутися до штаб-квартири ютуб з проханням заблокувати профілі цих каналів і позбавити їх тим самим останньої площадки, де вони мали б хоча й обмежену, але певну можливість продовжити мовлення ([URL: https://news.obozrevatel.com/society/aleksandr-tkachenko-boryas-s-infoterrorom-myi-ne-dolzhnyi-stat-otrazheniem-rossii.htm](https://news.obozrevatel.com/society/aleksandr-tkachenko-boryas-s-infoterrorom-myi-ne-dolzhnyi-stat-otrazheniem-rossii.htm)).

Зазначені події стали частиною процесу реалізації Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 лютого 2021 р. «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», що були введені в дію Президентом України В. Зеленським. Указ № 43/2021 «Про Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 лютого 2021 року “Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)”» було підписано Президентом увечері того ж дня і набрав чинності з дня його опублікування.

«Сьогодні відбулося засідання Ради національної безпеки і оборони, де шляхом письмового голосування члени РНБО розглядали питання введення персональних санкцій стосовно юридичних та фізичних осіб, які перебувають на території України. З 19 членів Ради національної безпеки і оборони 17 проголосували “за”, один – утримався, один перебуває у відрадженні», – зазначив секретар Ради національної безпеки і оборони України О. Данілов. Персональні спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи застосовуватимуться, зокрема, до громадянина України Т. Козака, юридичних осіб «Товариство з обмеженою відповідальністю “Аріадна ТВ”», «Товариство з обмеженою відповідальністю “Новий формат ТВ”», «Товариство з обмеженою відповідальністю “ТВ Вибір”», «Товариство з

обмеженою відповідальністю “Телерадіокомпанія “112-ТВ”», «Товариство з обмеженою відповідальністю “Лідер ТВ”», «Товариство з обмеженою відповідальністю “Партнер ТВ”», «Товариство з обмеженою відповідальністю “Новини 24 години”», «Товариство з обмеженою відповідальністю “ТРК “Нові комунікації”» (URL: <https://www.president.gov.ua/documents/432021-36441>).

Цілком очікувано серед перших на цю подію відреагували представники партії «ОПЗЖ», яку більшість експертів вважає головним інформаційним бенефіціаром діяльності заборонених каналів. Зокрема, народний депутат В. Медведчук виступив із захистом прав робітників, яких рішення РНБО позбавило роботи, та всіх громадян України, які втратили право отримувати інформацію. «Зеленський одним розчерком пера викинув на вулиці 1,5 тис. журналістів та працівників телеканалів і позбавив мільйони глядачів права на отримання об’єктивної інформації. За такі рішення неминуче доведеться нести відповідальність», – наголосив лідер «ОПЗЖ» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55922369>).

У відповідь на звинувачення в нехтуванні долею багатьох людей, секретар Ради національної безпеки і оборони О. Данілов наголосив, що кількість постраждалих від заборони значно менша: «Те, що стосується 1,5 тис. людей, про яких роблять заяви, що вони втратили роботу... Кожне підприємство, яке перебуває під санкціями, вони моніторяться. Відповідно, я можу сказати: підприємство “ТВ вибір” у 2020 р. – кількість працюючих одна людина, “Новий формат” – одна людина, “Аріадна” – одна людина, “Телекомпанія “112-ТВ” – 33 людини, “Партнер ТВ” – одна людина, “Лідер ТВ” – одна людина», – повідомив О. Данілов (URL: <https://detector.media/community/article/184638/2021-02-06-danilov-skazav-shcho-prezydent-proponuie-robotu-ekspratsivnykam-kanaliv-medvedchuka>).

До дискусії щодо долі працівників каналів «112 Україна», «NewsOne» і «ZIK» долучилася й російська пропагандистка та головна редакторка каналу «Russia Today» М. Симоньян. Вона написала, що пропонує роботу «працівникам українських телеканалів, щойно закритих демократом Зеленським». Крім того, у наступному повідомленні вона зазначила, що запрошує на Russia Today «усіх журналістів, технарів, операторів та інших, кому остогидло працювати проти своєї країни на різних смітниках, хто готовий працювати чесно на свою державу» (URL: <https://hromadske.ua/posts/u-russia-today-proponuyut-robotu-zhurnalistam-zablokovanih-newsone-112-ukrayina-ta-zik>).

Поряд з невизначеністю подальшої долі працівників телевізійних каналів, що склалася в результаті блокування їхньої роботи, у суспільстві й експертному середовищі цілком природно виникло занепокоєння щодо можливих наслідків для подальшого розвитку ситуації в українському інформаційному просторі в цілому. Зокрема, за дослідженням позицій сторін та експертів, проведеним BBC News Україна, обурення санкціями озвучив голова Національної спілки журналістів України С. Томіленко. «Раптова

заборона діяльності трьох українських телеканалів – це надзвичайна ситуація. Політична належність українських власників зареєстрованих в Україні ЗМІ – не злочин. Позбавлення без суду багатомільйонної аудиторії доступу до українських ЗМІ, заборона сотням журналістам та медійникам права на професію – це наступ на свободу слова», – наголошує журналіст С. Томіленко (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55922369>).

З огляду на суперечливість ситуації важливим і своєчасним, на думку оглядачів, було рішення негайно провести зустріч із представниками провідних українських медіа і відкрито обговорити ситуацію. Таким чином, усі сторони процесу мали змогу відкрито висловити свою позицію та продемонструвати українській громадськості і світу наявність консенсусу щодо вкрай чутливих питань інформаційної політики в державі.

На зустрічі з керівниками каналів «ICTV», «Інтер», «1+1», «Україна» Президент В. Зеленський заявив: «Це не має жодного стосунку до інших телеканалів. В Україні на сьогодні немає загрози ні свободі слова, ні медіабізнесу». У свою чергу топ-менеджери телеканалів висловили повну підтримку цього рішення, адже, за їхніми словами, телеканали, щодо яких було застосовано санкції, «давно проводять антидержавну політику та діють в інтересах пропаганди з боку Російської Федерації». Учасники зустрічі дійшли згоди, що запроваджені санкції є інструментом глобальної боротьби з дезінформацією та не мають нічого спільного з питанням свободи слова та незалежності ЗМІ (URL: <https://detector.media/community/article/184568/2021-02-03-zelenskyu-zustrivsyaz-kerivnykamy-providnykh-telekanaliv-shchodo-sanktsiy-rnbo>).

Того ж дня Президент України В. Зеленський зустрівся з послами країн «великої сімки» та Європейського Союзу в Україні. Разом з обговоренням актуальних питань порядку денного глава держави поінформував іноземних дипломатів про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 лютого 2021 р. щодо запровадження санкцій проти окремих засобів масової інформації. «Хочу відзначити роботу Служби безпеки України саме в боротьбі з небезпекою російської агресії в інформпросторі. Санкції проти засобів масової інформації – це завжди складне рішення для будь-якої влади, крім авторитарної. Це рішення не є емоційним, воно визрівало й готувалося вже тривалий час на основі інформації багатьох українських державних органів. Це в жодному разі не наступ на свободу слова, це обґрунтоване рішення для захисту національної безпеки», – наголосив В. Зеленський (URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-zustrivsyaz-poslami-krayin-g7-ta-yevroso-66353>). Отже, представники провідних українських засобів масової інформації та зарубіжні партнери так би мовити «з перших вуст» отримали вичерпну інформацію щодо мотивації й змісту прийнятих рішень.

Разом з тим у коментарях політиків та експертів щодо впровадження санкцій лунають сумніви щодо достатності юридичної бази прийнятих рішень. Навіть серед тих, хто підтримує рішення про санкції щодо «112», ЗІК

і NewsOne політично, є ті, хто має сумніви в його юридичній бездоганності. Зокрема, експрезидент України П. Порошенко саме цим пояснив, чому не ухвалив такого ж рішення під час своєї каденції. «Тому що Порошенко навіть при розв'язанні складних політичних проблем дотримувався норм права, а воно прямо забороняє санкції проти українських фізичних та юридичних осіб, крім як за причетність до фінансування тероризму. Правова чистота рішень теж має значення, хай не для українських судів, але для Європейського суду так точно», – заявив П. Порошенко (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55922369>).

На цю обставину звернув увагу й Голова Верховної Ради Д. Разумков, який у коментарі Бабелю пояснив, чому не підтримав санкцій проти каналів з так званого пулу В. Медведчука. Він вважає, що санкції гарні там, де не можна покарати за українським законодавством. «Якщо ми знаємо, що людина помічена у фінансуванні тероризму, то тут не санкції, а кримінальна відповідальність і в'язниця», – зазначив Д. Разумков (URL: <https://news.liga.net/politics/news/eto-ploho-razumkov-obyasnil-pochemu-ne-podderjal-sanktsii-protiv-kanalov-medvedchuka>).

Аналіз відповідних законодавчих норм свідчить, що висловлені зауваження мають під собою вагомі підстави. Дійсно, закон про санкції, на який посилається РНБО та Офіс Президента, обґрунтовуючи блокування «112», ZIK і NewsOne, містить вичерпний перелік тих, щодо кого Київ може застосовувати механізм санкцій. Об'єктами санкцій можуть бути: іноземна держава; іноземна юридична особа; юридична особа, яка перебуває під контролем іноземної юридичної особи чи фізособи-нерезидента; іноземці; особи без громадянства; суб'єкти, що здійснюють терористичну діяльність. Тобто всі три заблоковані телеканали, як і їхній власник Т. Козак, на якого також наклали санкції, мають підпадати під одну із цих категорій. Але чи підпадають – є питання (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55922369>).

Спостерігачі висловлюють думку, що саме це питання буде в майбутніх судових справах серед ключових обговорюваних проблем. Зокрема, лідер партії «ОПЗЖ» і, до речі, заслужений юрист України В. Медведчук уже озвучив зазначене зауваження до рішення РНБО. За повідомленням BBC News Україна, В. Медведчук наголошує, що Т. Козак є громадянином України, телеканали «112», «ZIK» і «NewsOne» – українськими юридичними особами, а отже, рішення влади є юридично нікчемним (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55922369>).

Певні сумніви щодо успішного відстоювання Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 лютого 2021 р. «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» введених у дію Президентом України В. Зеленським висловив і медіаюрист Інституту масової інформації Р. Головенко. У розмові з BBC News Україна він заявив, що в указі В. Зеленського бракує мотивації для запровадження санкцій. Цілком імовірним є оскарження указу і у Верховному Суді України, і у Європейському суді з

прав людини. «Звичайно, питань до цих телеканалів було дуже багато, але, з іншого боку, усім цим мав би займатися регулятор – Національна рада з питань телебачення й радіомовлення, а не РНБО чи Президент. На жаль, вона робила недостатньо необхідних системних кроків у цьому напрямі», – зазначає експерт (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55922369>).

Із цього приводу треба зауважити, що влада в цьому конкретному випадку діє дуже вчасно й оперативно, намагається надавати гідні відповіді на виникаючі у процесі розвитку ситуації питання, зокрема щодо мотивації прийняття рішень відповідь була надана на найвищому рівні. 5 лютого Президент України В. Зеленський записав відеозвернення, у якому пояснив, чому рішенням РНБО заблокували так звані «телеканали В. Медведчука» – «112 Україна», «NewsOne» та «ZIK». Глава держави пояснив, що звертається російською, тому що «російською мовою, особливо останнім часом, вливали у вуха [українців] нескінченні потоки брехні», тому розвінчувати її він буде тією ж мовою. В. Зеленський зазначив, що всі, для кого є нормою бізнес із територіями, окупованими Росією, створюють загрозу для України, тому «країна буде з ними боротися». «На підставі закону і даних СБУ, які в силу зрозумілих причин поки не можуть бути розголошені, РНБО вирішила застосувати санкції до власників каналу “112”, “ZIK” і “NewsOne”. І це головна причина припинення мовлення, а не якась там критика мене як Президента. Трійка цих телеканалів утримувала говорючу армію, яка дуже професійно вас дурила і зомбувала» (URL: <https://detector.media/infospace/article/184633/2021-02-05-zelenskyu-pro-sanktsii-protu-kanaliv-yakshcho-ya-pryunnyav-rishennya-znachyt-tam-buly-zalizobetonni-prychyny>).

Відповідне пояснення щодо механізму впровадження обмежувальних заходів до телеканалів та суб'єктності процесу надала й голова Національної ради з питань телебачення і радіомовлення О. Герасим'юк: «Національна рада не відбирає ліцензії, не вимикає канали, як багато хто думає. Ми подали до суду вже рік тому, може навіть трохи більше, і все це досі розглядається судами. Щодо решти – хочу сказати, що лише за останній рік “112 Україна” отримав близько шести попереджень, ZIK – близько п'яти. І NewsOne, у якого справа в суді, але він працює, тому що ліцензія його чинна, адже вона не скасована судом... назбирав вже майже стільки, щоб можна було подавати до суду знову», – повідомила О. Герасим'юк (URL: <https://rubryka.com/2021/02/06/gerasym-yuk-rozpovila-shho-zablokovani-telekanaly-za-rik-sumarno-otrymaly-ponad-desyat-poperedzhen-vid-natsrady>).

Тобто робота проводилася, але повільно, оскільки єдиний можливий шлях для Національної ради це діяти через суд, а це займає значний час. У чому, на думку експертів, нам усім буде можливість пересвідчитися, бо процес уже пішов. Зокрема, на сторінці Верховного Суду у фейсбуці 4 лютого зазначається, що до Касаційного адміністративного суду в складі ВС надійшло два позови громадян, які оспорюють Указ Президента від 2 лютого, яким введено в дію Рішення Ради національної безпеки і оборони «Про

застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» (URL: <https://www.dw.com>).

У свою чергу, влада висловлює свою рішучість відстоювати прийняті рішення та запевняє, що рішення про введення санкцій проти активів депутата від «ОПЗЖ» Т. Козака – саме телеканалів «ZIK», «112» і «NewsOne» – ґрунтуються на ретельній підготовчій роботі, тому їх неможливо буде скасувати. Секретар Ради національної безпеки й оборони О. Данілов на Київському безпековому форумі наголосив: «До того часу поки в нас не були в повній мірі зібрані всі матеріали щодо діяльності (посібників РФ. – Прим. авт.), безпосередньо на території Російської Федерації, до того часу поки ми не зібрали все це в єдиний пул, ми не могли прийняти рішення» (URL: <https://ua-news.liga.net/politics/news/danilov-upevneniy-scho-sanktsii-proti-kanaliv-medvedchuka-nemojlivo-bude-skasuvati>).

Аналіз інформаційного поля свідчить, що, крім безпосереднього обговорення проблеми блокування роботи конкретних телеканалів, рішення РНБО актуалізувало питання щодо особливості формування українського інформаційного простору та принципів роботи засобів масової інформації в цілому. Зокрема, в ефірі радіо «Культура» учасник Несторівської групи Є. Глібовицький зазначив, що в українському медіапросторі є багато «зомбі-ЗМІ», які намагаються виглядати як медіа, але фактично не є такими. Приватні мовники захищені на ринку обмеженнями, які встановлюють ліцензії, і вони мають безкінечний бюджет, який отримують від власників. «Але я вважаю, що українському суспільству важливо називати речі своїми іменами. Ми стільки років жили в брехні, що нам важливо фіксувати події. Біда в тому, що так діють не лише телеканали Медведчука, а й ті медіа, які підтримують демократичний спектр політики», – зауважує експерт (URL: <http://ukr.radio/news.html?newsID=95105>). На думку уважних спостерігачів, це зауваження Є. Глібовицького має вагомe значення й продовження обговорення порушеної проблеми дало б змогу істотно покращити ситуацію в інформаційному просторі України.

Доволі жвава дискусія розгорнулася й стосовно питання щодо часу прийняття рішень, саме 2 лютого. Як нагадує журнал «Новое время», 1 лютого глава українського МЗС Д. Кулеба провів першу телефонну розмову з новим держсекретарем США Е. Блінкеном: сторони обговорили українську політику безпеки. «Держдеп давно й послідовно рекомендує Києву посилити боротьбу проти агресивних гібридних технологій, фейків і дезінформації з боку Росії. І зараз устами посольства в Україні підтримав рішення Зеленського», – ідеться в матеріалі видання (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/ukrajina-i-ssha-yermak-govoriv-z-toni-blinkenom-novini-ukrajini-50139625.html>). Крім того, народний депутат від Європейської солідарності О. Гончаренко, посилаючись на свої джерела, повідомив, що з новим держсекретарем США Е. Блінкеном встиг поговорити не лише голова МЗС України Д. Кулеба, а й очільник Офісу Президента А. Єрмак. «Можливо, ці розмови якомсь вплинули на рішення [щодо

телеканалів Т. Козака]», – зазначає депутат. Можливо, ці припущення мають під собою певні підстави, оскільки в нещодавньому інтерв'ю «Новому часу» А. Єрмак прокоментував нинішній етап відносин Києва і Вашингтона. «Не буду приховувати, я б хотів, щоб наша співпраця з новою адміністрацією [Д. Байдена] вийшла на абсолютно новий якісний рівень. Сьогодні триває досить важка робота з відновлення правильного іміджу нашої країни в Америці», – зазначив очільник ОП (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/ukrajina-i-ssha-yermak-govoriv-z-toni-blinkenom-novini-ukrajini-50139625.html>).

Разом з тим останні слова не можна безсумнівно відносити до фактів, що підтверджують версію, висловлену депутатом О. Гончаренком. Бекграунд відносин України й США щонайменше за останні шість років доволі складний, і цілком очевидно, що з приходом нової адміністрації висловлюються сподівання на покращення.

Будь-яке зовнішнє втручання заперечує й українська влада. Зокрема, секретар Ради національної безпеки і оборони О. Данілов наголосив, що підготовка щодо рішення про санкції почалася ще влітку 2019 р. Матеріали розслідування «були реалізовані в той час, коли вони були готові... Жодних конспірологій, що це сталося через якийсь замовлення, що хтось комусь дзвонив – це повна нісенітниця», – наголосив він (URL: <https://ua-news.liga.net/politics/news/danilov-upevneniy-scho-sanktsii-proti-kanaliv-medvedchuka-nemojlivo-bude-skasuvati>).

Посольство США в Києві також спростувало інформацію про те, що стоїть за санкціями «112 Україна», NewsOne і ZIK, і радило Президенту В. Зеленському закрити ці опозиційні телеканали. «Будь-яка інформація про те, що Сполучені Штати Америки надали інструкції або рекомендації щодо закриття цих каналів, категорично не відповідає дійсності. З цього приводу ви можете перевірити свої джерела», – відповів представник посольства на запит агентства (URL: <https://kurs.com.ua/novost/284944-v-posolstve-ssha-otricajut-svoju-prichastnost-k-zakritiju-kanalov-medvedchuka?source=ukrnet>).

Разом з тим спостерігачі відмітили, що Посольство США незвично швидко й однозначно відреагувало на таке серйозне рішення В. Зеленського. «США підтримують зусилля з протидії зловмисному впливу Росії, прикладені вчора Україною на захист свого суверенітету й територіальної цілісності та згідно з українським законодавством», – заявили американські дипломати (URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2021/02/3/7282190>).

Саме тому журналіст-міжнародник І. Яковина робить висновок, що рішення про санкції було, скоріше, погоджено з новою американською адміністрацією. Новий президент США Д. Байден робитиме все можливе, щоб очистити Україну від впливу країни суперника – Росії. «Він хоче стати “іноземцем номер один” для України. І викинути з цього місця Путіна. Коли стало ясно: Захід зайнятий рівно тим же, чим Зеленський, тобто відбиває атаки Кремля, стало ясно, що Зеленський може діяти в цьому напрямі», –

зазначає І. Яковина (URL: <https://ru.krymr.com/a/ukraina-ssha-zakrytie-kanalov-medvedchuk/31088213.html>).

У свою чергу політолог В. Фесенко в розмові з BBC News Україна не виключив, що причина – саме у встановленні нових фактів про поставки вугілля, які й дали змогу ухвалити таке рішення. «З'явився, наскільки я розумію, ось цей привід для удару по медіаімперії Медведчука – фінансові операції з ОРДЛО. Можливо, свою роль зіграла і зміна оточення Президента, яке тепер змогло переконати його наважитися на цей крок і не боятися можливих наслідків... Але головне це фонові ситуація, що склалася на сьогодні, – загострення політичної боротьби між “ОПЗЖ” і Зеленським. Медведчук фактично почав інформаційну війну проти Президента. І як тільки в того з'явилися підстави для зворотного удару, він його завдав. Вийшло дуже потужно й нестандартно – на таке не наважувався навіть Порошенко. Мабуть, Зеленський зрозумів: на війні, як на війні», – резюмував політолог (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55922369>).

Саме фактор загострення політичної боротьби вбачає в рішенні Президента В. Зеленського щодо введення санкцій професор Києво-Могилянської академії О. Гарань. Зокрема, він вказує на падіння рейтингу В. Зеленського, зростання рейтингу «ОПЗЖ» та активну критику Президента в ефірах «112», ZIK і NewsOne. «З точки зору особистих інтересів, саме це, думаю, було його основним політичним мотивом – політтехнологічно для Зеленського це сильний хід. Але безвідносно до цього санкції – це позитивне рішення в інтересах країни», – зазначив О. Гарань у розмові з BBC.

Разом з тим деякі фахівці далеко неоднозначні у своїх оцінках щодо політичних наслідків блокування каналів. За повідомленням BBC News Україна, експерти, з якими журналісти видання мали розмову, наслідки для рейтингу Президента України прогнозувати не готові: наступ на В. Медведчука, за їхніми словами, може як посилити рейтинг В. Зеленського, так і, навпаки, зіграти на руку «ОПЗЖ» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55922369>).

Із цього приводу цікаву інформацію подає учасник Несторівської групи Є. Глібовицький. Він згадує, що його здивувало те, як британці свого часу поводитися з телеканалом «Russia Today». «Я запитував у британських регуляторів, чому телеканал залишається в ефірі, адже кількість порушень переважає всі межі толерантності. На що мені відповіли, що там свідомо ставляться до ситуації, проаналізували аудиторію телеканалу й ухвалили політичне рішення не блокувати його, адже вплив RT є мізерним, але якщо спробувати позбавити ліцензії, то почнеться скандал, суд, через що може зрости аудиторія», – зазначає Є. Глібовицький (URL: <http://ukr.radio/news.html?newsID=95105>). Отже, українській владі треба готуватися не лише відстоювати свої рішення в суді, а і врахувати можливі коливання рейтингів у зв'язку із введеним у дію Рішенням РНБО. Крім того, важливим є неухильне дотримання загальноприйнятих норм взаємовідносин влади та ЗМІ, що було й залишається предметом пильної

уваги наших європейських партнерів, які, на відміну від партнерів із США, були доволі обережні в оцінках останніх рішень Президента України та РНБО.

Зокрема, представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки П. Стано уточнив, що Євросоюз на сьогодні оцінює таке Рішення РНБО та стежить за справою. «Хоча зусилля України щодо захисту своєї територіальної цілісності та національної безпеки, а також щодо захисту від інформаційних маніпуляцій є законними, зокрема, з урахуванням масштабів дезінформаційних кампаній, які зачіпають Україну, у тому числі з-за кордону, це не повинно відбуватися за рахунок свободи ЗМІ та має відбуватися при повній повазі основних прав і свобод та відповідно до міжнародних стандартів», – наголосив П. Стано (<https://ua.news/ru/es-neodnoznachno-otreagyroval-na-zakrytye-kanalov-medvedchuka>).

Про освою стурбованість санкціями щодо телеканалів «112 Україна», «NewsOne» і «ZIK» заявила й місія ООН з прав людини. «Рішення призвело до негайного анулювання ліцензій на мовлення цих каналів і припинення їх мовлення. Управління ООН з прав людини стурбоване тим, що це вплине на свободу вираження поглядів в Україні... Ми визнаємо протидію дезінформації законною діяльністю держав, проте важливо знайти збалансований підхід, щоб уникнути несумірних обмежень права на свободу вираження поглядів», – ідеться в заяві (URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/721691.html>).

Отже, світове співтовариство висловлює занепокоєння, але, на думку експертів, воно викликано скоріше намаганням запобігти ризикам втрати відчуття міри та побоюванням, що недостатньо зріла демократія може втратити рівновагу. Але українські експерти В. Фесенко та О. Гарань, які оцінюють ситуацію зсередини й багато років займаються політичним аналізом, називають застереження щодо порушень свободи непереконаливими. «Коли йде війна, нехай і гібридна, – треба воювати. Якщо на тебе нападає бандит, а ти в усьому бездоганно дотримуєшся демократичних стандартів, тебе поб'ють. Тому відповідати треба адекватно» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55922369>). Проте не треба розуміти, що українська влада може нехтувати демократичними принципами. Міністр культури та інформаційної політики О. Ткаченко наголосив: «Не потрібно ставитися до цього як до прецеденту. Це виняток, заснований на доказах... Свобода слова і права людини для України – ключові поняття. І ми будемо їх відстоювати заради нашої свободи й незалежності. Але, крім того, основне питання – інформаційна безпека... Коли дають слово людям, які заперечують територіальну цілісність країни, щоб поставити його під сумнів, коли тривалий час видають біле за чорне, фейки за істину – ідеться не про свободу слова, а про інформаційний тероризм на території нашої держави» (URL: <https://news.obozrevatel.com/society/aleksandr-tkachenko-boryas-s-infoterrorom-myi-ne-dolzhnyi-stat-otrazheniem-rossii.htm>).

На підставі аналізу прийнятих рішень деякі експерти зауважують, що рішучі дії української влади можуть бути свідченням зміни політики в цілому. Тому не випадково секретар Ради національної безпеки і оборони О. Данілов заявив в ефірі програми «Свобода слова Савіка Шустера», що в Україні продовжуватимуть вводити санкції проти проросійських політиків, зокрема проти ряду депутатів Верховної Ради (секретар Ради національної безпеки і оборони О. Данілов https://ukrain.com/ukraina_i_dali_vvoditime_sankcii_proti_prorosijskih_deputati_v_verhovnoi_radi.html).

Отже, введення в дію Президентом України В. Зеленським Рішення РНБО викликало бурхливу реакцію і жваве обговорення. Наскільки ретельною була підготовка цієї непересічної події, покаже час і вірогідні судові розгляди. Але вже нині весь світ й українське суспільство отримало можливість переконатися в спроможності влади діяти рішуче, приймати та реалізовувати важливі рішення.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

«Кінець епохи Меркель» у Німеччині: український контекст

Найбільша політична партія Німеччини Християнсько-демократичний союз (ХДС), авторитет якої тривалий час асоціювався з її багаторічною лідеркою А. Меркель, обрала нового лідера. Знаковість цієї події в тому, що новообраний голова партії з великою ймовірністю стане ключовим кандидатом на посаду наступного канцлера на загальних парламентських виборах у Німеччині у вересні цього року. А. Меркель, яка вже 16 років очолює уряд Німеччини, неодноразово заявляла про намір залишити посаду після закінчення четвертого терміну своїх повноважень, тож зміну лідера найвпливовішої в країні партії ХДС експерти розглядають як офіційний початок пост-меркелевої ери.

Ще в жовтні 2018 р. Меркель оголосила, що після закінчення її четвертого терміну планує піти на пенсію, – а це має статися восени 2021 р. Тоді ж вона оголосила ім'я своєї наступниці – нею стала А. Крамп-Карренбауер. Вона змінила А. Меркель на посаді лідера ХДС у грудні 2018 р., однак 10 лютого 2020 р. відмовилася від своєї посади та права претендувати на пост канцлера. Наступного голову партії планували обрати під час спеціального партійного з'їзду, запланованого на 24–25 квітня 2020 р. у Берліні. Втім, через пандемію COVID-19 з'їзд перенесли, а керівництво ХДС стикнулося з необхідністю внести зміни до статуту партії, щоб дозволити електронне голосування, оскільки партійний з'їзд до цього передбачав лише фізичне зібрання делегатів.

Уперше в історії 16 січня з'їзд ХДС та голосування за нового лідера партії відбувалися онлайн. У результаті партію очолив представник найбільшого регіонального осередку ХДС, один з п'яти заступників голови

партії, який також є одним із найпотужніших діячів партії А. Меркель на національному рівні, прем'єр-міністр федеральної землі Північний Рейн-Вестфалія А. Лашет. Крім нього, на роль лідера ХДС претендували Ф. Мерц – корпоративний юрист і Н. Реттген – експерт з міжнародної політики, колишній голова комітету закордонних справ бундестагу. Вони закликали до змін у лавах партії, пошуку нових рішень і облич. «ХДС має вийти з тіні Ангели Меркель», – писав Ф. Мерц у колонці для журналу «Der Spiegel». Н. Реттген обіцяв модернізувати ХДС, і особливо збільшити кількість жінок у партії (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/nimechchyna-vybury-holovy-khds-pivnichny-potik-dva/31048448.html>).

Голосування проходило у два тури, і цікаво, що в першому найбільше голосів отримав Ф. Мерц, тож у якийсь момент здавалося, що він очолить партію. Однак в другому турі за А. Лашета було віддано 521 голос, тоді як за Ф. Мерца – 466. Ще четверо учасників голосування утрималися. Усього учасники конгресу віддали 991 голос (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/01/16/7118598>).

Як зазначають ЗМІ, перевагу А. Лашету надало те, що він є офіційним висуванцем від власного осередку партії. Це мало вирішальне значення, оскільки на його земельний осередок припадало приблизно третина всіх делегатів партійного з'їзду, на якому обирався лідер правлячої партії Німеччини. Кампанії А. Лашета сприяло також залучення на свій бік міністра охорони здоров'я Є. Шпана, який став популярним політиком у країні завдяки вмілій боротьбі з COVID-19. У лютому 2019 р. А. Лашет уклав політичний союз з Є. Шпаном, а за кілька днів до виборів лідера партії вони опублікували спільну програму під назвою #Impulse2021, у якій сформулювали бачення ХДС як основної народної партії з «чіткими обмеженнями з правого боку», але з лівим крилом, покликаним захистити інтереси робітничого класу, і одночасно з більш консервативним «економічним» крилом. Це був вдалий хід, особливо з урахуванням того, що А. Меркель закликала голосувати за «команду», як називали себе останні тижні обидва політики (URL: <https://focus.ua/uk/world/472682-syn-shahtera-potomok-karla-velikogo-armin-lashet-osnovnoj-kandidat-na-post-kanclera-frg>).

Новообраний лідер ХДС А. Лашет відсвяткує 18 лютого своє 60-річчя. Одружений, має трьох дітей. Він отримав юридичну освіту, працював журналістом, а до лав ХДС вступив у 1979 р. А. Лашет у 1994 р. був обраний до німецького Бундестагу, в 1999 р. став депутатом Європейського парламенту. В уряді Північного Рейну-Вестфалії з 2005 р. працював міністром у справах поколінь, сім'ї, жінок та інтеграції й робив стрімку кар'єру в межах партії, ставши у 2012 р. заступником А. Меркель, як голови ХДС. Підтримав у 2015 р. А. Меркель під час кризи біженців, коли Німеччина залишила кордони відкритими для сотень тисяч мігрантів із Сирії та інших країн. А. Лашет займався проблемами інтеграції в суспільство іммігрантів, зокрема турецьких, за що його іноді називають «турецький

Армін». Обіймає посаду прем'єр-міністра Північного Рейну-Вестфалії з 2017 р.

А. Лашета вважають політиком, що за своїми поміркованими поглядами тяжіє до політичного центру без радикальних ідей. На відміну від інших кандидатів на посаду ХДС, у першу чергу Ф. Мерца, А. Лашет ніколи не мав публічних диспутів з А. Меркель. Показовий момент: на початку року А. Лашет підтримував послаблення карантину після завершення першої фази пандемії. Однак згодом він відійшов від такої позиції через розбіжності з генеральною лінією партії (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/01/18/7118634>).

На думку оглядачів, незмінно гарний настрій – одна з якостей характеру А. Лашета, і це дає йому можливість сходитися з людьми й укладати важливі союзи. Саме з А. Лашетом пов'язують «послідовність і передбачуваність» політики, яка 16 років проводиться нинішнім канцлером Німеччини А. Меркель. «Лашет – об'єднувальна фігура, у цьому його головна сила, – каже Й. Ховенюрген, генеральний секретар партії в Північному Рейні- Вестфалії. – Він розуміє, що ХДС потрібні економічні ліберали, прихильники цінностей і ті, в кого більше соціальних інтересів. Партія повинна залишатися широкою церквою» (URL: <https://focus.ua/uk/world/472682-syn-shahtera-potomok-karla-velikogo-armin-lashet-osnovnoj-kandidat-na-post-kanclera-frg>).

ЗМІ називають А. Лашета прихильником ідеї європейської інтеграції і вважають найбільш імовірним продовження ним поміркованої політики А. Меркель. Проте, за деякими оцінками, близькість до нинішньої канцлерки також може стати перешкодою для А. Лашета, адже критики закидають йому неспроможність самому визначити чіткий курс для партії.

Примітно, що А. Лашет досить прихильно налаштований до розвитку співпраці з Росією, його навіть називають Putinverstehер (дослівно – «той, хто розуміє Путіна»). Цим терміном у Німеччині називають прихильників м'якої лінії щодо путінського режиму. Як пишуть ЗМІ, проросійськість А. Лашета, швидше за все, є продовженням традицій старої школи східної політики ФРН, яка стояла на тому, що антипутінська риторика в Німеччині має популістське коріння. «Демонізація Путіна – це не політика, а алібі для вашого невігластва», – заявляв А. Лашет однопартійцям. За його словами, навіть за часів холодної війни були спроби налагодити діалог з Москвою, а нині їх немає.

«У нас панує клімат, у якому будь-кого, хто виступає з відмінною від загальноприйнятої відносно РФ думкою, оголошують купленим Газпромом або прихильником російського президента Володимира Путіна», – дивувався він (URL: <https://ua.korrespondent.net/world/4317562-kraschyi-variant-dlia-rosii-novyi-nastupnyk-merkel>).

Незаконну анексію Росією українського Криму в березні 2014 р. А. Лашет прокоментував німецькій Frankfurter Allgemeine так: навіть якщо референдум «однозначно суперечив нормам міжнародного права», потрібно

вміти ставити себе на місце партнера і «підтримувати відносини в зовнішній політиці». Таку політичну емпатію до Кремля А. Лашет пояснив тим, що 1200 підприємств Північного Рейну-Вестфалії так чи інакше залучені в інвестиціях у російську економіку, а 40 % споживаного в Німеччині газу надходять саме з РФ, тож потрібно отримувати зиски з економічної співпраці з Кремлем (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/01/28/infografika/polityka/nastupnyk-anhely-merkel-xto-takyj-armin-lashet>).

А. Лашет у 2018 р. вважав бездоказовими заяви Великої Британії про те, що спецслужби РФ причетні до отруєння С. Скрипаля і його дочки Юлії. Він був фактично єдиним із провідних членів ХДС, хто піддав критиці не Москву, а Лондон. Політик виступив із зауваженням у твітері, у якому натякнув, що для прояву солідарності з Лондоном хотілося б побачити переконливіші докази російської провини.

Політик неодноразово критикував Захід за недостатні зусилля щодо залучення Росії до подолання кризи в Сирії. Влітку 2019 р. він зустрівся з міністром закордонних справ Росії С. Лавровим, коли приймав у своїй землі відомий німецько-російський форум «Діалог Петербурга». В емоційному вступному слові на цій події А. Лашет подякував Росії за примирення з Німеччиною після Другої світової війни, за її роль під час возз'єднання Німеччини та прямо підтримав проєкт трубопроводу «Північний потік-2».

На думку очільника Північного Рейну-Вестфалії, не варто робити поспішних висновків і щодо отруєння О. Навального, треба дочекатися, доки Росія проведе розслідування замаху на опозиціонера, а потім прийняти спільне з Євросоюзом рішення про санкції проти «Північного потоку-2». Про останнє затримання О. Навального А. Лашет взагалі нічого не сказав, що викликало лавину критики в Німеччині. Водночас він не виступав відверто за скасування санкцій і в цілому підтримує політику партії, яка засуджує дії Кремля, що суперечать міжнародному праву (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/03/5/7107153>).

Обрання А. Лашета лідером партії не означає, що він автоматично стане канцлером, хоча його шанси стати кандидатом на цю посаду від консерваторів, у разі їх перемоги на загальних парламентських виборах восени, досить високі. За прогнозами оглядачів та експертів, А. Лашет з великою долею ймовірності буде обраний кандидатом на пост канцлера на майбутніх парламентських виборах, адже зазвичай ХДС, як більша партія у блоці ХДС/ХСС, обирає одного зі своїх лідерів для того, щоб очолити список кандидатів. Лише у 1980 та 2002 р. політики з Християнського соціального союзу (ХСС), баварського партнера християнських демократів, стали кандидатами від блоку на посаду канцлера, і вони обидва рази програвали. Утім цьогогоріч багато хто вважає, що повести на вибори ХДС/ХСС може лідер останньої, М. Зедер – прем'єр Баварії та один з найпопулярніших політичних діячів у Німеччині. Його рейтинг популярності становить 54 % загалом серед виборців та 80 % серед тих, хто має консервативні погляди.

Натомість, за даними опитування другого каналу телебачення ФРН (ZDF), кандидатуру А. Лашета підтримують лише 28 % респондентів – менше ніж його суперників, яких він переміг, та майже вдвічі менше за М. Зедера (URL: <https://focus.ua/uk/world/472682-syn-shahtera-potomok-karla-velikogo-armin-laschet-osnovnoj-kandidat-na-post-kanclera-frg>).

Поки що М. Зедер запевняє, що його пріоритети стосуються Баварії, а не Берліна, але не факт, що його думка не зміниться. За більшістю прогнозів, навесні, коли ХДС і ХСС домовлятимуться щодо спільного кандидата на посаду канцлера, ім'я М. Зедера буде в списку потенційних осіб (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/cdu-nimetchyna-merkel-laschet/31051122.html>).

Не виключено, що інтерес до боротьби за посаду канцлера також виявить міністр охорони здоров'я Є. Шпан. Він користується популярністю в країні, і якщо німецькі зусилля з вакцинації проти Covid-19 виявляться успішними цієї весни, він запише це у свої заслуги. За результатами опитування ZDF, бачити його в кріслі канцлера були б раді 32 % німців.

Очевидно 40-річний Є. Шпан є обличчям потенційного оновлення партії за рахунок молодих членів, а його відвертість щодо своєї гомосексуальної орієнтації надає можливість ХДС просувати новий та більш інклюзивний образ для партії. З іншого боку, його молодий вік та сексуальна орієнтація можуть стати занадто радикальними моментами для сприйняття тими верствами електорату, на які зазвичай претендує німецька консервативна партія християнських демократів. Поки що Є. Шпан позиціює себе як гравець у команді А. Лашета, але, як людина амбітна, він може вийти з цієї ролі й поборотися за найвищу державну посаду (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/cdu-nimetchyna-merkel-laschet/31051122.html>).

Висунення кандидата від ХДС/ХСС відбудеться, найімовірніше, у квітні. До цього регіональні вибори пройдуть у двох німецьких землях: Баден-Вюртемберг та Рейнланд-Пфальц. Політичні експерти розглядають ці вибори як індикатор перед великим федеральним змаганням у вересні. В обох регіонах ситуація досить сприятлива для християнських демократів. Проте якщо результати виявляться нижчими, ніж очікується, це може серйозно погіршити перспективи А. Лашета, як лідера партії в боротьбі за пост канцлера. Хоча загалом, кого б не висунули в канцлери – А. Лашета, М. Зедера чи Є. Шпана, місцеві оглядачі не мають сумнівів у тому, що Бундестаг очолить кандидат від ХДС/ХСС. Бо і «зелені», які посідають друге місце партійного рейтингу, і соціал-демократи значно відстають від згаданого блоку. Зокрема, якби наступної неділі відбулися вибори до Бундестагу, то за блок ХДС/ХСС готові віддати голоси в середньому 36 % виборців, що покращує його результат 2017 р. на 3 %. Тож союз ХДС/ХСС майже гарантовано виграє вибори й отримає можливість обирати собі партнерів усередині парламенту і країни (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/01/18/7118634/>).

Особистість можливого майбутнього канцлера не байдужа й для України, адже солідарність та підтримка Німеччини в багатьох питаннях є

для нас визначальною в усіх вимірах – двосторонньому, євросоюзівському та трансатлантичному. Обрання А. Лашета новим лідером найпотужнішої партії Німеччини, що є передумовою висунення його кандидатури на посаду канцлера, може стати викликом та реальною проблемою для України, зважаючи на його численні проросійські жести. Після оновлення керівництва ХДС у Москві не приховують сподівань змінити баланс підтримки у ЄС на свою користь. «Вибір Арміна Лашета – кращий з можливих для російсько-німецьких відносин», – впевнений науковий співробітник Центру європейських досліджень Інституту міжнародних досліджень МДІМВ, германіст А. Соколов (URL: <https://www.kommersant.ru/doc/4652227#id2002074>).

З іншого боку, в Москві висловлюються не надто радісні очікування щодо зміни влади в бундестазі. Одне з російських видань «Взгляд» вийшло зі статтею, яка так і називається: «Кінець епохи Меркель не обіцяє Росії нічого доброго». Серед аргументів на користь такого твердження – згадка про те, що «склад керівної у ФРН коаліції загрожує стати ще менш сприятливим з погляду пошуку взаєморозуміння з Берліном», побоювання відносно того, що «Москва більше не зможе ефективно грати на протиріччях між Берліном і Вашингтоном, оскільки цих протиріч істотно поменшає», бо «якщо між Меркель і Дональдом Трампом велася позиційна війна, то Джо Байден гарантовано знайде спільну мову з будь-яким із потенційних наступників Меркель. І в тому, що стосується “стримування Росії”, теж».

Однак знаходження спільної мови нової американської адміністрації з нинішньою та наступною владою Німеччини щодо добудови «Північного потоку-2» поки що виглядає неоднозначно. Російське судно «Фортуна» 25 січня продовжило будівництво газогону, поновивши роботу у водах Данії попри те, що 19 січня набули чинності нові санкції США проти російського газового проєкту.

На американські кроки проти «Північного потоку-2» зреагував бізнес, а також громадські організації та посадовці Німеччини. Так, з будівництва газогону вийшов німецький концерн «Bilfinger SE», який мав з росіянами декілька контрактів щодо розробки, постачання та пусконаладження систем безпеки при експлуатації газопроводу. Німецькі екологічні організації «Deutsche Umwelthilfe» і «Німецький союз охорони природи та біорізноманіття» подали скарги на будівництво російського газогону, для розгляду яких уряд призупинив свій дозвіл на його добудову.

Водночас адміністрація німецької землі Мекленбург-Передня Померанія (регіону, де має «фінішувати» російський газогін) створила й частково профінансувала екологічний фонд, одна з цілей якого – сприяти добудові російського «Північного потоку-2». Представники місцевої влади пояснюють своє рішення тим, що природний газ потрібен як безпечне «перехідне паливо» на час, поки Німеччина відмовлятиметься від вугільної та ядерної енергетики.

Підтримку «Північному потоку-2» продовжують висловлювати в МЗС Німеччини. «Про європейський суверенітет не доведеться говорити, якщо йтиметься про те, що ми надалі будемо робити все тільки так, як цього хоче Вашингтон. Федеральний уряд не змінить свого ставлення до “Північного потоку-2”, – заявив міністр закордонних справ ФРН Г. Маас (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/north-stream-2-builds-under-sanctions/31068459.html>).

Після того, як 21 січня Європарламент переважною більшістю голосів ухвалив резолюцію з вимогою зупинити добудову «Північного потоку-2» у відповідь на отруєння, а потім арешт у Росії О. Навального, новий лідер ХДС А. Лашет заявив, що Німеччина не повинна відмовлятися від підтримки цього проекту через репресії проти російського опозиціонера. А. Лашет назвав себе політичним реалістом, заявивши, що «ми маємо прийняти світ таким, яким він є, щоб зробити його кращим». Він також висловив думку, що в дипломатії важливі як цінності, так і інтереси. «Протягом 50 років, навіть за агресивних часів холодної війни, Німеччина купувала газ у Радянського Союзу, а тепер у Росії. Уряд Німеччини йде правильним курсом», – переконаний політик. Щоправда, при цьому він підкреслив, що «ми маємо гарантувати геополітичні інтереси України та забезпечити наше енергопостачання через цей приватний проєкт» (URL: https://kurs.com.ua/ua/novost/284872-preemnik-merkel-ozvuchil-svoju-poziciju-po-severnomu-potoku-2?source=read_another_language_link).

Тим часом речник Держдепартаменту США Н. Прайс на брифінгу 4 лютого заявив, що трубопровід «Північний потік-2», за яким природний газ транспортуватиметься з Росії до Німеччини через Балтійське море, підриває трансатлантичну безпеку, зробивши Німеччину та інших союзників надмірно залежними від поставок російських енергоносіїв. «Ми відслідковуватимемо діяльність по завершенню будівництва або сертифікації трубопроводу, і якщо така діяльність матиме місце, ми винесемо рішення про можливість застосування санкцій», – наголосив Н. Прайс (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/02/4/7119377>).

За розрахунками експертів, у разі добудови «Північного потоку-2» і припинення транспортування газу українською ГТС Україна втрачатиме близько 3 млрд дол. на рік доходів від транзиту, або понад 2 % ВВП, а також постане перед необхідністю екстренно перебудувувати українську газотранспортну систему для потреб реверсу. «Якщо газогін добудують – то додаткові витрати і падіння ВВП відчує й українська економіка, і прості українці», – зауважує енергетичний експерт С. Дяченко.

Нині 94 % довжини газопроводу «Північний потік-2», який має загальну довжину 1234 км, вже завершено: США посилили санкції тоді, коли залишилося вкласти на дно моря лише 160 км труб. Президент Центру глобалістики «Стратегія XXI» М. Гончар наводить свої розрахунки: російське судно-трубоукладацьник «Фортуна», на відміну від більш сучасних західних суден такого типу, працює дуже повільно: в останні дні

безперервної роботи він вкладав на дно по 200 м газогону на добу. Тож, на його думку, навіть не роблячи зупинок, судно прокладатиме 160 км газогону не менше двох років, а отже добудова цього проекту, та ще й в умовах санкцій, має дуже невизначені перспективи.

Експерт з питань енергетики С. Дяченко, оцінюючи характер санкцій з боку США та динаміку їхнього посилення, прогнозує, що, найімовірніше, «Північний потік-2» «не дадуть добудувати». Те, що російський газогін ніколи не добудують, прогнозує також колишня заступниця міністра закордонних справ України О. Зеркаль. На її думку, попри бадьорі заяви Росії, газогін неможливо запустити без страхування, сертифікації та інших речей, які Росія зробити самостійно не здатна.

Заяви ж місцевої та центральної влади Німеччини про сприяння добудові «Північного потоку-2» не означають, що його добудують: це є елементом підготовки до переговорів з адміністрацією нового президента США про поглиблення співпраці, так оцінює активність німецької сторони С. Дяченко. «Німецька сторона пожвавилася, очікуючи, що нова американська адміністрація Д. Байдена шукатиме поліпшення стосунків із Берліном. І нинішня активність є елементом торгу: чим більше тепер збудують – тим більш аргументованою буде позиція Німеччини на майбутніх переговорах про співпрацю, і тим більшим буде її поле для дипломатичного маневру, – припускає експерт. – Утім, я не думаю, що в підсумку Німеччина домовиться зі США про добудову цього російського газогону. Як бачимо, позиція Байдена щодо нього в останні роки є незмінною».

М. Гончар наполягає, що економічні зиски від побудови «Північного потоку-2» для Росії перебувають на другому плані, головна мета інша – розколювання Європи та євроатлантичної єдності. «Головна мета Росії – не скільки добудувати, скільки показати “кузькіну мат” американцям та всім іншим. Продовжуючи цей проект, Росія підтримує створений нею розкол у трансатлантичній солідарності між Америкою та Європою, а саме між США та Німеччиною». М. Гончар припускає, що саме підтримання цього розколу нині стало завданням номер один для президента Росії В. Путіна (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/north-stream-2-builds-under-sanctions/31068459.html>).

Що ж до підтримки добудови «Північного потоку-2» новообраним лідером ХДС А. Лашетом, українські експерти не вважають це ознакою його проросійськості. Експерт Українського інституту майбутнього І. Куса називає його позицію швидше пронімецькою, ніж проросійською, констатує, що у ФРН чітко розділяють питання політичної і торговельно-економічної співпраці з РФ. А. Лашет мислить категоріями німецьких національних інтересів, переконаний І. Куса.

З огляду на це, експерт-міжнародник В. Савінок констатує, що «Північний потік-2» підтримує й чинна канцлерка А. Меркель, котра говорить про нього як про економічний проект. Більше того, у ФРН усі політичні сили, представлені в парламенті, за винятком Союзу 90/Зелені,

підтримують добудову газогону, тому й не дивно, що А. Лашет за цей проєкт (URL: <https://expres.online/politics/frau-merkel-peredae-vladu-shcho-vidomo-pro-armina-lasheta-yakiy-vidteper-keruvatime-naubilshoyu-partieyu-nimechchini>).

М. Неллес, програмний директор із питань України в берлінському аналітичному центрі «Zentrum Liberale Moderne» також наголошує, що А. Лашет до певної міри представляє типове для ФРН прагнення до добрих взаємин з РФ. Такий підхід загалом відповідає політиці Європейського Союзу щодо Росії та передбачає критику її незаконної діяльності та тиск на неї за допомогою санкцій, але й водночас – залучення її до зв'язків з Європою через торгівлю, культурну співпрацю та громадянське суспільство. Ця позиція відображає погоджену думку німецького політичного мейнстріму – лише партія зелених та окремі члени ХДС вимагають критичнішої політики щодо РФ. Однак у деяких аспектах А. Лашет відхиляється від партійної лінії щодо РФ, виступаючи за активніше її залучення до співпраці.

«Україні варто вже готуватися побачити нову Німеччину, яка набагато більше зайнята собою», – зауважує М. Неллес. Водночас для Києва немає підстав панікувати, вважає він, адже, «незважаючи на чималу кількість тривожних заяв А. Лашета про необхідність взаємодії з Москвою, вкрай мало ймовірно, що він самостійно прагнучиме зняти санкції з РФ або докорінно змінити поточну політику ФРН щодо стосунків із нею. Стабільність – такою буде й далі назва німецької політичної гри. Наступний німецький канцлер, як неважко припустити, також буде “Меркель”, хоча й без Ангели. Те, наскільки позитивне ставлення Лашета щодо Росії може перетворитися на реальну політику значною мірою залежатиме від того, як діятиме сусід ФРН. А саме – від прогресу у взаєминах французького президента Е. Макрона з Путіним», – переконаний експерт (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/03/5/7107153>).

На думку аналітика Фонду «Демократичні ініціативи» П. Бурковського, незалежно від того, хто прийде до влади, ФРН не змінить свою політику щодо України. «Боятися того, що Німеччина розвернеться в бік Росії не варто. РФ багато зробила, щоб зіпсувати собі імідж, у тому числі в ФРН. Але ми будемо ставати другорядною темою, адже новий лідер не матиме жодного емоційного зв'язку з мінським процесом, для нього це буде просто тягар спадщини Меркель» (URL: <http://meest-online.com/world/europe/najbilshoyu-partijeju-frn-keruvatime-sympatyk-kremlya>).

Водночас обрання на посаду лідера ХДС близького до чинного канцлера політика можна розглядати як знак того, що спадкоємність курсу А. Меркель буде збережена. Це передбачає високу ймовірність того, що російсько-німецькі відносини залишаться на нинішньому рівні: на тлі серйозного політичного похолодання будуть зберігатися тісні економічні зв'язки з Росією, тим більше що в Німеччині чимало прихильників такого підходу як у політиці, так і в бізнесі.

Варто також враховувати, що до влади в США прийшов Д. Байден, з яким європейці пов'язують свої надії про активацію трансатлантичних

зв'язків. Це автоматично посилює позиції «атлантистів» у німецькій політиці і, відповідно, означає посилення курсу щодо Росії (URL: <https://ua.korrespondent.net/world/4317562-kraschyi-variant-dlia-rosii-novyi-nastupnyk-merkel>).

Варто зазначити, що А. Лашета першим привітав телефоном з обранням головою ХДС Президент України В. Зеленський. «Ми високо цінуємо, що завдяки саме ХДС у чинній коаліційній угоді з соціал-демократами було закріплено домовленість про потужну підтримку України в проведенні реформ і досягненні миру. Розраховуємо, що за вашої підтримки та в наступному коаліційному договорі за підсумками майбутніх виборів до Бундестагу ця традиція буде продовжена», – наголосив Президент України (URL: <http://meest-online.com/world/europe/najbilshoyu-partijeju-frn-keruvatyme-sympatyk-kremlya>).

А. Лашет відповів, що Україна може покладатися на спадкоємність політики Німеччини. Увечері 22 січня в інтерв'ю газеті «Frankfurter Allgemeine Zeitung» він наголосив: «Як і раніше, на Сході України мають місце приховані та відкриті акти агресії з боку, де домінує Російська Федерація (РФ). Причиною для запровадження антиросійських санкцій була протизаконна анексія Криму. Інша частина обмежувальних заходів пов'язана з реалізацією Мінських домовленостей і конфліктом на Сході України. Що стосується Мінських домовленостей, то я б хотів бачити більше прогресу. У зв'язку з цим причини скасувати санкції наразі немає. Відмова визнавати Крим територією РФ залишається позицією Німеччини».

Ці слова пролунали певним дисонансом з більш ранніми заявами А. Лашета, утім, як припускають експерти, він міг заговорити інакше з прагматичних міркувань, адже 51 % опитаних соціологами німців не схвалили його призначення головою ХДС. На запитання «Чи є вибір партії хорошим?» 32 % респондентів відповіли, що «безумовно, ні». Ще 19 % – «радше, ні». Лише 13 % погодилися, що А. Лашет – «безумовно» хороший вибір, а 21 % – «певною мірою» хороший.

Інше опитування показало, що в симпатіях німців щодо того, кого б вони хотіли бачити канцлером, А. Лашет відстає від лідера партнера ХСС прем'єра Баварії М. Зедера – 43 % респондентів вважають, що кандидатом від ХДС і ХСС необхідно висунути його. У А. Лашета – 12 %.

А. Умланд, старший науковий співробітник Інституту євроатлантичної співпраці в Києві, вважає: «якщо Зедер забажає, то може стати й кандидатом у канцлери. А позиція Зедера щодо РФ є доволі жорсткою». А. Лашет, звісно, не хоче пропускати попереду себе лідера ХСС, тож пообіцяв після обрання головою ХДС зробити все, аби його партія отримала кращі результати на прийдешніх виборах і втримала позицію канцлера після відставки А. Меркель. «Ми потребуємо послідовності, продовження успіху. Ми, як партія, наразі потребуємо довіри. Останні 16 років довіра багатьох людей асоціювалася з прізвиськом Меркель», – запевнив новообраний лідер ХДС.

Експерти тим часом закликають не переоцінювати впливу лідера партії ХДС на питання внутрішньої і зовнішньої політики, оскільки до виборів восени 2021 р. федеральним канцлером лишатиметься А. Меркель, тож найімовірніше, цьогоріч радикальних рішень щодо подальших відносин з Україною чекати не варто. Скоріше за все, Німеччина сфокусується на розв'язанні поточних внутрішніх проблем, пов'язаних з пандемією, а політичний істеблішмент – на парламентських виборах.

Що стосується середньострокової перспективи, то в разі висунення А. Лашета кандидатом на посаду канцлера ФРН, його здатність проводити свій курс залежатиме від результату ХДС на парламентських виборах. Водночас невеликий розрив на між А. Лашетом та Ф. Мерцем, який пропонував повернення до консервативного курсу партії під час виборів нового керівника, показує, що всередині ХДС є істотна опозиція новому лідеру, яка критикуватиме його діяльність. Крім того, здобувши посаду канцлера, А. Лашету доведеться зважати на позиції інших партій, що увійдуть до коаліційного уряду й зможуть відіграти роль стримуючого фактора в його позиції щодо Росії.

Зрештою, яку саме позицію щодо міжнародної політики займе новий очільник ХДС, наразі складно спрогнозувати. Експерти наголошують, що у сфері зовнішньої політики А. Лашет завжди робив наголос на ЄС, він має добрі стосунки і часто зустрічається з Е. Макроном, тому можна очікувати посилення франко-німецького тандема, якщо він стане канцлером. Загалом він є «класичним представником старої Європи», але робити швидкі висновки щодо його майбутньої політики не варто – А. Лашет неодноразово доводив, що може адаптуватися до викликів. Однозначно можна стверджувати лише те, що своїм першочерговим завданням він бачитиме розв'язання внутрішньополітичних та економічних проблем Німеччини. Сьогодні безпосередніми викликами для нього є ряд важливих майбутніх регіональних виборів, економічні та соціальні наслідки пандемії Covid-19 та, скоріше за все, складні переговори з потенційними партнерами по коаліції після парламентських виборів у Німеччині 26 вересня.

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Глобальна експансія Китаю та проблеми розвитку української економіки

Глобальна економічна та політична експансія Китаю

Характерною ознакою міжнародних відносин на початку XXI ст. є глобальна економічна та політична експансія Китаю. Загалом підвалини цього процесу були започатковані ще в останні десятиріччя минулого століття, коли Китайська Народна Республіка (КНР) під керівництвом

Д. Сяопіна започаткувала політику реформ і відкритості. Причому, запровадивши плюралізм в економічних відносинах, керівництво КНР зберегло монополію Комуністичної партії Китаю (КПК) на політичну владу, враховуючи при цьому тисячолітні традиції та цінності конфуціанського світогляду, притаманні китайському суспільству. Це істотно полегшило керування національною економікою на шляху її трансформації до більш продуктивної моделі та дало змогу концентрувати необхідні ресурси для вирішення першочергових завдань розвитку китайського суспільства. Зокрема, завдяки поєднанню величезного контингенту дешевої робочої сили з проведенням політики відкритості в економічній сфері Китай зміг на регулярній основі забезпечити не лише надходження у свою економіку багатомільярдних іноземних інвестицій, а й залучення передових технологій у різні галузі національного господарства. Вступ Китаю до Світової організації торгівлі (СОТ) кардинально розширив можливості доступу китайських компаній до ринків інших країн світу.

Загалом акцент на реформах у внутрішніх і зовнішніх економічних відносинах, зроблений тоді, урешті-решт призвів до тих результатів у розвитку китайської економіки, які є на сьогодні. Зазначені реформи забезпечили вражаюче зростання китайського валового внутрішнього продукту (ВВП). Зокрема, за підсумками 1995 р. ВВП Китаю зріс порівняно з 1987 р., тобто з того часу, коли почалися економічні реформи під керівництвом Д. Сяопіна, у чотири рази в реальному обчисленні. У 1997 р. те саме сталося з показником ВВП Китаю в розрахунку на душу населення. Причому ВВП Китаю в цілому і в розрахунку на душу населення продовжував зростати, хоча вже й помітно нижчими темпами. КПК у 2012 р. оголосила, що до кінця десятиріччя ВВП Китаю та середній дохід на душу населення зросте порівняно з 2010 р. удвічі. При цьому керівники компартії пообіцяли, що в результаті цього економічного зростання в Китаї ніхто не матиме доходи нижче межі бідності. Такою офіційною межею є річний дохід нижче 2 тис. 300 юанів (приблизно 340 дол. США) на душу населення у цінах 2010 р.

Водночас Д. Майлс, редактор розділу «Китай» всесвітньо відомого британського ділового видання «The Economist», зазначив, що найважче буде викоринити абсолютну бідність. Утім, ще напередодні початку пандемії COVID-19 китайські посадовці стверджували, що їм цього вже вдалося домогтися в містах цієї країни, хоча визнавали, що в сільській місцевості зазначена проблема поки існувала. Хоча, звичайно, прогрес у цій сфері був вражаючим. Адже чисельність сільського населення, яке отримувало річний дохід нижче 2 тис. 300 юанів (приблизно 340 дол. США) на душу населення в цінах 2010 р. (тобто жило за офіційною межею бідності), знизилося із 775 млн осіб у 1980 р. до 16,6 млн осіб наприкінці 2018 р. (Майлс Д. Все в меру. *Мир в 2020. Спецпроект журн. «Новое время страны»*. С. 72–73). Хоча, як стверджує редактор відділу міжнародних подій інформаційної корпорації BBC Д. Сімпсон, нині в Китаї за межею бідності живе 250 млн осіб.

Тим часом пандемія COVID-19 внесла певні корективи в діяльність влади КНР, спрямованої на підвищення доходів населення цієї країни. Як наголошував, наприклад, оглядач російського ділового видання «Ведомости», раніше уряд Китаю ставив за мету остаточно перемогти бідність у 2020 р. Згідно з офіційними даними, кількість людей, що живе за межею бідності, знизилася з 99 млн осіб у 2012 р до 5,5 млн осіб у 2019 р. Причому в багатьох провінціях Китаю бідністю вважається подушний дохід менше 3 тис. 500 юанів (500 дол./рік). Тому ще в березні 2020 р. голова КНР С. Цзіньпін говорив, що країна близька до цієї мети. Але в травні 2020 р. прем'єр Держради КНР Л. Кецянь визнав, що понад 40 % населення Китаю, або близько 600 млн осіб, заробляють менше 1 тис. юанів (140 дол.) на місяць. Цього ледве вистачить, щоб зняти житло у великому місті, зазначив він.

Тим часом економічна рецесія в більшості розвинутих країн світу, спровокована пандемією COVID-19, призвела, принаймні на початковому етапі, до скорочення обсягів експорту китайських товарів і врешті-решт негативно позначилася на розвитку економіки КНР. Наслідком цього стало зростання безробіття. За таких обставин влада цієї держави підтримала розвиток вуличної торгівлі в містах з метою зменшення безробіття (URL: <https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2020/06/16/832721-kitayu-borba-bednostyu>).

Однак поступово китайська економіка почала відновлюватися. Як повідомив кореспондент видання «Deutsche Welle», посиляючись на інформацію Державного статистичного управління КНР, валовий внутрішній продукт Китаю в IV кварталі 2020 р. зріс на 6,5 %. Таким чином, темпи зростання китайської економіки в кінці минулого року повернулися до докризового рівня. У I кварталі 2020 р. ВВП КНР впав на рекордні 6,8 %, у II і III – збільшився відповідно на 3,2 і 4,9 %. Загалом, за підсумками 2020 р., економіка Китаю зросла на 2,3 %, зумівши відновитися після різкого спаду, зафіксованого в I кварталі минулого року.

При цьому кореспондент зазначеного німецького видання нагадує, «що 23 січня 2020 р. китайська влада запровадила локдаун в Ухані, звідки COVID-19 поширився по всьому світу, а слідом за цим обмежив економічну активність по всій країні. Китайські підприємства почали повертатися до роботи в квітні, у той момент, коли промислова активність в інших країнах світу була практично паралізована через пандемію коронавірусу. Це дало Китаю можливість виробляти й експортувати великі обсяги медичних товарів, включаючи маски, а також комп'ютерів і моніторів, попит на які різко зріс в умовах масового переходу людей на дистанційну роботу та навчання. Внутрішнє споживання в КНР, однак, ще деякий час залишалось слабким, оскільки люди побоювалися відновлення зростання захворюваності COVID-19, і обсяги роздрібних продажів повернулися до докризових рівнів лише в серпні 2020 р.» (URL: <https://www.dw.com/uk/ekonomika-kytaiu-zroslav-2020-rotsi-popry-pandemiiu-covid-19/a-56259289>).

Поряд із цим деякі оглядачі ЗМІ зазначають, що вагомий внесок у відновлення економічного зростання в Китаї минулого року також зробили інвестиції, особливо в інфраструктуру та нерухомість, і потужне зростання кредитування. Зокрема, ідеться про плани Китайської державної залізниці з розвитку мережі швидкісних залізниць. Причому у 2020 р. інвестування капіталів зробило більший внесок у зростання економіки Китаю, ніж споживчі витрати домогосподарств, чого не було після 2015 р.

Однак у цілому за останні чотири десятиріччя Китай радикально трансформував свою економіку й став другою країною у світі після США за обсягом свого валового внутрішнього продукту. Утім при цьому голова пекінського бюро вже згаданого вище британського ділового видання «The Economist» Д. Ренні наголошує, що цей економічний підйом Китаю базується на поєднанні авторитарної політичної системи та державного капіталізму, де величезні бюджети й повноваження використовують для створення місцевих бізнес-магнатів, а іноземних конкурентів відсувають на другий план (Ренні Д. Дональд Трамп – залетний ястреб для Китаю. *Мир в 2020. Спецпроект журн. «Новое время страны»*. С. 72–73).

Щоправда, з початком пандемії COVID-19 китайська економіка дещо загальмувала у своєму розвитку. Але, починаючи з II кварталу 2020 р., економічне зростання у КНР відновилося. Більше того, Китай навіть зумів скористатися пандемією COVID-19 для зміцнення своїх позицій у світовій економіці. Детальніше на цьому питанні ми зупинимося пізніше. Водночас, як зазначалося вище, економіка Китаю за підсумками 2020 р. зросла на 2,3 %, зумівши відновитися після різкого спаду, зафіксованого в I кварталі минулого року, тоді як економіки найбільших розвинутих країн світу таких результатів за підсумками 2020 р. продемонструвати не змогли. До того ж минулого року «у сфері виробництва в Китаї зафіксовано найвищі позитивні настрої за останні 10 років. Індекс очікувань менеджерів із закупівель, складений авторитетним економічним журналом “Caixin”, у листопаді зріс з 53,6 до 54,9 пункту. Це найвищий показник з листопада 2010 р. Приріст у сфері трудової зайнятості в листопаді також виявився рекордним з травня 2011 р.» (URL: <https://www.dw.com/uk/u-kytai-rekordne-zrostannia-eksportu-nati-pandemii-covid-19/a-55843081>).

Тобто є всі підстави вважати, що економічне зростання в Китаї триватиме й надалі. Щоправда, імовірні темпи цього росту викликають дискусії в експертів. Утім, цілком закономірно, що згадані вище видатні досягнення китайської економіки стали базою для формування відповідних міжнародних амбіцій влади КНР, її вищого політичного керівництва. По суті, ідеться про наміри досягти якісно нових позицій Китаю у світовій економіці та міжнародній політиці.

Яскравим проявом цих намірів є започаткована у 2013 р. лідером Китаю С. Цзіньпіном ініціатива «Один пояс – один шлях», яку ще називають новим «Шовковим шляхом». Мета цього глобального проекту – суходелом і морем зв'язати Китай з країнами Азії (аж до Близького Сходу), Африки,

Європи та Росією для просування китайських товарів на ринки зазначених регіонів й отримання звідти сировини, енергоносіїв та інших товарів, необхідних для китайської економіки. Реалізація цієї ініціативи передбачає величезні інвестиції в розвиток відповідної транспортно-логістичної інфраструктури.

Одним із флагманських проєктів цієї глобальної ініціативи став Китайсько-пакистанський економічний коридор (КПЕК) з інвестиціями та позиками на суму 60 млрд дол. США. У рамках його реалізації було побудовано кілька електростанцій. Але потім цей проєкт згорнули, а борги переглядають. Причина, на думку оглядачів ЗМІ, полягає в тому, що під час реалізації проєкту КПЕК не зверталось належної уваги на хитке фінансове положення Пакистану та стан його платіжного балансу. Цей приклад свідчить про проблеми, з якими стикається в процесі своєї реалізації глобальна ініціатива «Один пояс – один шлях».

Але наявність таких проблем на шляху реалізації глобальної ініціативи «Один пояс – один шлях» не завадила Китаю відкрити в серпні 2017 р. у республіці Джібутті, розташованій на Африканському Розі, свою першу закордонну військову базу. При цьому в КНР наполягали, що цей об'єкт є лише «логістичним центром», призначеним для дозаправки кораблів, що беруть участь у миротворчих операціях біля берегів Сомалі і Ємену. Хоча деякі експерти вважають, що Китай має намір продовжити будівництво своїх баз і в інших країнах, зокрема в Пакистані.

Водночас, як зазначають оглядачі ЗМІ, Китай прагне забезпечити космічну підтримку своєї глобальної ініціативи «Один пояс – один шлях». Зокрема, ідеться про розвиток супутникової системи глобальної навігації «BeiDou», яка б могла конкурувати з Глобальною системою навігації США (GPS). У ЗМІ висловлюється думка, що економічний розвиток є лише одним із завдань цього проєкту. Адже розвинута супутникова система глобальної навігації «BeiDou», яка контролюється військовими, дає змогу припинити залежність Китаю від американської та розгорнути, у разі необхідності, власне ударне озброєння з використанням цієї супутникової системи. Загалом же китайське керівництво послідовно прагне до зміцнення економічних позицій своєї держави, причому із широким залученням у китайську економіку передових технологій як матеріальної основи для подальшої експансії Китаю в міжнародній політиці.

Однак останніми роками міжнародні експансіоністські амбіції Китаю почали викликати певну настороженість і відповідну реакцію з боку ряду розвинутих держав, насамперед США. Зі свого боку, керівництво Китаю в цей же період прагне продемонструвати і власному народу, і міжнародній спільноті переваги китайської моделі суспільного розвитку порівняно з аналогічною моделлю Заходу. Причому в цьому дискурсі переплітаються питання економічного, технологічного та соціально-політичного розвитку суспільства. Як зазначає Ф. Кемп, президент і головний виконавчий директор Atlantic Council, «китайські чиновники порівнюють економічну стійкість і

політичну стабільність Китаю в 2020 р. з різкою кризою американської демократії й тим фактом, що упущений Китаєм вірус набагато менш ефективно контролюється в США, а значить, завдає набагато більше шкоди... Китай підтвердив цей наратив заявою про те, що країна досягла зростання ВВП на 2,3 % у 2020 р., що набагато перевищує очікуване зниження в США на 3,6 %, спад у Європейському Союзі на 7,4 % і глобальний економічний спад на 4,3 %. За перші 11 місяців минулого року Китай уперше обійшов Сполучені Штати Америки як провідний торговий партнер Європи». Причому, на його думку, останніми роками реалізується ідея С. Цзіньпіна, що Китай тепер стає «незамінною економікою» для всього світу (URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/ssha-kitay-yak-baydenu-povernuti-svitoveliderstvo-ssha-ostanni-novini-50138272.html>).

Як наголошує фінансовий аналітик і виконавчий директор інвестиційної компанії «ІМА» (США) В. Каценельсон, США (також деякі інші розвинуті держави. – Прим. авт.) «вважали, що в міру розвитку Китаю впровадження ринкової економіки приведе до демократизації цієї країни й неминучого прийняття західних цінностей. Однак сталося навпаки: це призвело до посилення Китаю, що лише зміцнило авторитаризм» (URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/ssha-kitay-2020-shcho-chekaye-huawei-i-tiktok-ostanni-novini-50122074.html>).

Оцінка таких поглядів – чи вони дійсно були такими щиро утопічними, чи просто служили інформаційно-психологічним прикриттям певних економічних і політичних інтересів країн Заходу (США, ЄС тощо) – не є предметом дослідження в цій праці. Важливо звернути увагу на інше. Нині керівництво КНР не тільки відверто протиставляє китайську модель економічного, соціального та політичного розвитку суспільства аналогічній західній моделі, а й публічно наполягає на перевагах саме китайської моделі.

Адресатами цього меседжу є насамперед населення Китаю і країн, що розвиваються. Тобто ті аудиторії, де вибір між «голодною» демократією та «ситим», до того ж «освіченим» авторитаризмом китайського штибу буде зроблено на користь останнього. Адже в більшості країн, що розвиваються, саме авторитарні методи державного управління національною економікою і відповідні методи розподілу частини ресурсів можуть дати найшвидші результати у сфері підвищення добробуту населення цих країн, особливо в короткостроковій перспективі. Те, що такі результати можуть бути отримані на засадах економічної зрівнялівки та демотивації ділової активності для влади цих держав, є другорядною проблемою. Тоді як застосування демократичних принципів у політичному й економічному житті суспільства не може гарантувати швидких та відчутних результатів у сфері підвищення добробуту широких верств населення саме через притаманний їм нерівномірний розподіл економічних ресурсів і конкуренцію суб'єктів господарювання.

Прагматичним наслідком для КНР фактичного міжнародного визнання переваг китайської моделі суспільного розвитку, принаймні з боку доволі

значної кількості держав, буде зміцнення реальних позицій Китаю в міжнародній економіці та політиці. Зокрема, їх можна конвертувати в доступ до ринків ресурсів, необхідних для господарства Китаю, та ринків збуту китайських товарів і послуг, у вигідні китайській стороні політичні угоди тощо. У свою чергу такі досягнення у відносинах з країнами, що розвиваються, можуть посилити стійкість китайської економіки в сучасній глобальній конкуренції та сприяти її подальшій міжнародній експансії.

Причому на існування потужного економічного базису глобальної експансії Китаю звертають увагу в різних ЗМІ. Так, британська Financial Times, статтю якої передрукувало «Дзеркало тижня», висловлює думку, що «на загрозу від спроби Китаю досягти глобального домінування потрібно реагувати, захищаючи довгий перелік життєво важливих інтересів США: збереження колективної економічної та технологічної переваги; захист глобального статусу долара; підтримка військового стримування; недопущення територіальної експансії Китаю, особливо примусового “возз’єднання” Китаю з Тайванем. Важливим фактором стане консолідація, розширення союзів та партнерських відносин, а також захист ліберального міжнародного порядку, що базується на правилах. Тим не менше, такі проблеми, як зміна клімату, потребуватимуть співпраці з Пекіном. Але чи можливо все це вдало поєднати?»

По-перше, Китай є набагато потужнішим противником, ніж Радянський Союз. Пекін має успішнішу економіку, більш динамічний технологічний сектор, значно більшу кількість населення, згуртовану політику та компетентніший уряд. Відносні економічні показники Китаю були приголомшливими. Ще важливішим є його потенціал. Китай зіштовхнувся з величезними економічними проблемами, але навіть це не завадило країні мати найбільшу економіку у світі.

По-друге, економіка Китаю є високо інтегрованою на міжнародному рівні. З одного боку, це є джерелом вразливості для Китаю, але з іншого – це важливий важіль впливу. Китайський ринок є “магнітом” для ряду країн по всьому світу. Більшість держав хочуть хороших відносин як із США, так і з Китаєм. Вони не хочуть ставати перед бінарним вибором» ([URL: https://zn.ua/ukr/WORLD/zakhid-ne-zmozhe-strimuvati-kitaj-ft.html](https://zn.ua/ukr/WORLD/zakhid-ne-zmozhe-strimuvati-kitaj-ft.html)).

І саме високий ступінь міжнародної інтеграції економіки Китаю є потужним чинником, який обмежує спектр і масштаби застосування іноземних та/або вірогідних міжнародних засобів впливу на китайську економіку й політику. І це добре усвідомлюють доволі багато інтелектуалів і в Китаї, і за його межами. Наприклад, відомий на весь світ китайський художник і політичний активіст А. Вейвей в інтерв’ю BBC заявив, що «вплив Китаю у світі став настільки великий, що це неможливо повернути назад. Захід повинен був потурбуватися про Китай кілька десятиліть тому. Тепер це вже пізно робити, оскільки Захід вибудував настільки потужні зв’язки з Китаєм, що просто взяти їх і обрубати буде дуже відчутно. Саме тому Китай так зарозуміло поводиться», – зазначає він.

Зі свого боку, кореспондент BBC звертає увагу на те, що, наприклад, тон і мова, до яких часом вдається впливова китайська газета «Global Times», «ніби взяті з риторики часів Мао Цзедуна». Зокрема, недавно її головний редактор «Ху Сицзін» вибухнув редакційною статтею, у якій назвав Австралію жуйкою на підшві китайського чобота». Причому кореспондент BBC стверджує, що «Ху Сицзін близький до Сі Цзіньпіна, так що можна припустити, що він не став би говорити таких речей, якби не знав, що його в цьому підтримує китайське керівництво» (URL: <https://www.bbc.com/russian/features-54340606>).

Д. Роланд, професор економіки та політології Каліфорнійського університету в Берклі (США), звертає увагу на те, що «китайські ЗМІ та представники Міністерства закордонних справ стали прославляти форму правління Китаю, адже вона дала змогу припинити поширення вірусу, завдяки жорсткому карантину» (URL: https://nv.ua/ukr/opinion/kitay-koronavirus-v-chomu-pomilivsya-pekin-ostanni-novini-50094555.html?utm_campaign=article_heads&utm_medium=heads&utm_source=site). Інше питання, що достовірність офіційних повідомлень представників китайської влади з питань поширення коронавірусу в цій державі може викликати цілком обґрунтовані сумніви щодо своєї достовірності в багатьох американських і європейських посадовців та інтелектуалів. І не лише в них. Адже, наприклад, станом на 7 лютого 2021 р. кількість інфікованих коронавірусом у Китаї за весь час пандемії COVID-19 менша, ніж у Північній Македонії (відповідно, 83 та 82 місця у світі за кількістю інфікованих коронавірусом). Тоді як чисельність населення Північної Македонії майже в 700 раз менше, ніж у Китаї. Тим не менше, меседж китайської влади про її ефективність у боротьбі з пандемією COVID-19 має свою аудиторію й певним чином спрямований на сприяння міжнародній економічній та політичній експансії Китаю.

Зі свого боку, у вже цитованому вище британському діловому виданні «Financial Times» вважають, що для позбавлення Китаю такого засобу глобального впливу, як високий ступінь міжнародної інтеграції його економіки, «варто оновити норми функціонування світової економіки і запропонувати нові багатосторонні правила, які регулюватимуть поведінку Китаю» (URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/zakhid-ne-zmozhe-strimuvati-kitaj-ft.html>).

Уже згадуваний вище фінансовий аналітик і виконавчий директор інвестиційної компанії «ІМА» (США) В. Каценельсон звертає увагу саме на технологічні засади протистояння США та КНР. На його думку, «сьогодні США вже опинилися в технологічній холодній війні з Китаєм. І це війна, а не дружнє змагання технологічних компаній, що борються за частку на ринку. Це гра за принципом “усе або нічого”, “ми проти них”, у якій уряди роблять набагато більше, ніж просто тиснуть на шальки вагів. Вони вирішили зовсім прибрати ці терези, і роблять усе, що, на їхню думку, служить інтересам їхніх країн... Уряд Китаю використовує цифрові дані для контролю над своїми

громадянами і може використовувати їх для впливу на інші країни – США сприймають це як загрозу існуванню. В основі цієї боротьби лежать хмарні обчислення, 5G і збір даних за рахунок розгортання цих технологій».

Мабуть, саме тому ще за часів президентства Д. Трампа протистояння США й КНР у сфері високих технологій наприкінці 2018 – на початку 2019 р. спалахнуло скандалом навколо китайського телекомунікаційного гіганта Huawei. Цю компанію було звинувачено в шпигунстві на користь китайської розвідки. Деякі ЗМІ наголошують, що «в листопаді 2018 р. спецслужби Австралії опублікували звіт, згідно з яким останні два роки китайська розвідка вимагала в співробітників компанії “Huawei” ключі доступу до іноземних мереж... Це сталося за кілька тижнів після опублікування результатів розслідування журналу “Bloomberg Businessweek”, у якому нібито джерела зі спецслужб США підтвердили, що китайські підрядники американського виробника Supermicro поставляли плати з “жучками” для 30 найбільших ІТ-компаній США, включно з “Apple” і “Amazon”». Також у ЗМІ зазначається, що за китайською компанією «Huawei» вже тягнеться шлейф з конфліктів з декількома державами й міжнародними компаніями.

У травні 2019 р. США включили Huawei до списку санкцій Міністерства торгівлі, обмеживши постачальників від продажу американських товарів і технологій китайської компанії. У липні 2020 р. Федеральна комісія зв'язку США офіційно оголосила, що китайські телекомунікаційні компанії «Huawei» та «ZTE» мають тісні зв'язки з Комуністичною партією Китаю, військовим відомством КНР та загалом підпорядковуються китайському законодавству, що зобов'язує їх співпрацювати з розвідувальними органами держави. І тому їхня діяльність є загрозою національній безпеці США. І хоча в компанії «Huawei» відкидали висунуті проти неї звинувачення, але представники цілого ряду держав (Великої Британії, Канади, Чехії, Норвегії та Японії) висловили свої побоювання щодо діяльності цієї компанії. У Канаді ж та Польщі співробітників цієї компанії навіть було затримано за звинуваченням у шпигунстві.

Свого часу ще «адміністрація президента Д. Трампа повідомила постачальників Huawei, у тому числі виробника мікросхем Intel, про відкликання ліцензій на постачання обладнання для китайської компанії і має намір відхилити десятки інших заявок». Ідеться про угоди на десятки і навіть сотні мільярдів доларів США.

Як би там не було, але, за інформацією ЗМІ, на тлі санкцій США обсяги продажів смартфонів китайського телекомунікаційного гіганта Huawei за підсумками ІV кварталу 2020 р. зменшилися на 41 % порівняно з аналогічним періодом 2019 р. Це зробило Huawei шостим за величиною виробником смартфонів за підсумками ІV кварталу 2020 р. Причому ще у ІІ кварталі 2020 р. ця китайська компанія посідала перше місце у світі за обсягами продажу зазначеного товару. У ЗМІ зазначається, що «на падіння продажів Huawei на глобальному ринку вплинуло відключення від сервісів

гул. Крім того, санкції США фактично відрізали китайського виробника від сучасних чіпів тайванського виробника TSMC». У результаті компанія «Huawei» поступилася на світовому ринку не лише своїм давнім конкурентам на кшталт Apple і Samsung, а й китайським виробникам Oppo і Vivo. З іншого боку, за підсумками IV кварталу 2020 р. поставки на ринок смартфонів американської компанії «Apple» зросли на 22 % – до рекордних 90,1 млн штук. У результаті ця компанія стала лідером світового ринку за обсягом продаж.

До того ж американці прагнуть обмежити доступ китайських компаній не лише до новітніх технологій, а й до міжнародних джерел фінансування. Так, ще після указу президента США Д. Трампа, згідно з яким у США заборонено будь-які операції з цінними паперами компаній, пов'язаними з китайськими військовими організаціями, 1 січня 2021 р. з торгів на Нью-Йоркській фондовій біржі було знято акції трьох китайських телекомунікаційних компаній. Також, за інформацією агентства «Bloomberg», без послуг американської біржі можуть залишитися три найбільші нафтові компанії Китаю – «CNOOC», «PetroChina» та «Sinorec». «Перша вже потрапила в чорний список Пентагону, куди вносять підприємства, пов'язані або контрольовані китайськими військовими. Дві інші також можуть виявитися під загрозою делістингу через їх значення для збройних сил Китаю» (URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/ssha-mozhut-znjati-z-birzhi-naftovikh-hihantiv-z-kitaju-bloomberg.html>).

Також, за повідомленнями ЗМІ, нещодавно атаку на іншу китайську телекомунікаційну компанію «Xiaomi» почала ще команда на сьогодні вже колишнього президента США Д. Трампа на підставі звинувачень Xiaomi у співпраці з китайською армією. І хоча компанія «Xiaomi» ці звинувачення відкидає, на думку оглядачів, не можна відкидати вірогідності того, що і в цьому випадку ситуація може розвиватися аналогічно до перебігу подій з китайськими компаніями «Huawei» та «ZTE».

Водночас, судячи з повідомлень ЗМІ, протистояння США та КНР на міжнародній арені триватиме. Так, новообраний президент США Д. Байден у своїй першій програмній промові, присвяченій головним завданням американської зовнішньої політики, заявив: «Ми будемо протистояти економічному зловживанню з боку Китаю, будемо протидіяти його агресивним, силовим діям, відреагуємо на атаку Китаю на права людини, інтелектуальну власність і світовий порядок» (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/bayden-zupiniv-rishennya-trampa-shchod-nimechchini-ostanni-novini-50139892.html>).

У відповідь на американські санкції Китай у середині вересня минулого року запровадив механізм притягнення до відповідальності іноземних компаній, організацій та фізичних осіб, якщо вони становлять «загрозу національній безпеці КНР». Як кримінально-правові санкції застосовуватимуться грошові штрафи, обмеження експорту, заборони на інвестиції в КНР та в'їзд до країни.

Також у відповідь на американські санкції китайська сторона вдається й до деяких тактичних хитрощів. Зокрема, бренд Honor, який наприкінці минулого року став незалежною компанією після того, як компанія «Huawei» продала його іншій китайській компанії «Zhixin New Information Technology Co. Ltd.», повідомив про свої амбітні плани. Мета Honor – стати номером один на внутрішньому ринку мобільних телефонів. При цьому ЗМІ зазначають, що Honor V40, перша модель китайського бренду після здобуття його незалежності від Huawei, була схвалена Міністерством промисловості та інформаційних технологій Китаю. Тобто колишня ланка компанії «Huawei» була трансформована у формально-юридично незалежну компанію з метою минути американські санкції для подальшої можливості конкурувати на ринку з тією ж американською Apple та іншими іноземними компаніями.

Необхідно водночас звернути увагу на те, що останніми роками економічна експансія Китаю турбує не лише американців, а і європейців. Зокрема, за інформацією видання «Deutsche Welle», уряд Німеччини «12 липня 2017 р. ухвалив розпорядження, згідно з яким більш ретельно перевірятимуться угоди з набуття стратегічно важливих німецьких підприємств інвесторами з країн, які не входять у Євросоюз. За певних обставин уряд ФРН матиме можливість накладати заборону на такі угоди. Нововведення стосується насамперед підприємств, які виробляють зброю, працюють у сфері енерго- і водопостачання, транспортному й медичному секторі. Термін перевірки угод з набуття або поглинання німецьких підприємств урядом збільшиться вдвічі – до чотирьох місяців... Рішення розробити такий документ було ухвалено після того, як у 2016 р. китайська корпорація “Midea Group” істотно збільшила свою частку в капіталі німецької компанії “Kuka”, що спеціалізується на будівництві роботів, поступово викуповуючи її акції».

Європейські ЗМІ звертають увагу на те, що «активність китайського бізнесу зросла також у цілому на європейському континенті. За інформацією Ernst & Young (EY), у 2016 р. китайці придбали повністю або частково 309 європейських підприємств на загальну суму 85,8 млрд дол. США. Це майже втричі перевищує витрати на закупівлю європейських фірм китайцями у 2015 р.». Китайські інвестори найчастіше цікавляться німецькими, британськими, французьким та італійськими підприємствами, ідеться в доповіді EY. Загалом, протягом минулого десятиріччя ряд відомих європейських підприємств було придбано китайськими бізнесменами. Це, наприклад, стосується шведських автоконцернів «Saab» і «Volvo».

З іншого боку, певною мірою продаж деяких підприємств китайцям вигідний і європейцям. Це, мабуть, сприяло тому, що «президентка Європейської комісії У. фон дер Ляен, президент Європейської ради Ш. Мішель і лідер КНР С. Цзіньпін 30 грудня 2020 р. під час відеоконференції домовилися про завершення переговорів щодо інвестиційної угоди... ЄС і Китай підійшли впритул до підписання всеосяжної угоди про інвестиції, що, як очікують у Брюсселі, відбудеться протягом декількох місяців... Як ідеться

в офіційному повідомленні з Брюсселю, інвестиційна угода між ЄС і Китаєм надасть європейським компаніям безпрецедентний доступ на китайський ринок. Угода послужить вирівнюванню правил гри, включаючи правила поведінки держави й бізнесу, підвищить прозорість державних субсидій та усуне прогаліни в умовах СОТ, де не регламентовано субсидії сфері послуг, а в угоді ЄС – Китай, як очікується, це буде передбачено. Також угода визначить чіткі правила проти примусової передачі технологій. Крім того, Китай, за даними Єврокомісії, погодився ратифікувати основоположні конвенції Міжнародної організації праці про заборону примусової праці. Це було нагальною вимогою ЄС під час переговорів» ([URL: https://www.dw.com/uk/yes-ta-kytai-domovylysia-pro-zavershennia-perehovoriv-shchodo-investytsiinoi-uhody/a-56097805](https://www.dw.com/uk/yes-ta-kytai-domovylysia-pro-zavershennia-perehovoriv-shchodo-investytsiinoi-uhody/a-56097805)).

Щоправда, поки все сказане європейцями відображає їхнє уявлення щодо результатів реалізації положень китайсько-європейської інвестиційної угоди. Як воно буде в реальності, покаже час. Адже китайська сторона не погодилася би на розширення доступу європейського бізнесу на свій ринок, не розраховуючи, наприклад, на розширення доступу китайських підприємств до європейських технологій. Адже аналіз повідомлень ЗМІ свідчить, що китайці від хаотичного скуповування активів за кордоном, особливо у Європі, перейшли до цілеспрямованого придбання підприємств (повністю або частково), найбільш необхідних для перетворення господарства Китаю на сучасну національну економіку.

Водночас, як зазначають оглядачі ЗМІ, багато країн світу, особливо тих, що розвиваються, прагнуть не втягуватися в економічний конфлікт між США та КНР. Однак є й такі країни, що відверто демонструють свою підтримку Китаю. Насамперед до таких дій вдається Росія, намагаючись публічно продемонструвати свої добрі відносини з Китаєм, навіть солідарність у його протистоянні зі США. Російські ЗМІ окремо приділяють увагу російсько-китайським економічним відносинам. Прикметно, що як досягнення російської сторони кореспонденти нерідко подають нарощування експорту до КНР російської сировини, наприклад нафти. Зі свого боку фахівець з міжнародних відносин Н. Хрущова звертає увагу на підписання у 2019 р. взаємовигідної угоди між російською телекомунікаційною компанією «МТС» і китайською Huawei про створення в Росії мережі зв'язку нового покоління 5G. І для Китаю мотивом цієї угоди стала необхідність компенсувати організований США тиск з боку Заходу.

Водночас оглядач Deutsche Welle наголошує, що «Росія експортує до КНР насамперед сировину – нафту, газ, вугілля та деревину. Імпортує з Китаю автомобілі, техніку та споживчі товари. При цьому частка російського ринку в структурі зовнішньої торгівлі Китаю становить лише 1,9 %. Більшість своїх товарів Китай продає до США та країн ЄС. Натомість часта Китаю в зовнішньоторговельному балансі Росії становить 15 %. У 2010 р. Китай за обсягом торгівлі з РФ навіть обійшов Німеччину та став лідером. З 2014 р. Росія економічно та політично переорієнтувалася на Китай та інші

країни Азії. І це, безумовно, є, серед іншого, наслідком західних економічних санкції стосовно Росії... Крім того, Росія продовжує експортувати зброю до Китаю попри те, що Пекін сам виробляє дедалі більше озброєнь. Насамперед Китай дуже швидкими темпами розвиває свій військово-морський флот» (URL: <https://www.dw.com>).

Звісно, за умов такого дисбалансу у двосторонній торгівлі, можливості практичної реалізації ідеї, яка доволі регулярно обговорюється під час російсько-китайських зустрічей, щодо переходу на національні валюти (рубль і юань) при взаємних розрахунках у російсько-китайських економічних відносинах, видаються вельми сумнівними. Більше того, Росія від імені Євразійського економічного союзу (ЄАЕС) декларує доцільність поєднання євразійської реінтеграції з китайською ініціативою «Один пояс – один шлях».

Зі свого боку, КНР підтримує такі ініціативи країн ЄАЕС і прагне грати більш значну роль в економічному співробітництві країн регіону. «Китай готовий працювати з країнами союзу, щоб впоратися з кризою, координувати заходи політики й поглиблювати торговельно-економічне співробітництво», – заявив заступник міністра комерції КНР В. Шоувень. Для цього, на його думку, необхідно розширювати міжнародну торгівлю, взаємні інвестиції, активно покращувати ділове середовище, зміцнювати співробітництво в інфраструктурі, будівництві, сільському господарстві та сфері послуг. Однак, зазначає кореспондент російських «Ведомостей», країни ЄАЕС не поспішають відкривати свої ринки для Китаю, що стримує економічну експансію КНР у регіоні. За словами члена колегії (міністра) з торгівлі Євразійської економічної комісії А. Слепнева, «у країнах ЄАЕС поки не дозріли умови для такої відкритості». Причому російські економісти вважають, що національні економіки ЄАЕС навряд чи зможуть вистояти, якщо вони відкриють свої ринки для Китаю (URL: <https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2020/10/28/844995-kitai-eaes>).

Таким чином, Росія, попри декларування своїх намірів до поглиблення економічного співробітництва з КНР, прагне обмежити економічну експансію Китаю не лише на своїй території, а й на теренах колишнього СРСР.

Однак КНР не полишає свого прагнення до глобальної економічної експансії. Свідченням цього, крім іншого, стало підписання угоди «Регіональне, всебічне економічне партнерство» (RCEP). Її уклали Китай, В'єтнам, Сінгапур, Індонезія, Малайзія, Таїланд, Філіппіни, М'янма, Бруней, Лаос, Камбоджа, Японія, Австралія, Південна Корея та Нова Зеландія. Ця угода охоплює країни з населенням 2,2 млрд осіб та приблизно третину виробництва світової економіки. Держави-підписанти домовилися про зниження тарифів і встановлення загальних для всіх учасників угоди правил торгівлі. Домовленості стосуються торгівлі, послуг, інвестицій, електронної комерції, телекомунікації та авторських прав. На думку експертів, угода сприятиме економічній інтеграції в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні та

протидіятиме протекціоністським тенденціям. Крім того, цей пакт є великим міжнародним успіхом для Китаю.

До всього наведеного вище варто додати, що Китай у міжнародних відносинах застосовує вельми диференційований підхід у спілкуванні з різними державами залежно від їхньої здатності відстоювати свої національні інтереси. При цьому, попри пандемію COVID-19 та економічне протистояння зі США, Китай не відмовляється від своєї стратегічної мети до 2025 р. вийти у світові лідери у сфері високих технологій. Зближення з торговельними партнерами (крім США, Канади й Австралії) та подальше залучення закордонних інвестицій також є частиною стратегічного плану китайської влади. Разом з тим для себе Китай прагне зарезервувати лідерство у сфері високих технологій і «ніколи не полишати мети бути країною виробництва найрозвинутішої промислової продукції світу» (Азіатсько-Тихоокеанськhttps://www.dw.com/uk/shcho-khovaietsia-za-novoiu-kytaiskoju-stratehiieiu-podviinoi-tsyrkuliatsii/a-54951302).

Водночас експерти обґрунтовано наголошують, що реалізація цих амбітних планів потребує розв'язання ряду серйозних соціально-економічних проблем китайського суспільства. Однак ця тема потребує окремого аналізу. Також важливим напрямом подальших досліджень є проблема українсько-китайських відносин, які останнім часом набувають драматичного характеру.

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

Президент НАН України академік А. Загородній в інтерв'ю «Віснику НАН України» розповів про найвагоміші фундаментальні результати, які вчені академії отримали в минулому році.

Президент НАН України академік А. Загородній наголосив, що фундаментальні дослідження є основою для забезпечення належного рівня прикладних досліджень та розробок. Крім того, саме результати фундаментальних досліджень формують міжнародний імідж держави.

Академік А. Загородній запевнив, що науковці НАН України демонструють здатність реалізовувати дослідження на дійсно світовому рівні й навів декілька прикладів найвагоміших фундаментальних результатів, які вчені академії отримали в минулому році.

«Наші кібернетики розробили обчислювальну схему розв'язування важливого класу задач комбінаторної оптимізації – пошуку на квантових комп'ютерах найбільшої незалежної множини графа. Отримані результати апробовано на квантових комп'ютерах IBM і D-Wave. Це дає змогу за кілька мікросекунд отримувати точні розв'язки складних задач комбінаторної оптимізації, розв'язок яких на класичних комп'ютерах потребує сотні років машинного часу. Уявляєте, як це спрощує роботу!

Заслуговує на увагу новий метод кодування текстової інформації, розроблений у Міжнародному науково-навчальному центрі інформаційних технологій та систем. Він розв'язує одну з найактуальніших і надважливих задач сучасних інформаційно-комунікаційних технологій – стиснення та передачі текстів. Відбувається максимальне стиснення інформації з одночасною самосинхронізацією повідомлень та швидкою декомпресією.

Науковці Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова побудували теорію квантової гравітації. На відміну від інших подібних теорій у запропонованому підході гравітаційне поле не містить зайвих складових. Такий підхід значно спрощує обчислення і є аналогом відомого та потужного формалізму в теорії полів Янга – Міллза.

Соціогуманітарії нашої академії не залишаються осторонь дослідження актуальних питань стану українського суспільства, впливу глобалізаційних і соціотрансформаційних процесів на українське суспільство. Так, вже завершується підготовка Національної доповіді «Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності», присвяченої місцю та ролі нашої держави у світовій цивілізаційній системі в ситуації гібридного світового порядку й геополітичної турбулентності.

Учені-економісти з'ясували національну специфіку та особливості динамічного розвитку економіки України в частині впливу чинників ендogenous характеру на економічне зростання, розробили методологію дослідження соціального інвестування в сталий людський розвиток. Політологи дослідили етнополітичні чинники консолідації сучасного українського суспільства, проаналізували мовні та етноконфесійні аспекти суспільної консолідації. Соціогуманітарні дослідження мають велике значення, бо, зрештою, вони дозволяють створювати самі атрибути держави. Прикладом таких досліджень у галузі літератури може бути підготовка нової академічної 12-томної «Історії української літератури».

Прикладом співпраці між науковцями академії та університетів України є також електронна енциклопедія «Леся Українка», роботу над якою здійснюють Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка, Волинський національний університет ім. Лесі Українки і Мала академія наук України.

Серед визначних мовознавчих здобутків академії варто назвати 12-й випуск «Общеславянского лингвистического атласа», до створення якого долучилися науковці Інституту української мови, а також 11-й том тлумачного «Словника української мови». Він був укладений за допомогою інструментальної мережевої комп'ютерної системи – віртуальної лексикографічної лабораторії «Словник української мови» (ВЛЛ СУМ)»

(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 5.02).

***

Під головуванням президента НАН України академіка А. Загороднього 3 лютого 2021 р. у режимі відеоконференції відбулося чергове засідання Президії НАН України.

Під час засідання було заслухано дві доповіді. Із доповіддю «Проблеми функціонування та розвитку нової моделі ринку електричної енергії в Україні» виступив заступник директора Інституту електродинаміки НАН України доктор технічних наук І. Блінов.

Він зазначив, що в Інституті електродинаміки здійснено ряд наукових та науково-дослідних робіт з визначення науково-практичних засад організації функціонування і розвитку ринку електричної енергії України. Зокрема, розроблено засоби моделювання як окремих організованих сегментів ринку електричної енергії, таких як ринок «на добу наперед» та балансуючий ринок, так і засоби комплексного моделювання. Завдяки цьому досліджено вплив нової моделі ринку електричної енергії на тенденції і перспективи розвитку енергетичного комплексу країни.

Для розв'язання проблеми оцінювання наслідків об'єднання ринку електричної енергії України з ринками країн Європи науковцями створено нові методи та моделі, використання яких дало змогу провести комплексні дослідження такого об'єднання, визначити вимоги щодо надання допоміжних послуг з регулювання режимів роботи електроенергетичної системи України, сформулювати рекомендації для етапів інтеграції ринку електричної енергії України до загальноєвропейського ринку.

Далі з доповіддю «Атлас населення України та його природна і культурна спадщина» виступив академік Л. Руденко.

«Населення України та його природна і культурна спадщина» – перший в Україні інтерактивний атлас, що характеризує стан взаємозв'язку населення і його спадщини, відображає етапи її становлення, поширення та функціонування. При його створенні використовувалися методи геоінформаційного картографування.

Основне завдання атласу – надати звід сучасної інформації та знань про історичні етапи розвитку населення України як суб'єкта формування національної природної та культурної спадщини, виявити закономірності та особливості її становлення, виду, поширення та функціонування.

Значимість цієї розробки полягає в тому, що Атлас можна використовувати як ресурс для інформаційної підтримки планування збалансованого регіонального та державного розвитку в напрямі гуманізації суспільства. Атлас буде джерелом знань для населення, допомагатиме методологічному та інформаційному наповненню предметної сфери суспільних і природничих наук.

Під час засідання було розглянуто також ряд кадрових і поточних питань (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 5.02*).

COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання та лікування

Огляд епідемічної ситуації в Україні за період з 26 січня по 1 лютого 2021 р. (РГ-36а)

За тиждень з 26 січня по 1 лютого поточного року в Україні відбулося зменшення оприлюдненої кількості нових виявлень, летальних випадків та одужань. Середньотижнева кількість нових виявлень становить 3 тис. 880 на добу, нових летальних випадків – 121 на добу, нових одужань – 10 тис. 088 на добу.

Хоча в цілому в країні продовжується зниження кількості нових виявлень та летальних випадків, проте темпи зниження істотно знизилися, а в деяких регіонах почалося зростання. Негативна динаміка спостерігається в західних регіонах країни (Закарпатська, Івано-Франківська, Тернопільська, Чернівецька) та у Вінницькій областях. Загалом в Україні картина перестала бути однорідною, в більшості регіонів продовжується стабільне затухання. Оскільки до кінця незрозумілі причини збільшення кількості випадків у західних регіонах, то складно передбачити подальший розвиток ситуації. Зростання може бути спричинене нехтуванням карантинними обмеженнями в курортних і гірськолижних регіонах, а може бути викликане появою нових мутацій вірусу та сприятливими погодними умовами. У будь-якому разі динаміка в перелічених регіонах викликає занепокоєння. Необхідно провести ще один аналіз щодо причин такої динаміки і вжити додаткових заходів для стримування поширення епідемії.

За останніми даними МОЗ, кількість нових госпіталізацій стабілізувалась, але в деяких регіонах (Івано-Франківська, Закарпатська обл.) відбувається суттєве зростання. Треба також звернути увагу на збільшення летальності серед нових виявлених випадків і нових госпіталізацій. Протягом перших тижнів нового року летальність склала понад 2 % серед нових виявлень. Таке збільшення відбулося через значне недовиявлення нових інфікованих із легким перебігом хвороби в святковий період. Очікується, що в майбутньому летальність знизиться через збільшення відносного обсягу тестування.

Частка позитивних тестів продовжує повільно, але стабільно зменшуватися. За кількістю позитивних тестів вона складає близько 20 %, а за кількістю нових виявлень – близько 18 %

Затримки оприлюднення нових виявлень є мінімальними і нові оприлюднені дані загалом відповідають кількості нових виявлень на дату тестування. Проте затримки оприлюднення летальних випадків досить значні, близько 20 % нових летальних випадків сталися понад місяць тому. Через це динаміка смертності зазнає значних ретроспективних змін.

Порівняння статистичних даних із прогнозом від 25 січня показало, що в цілому ситуація розвивається очікувано, але подальший розвиток стає

менш передбачуваним через сильну неоднорідність у регіонах (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 1.02).

***

На сайті інформаційно-освітньої платформи «КУНШТ» 29 січня 2021 р. було опубліковано інтерв'ю з доцентом кафедри молекулярної фізіології та біофізики Київського академічного університету, науковим співробітником Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України О. Болдирєвим, у якому вчений розповів про популяризацію науки онлайн, академічну доброчесність і карантин.

О. Болдирєв розповів якими дослідженнями він наразі займається: «Загалом я займався іонними каналами, електрофізіологією і впливом малих РНК на роботу цих каналів. Малі РНК – це регуляторні молекули, які впливають на те, які гени працюють у клітині, створюють функціональний білок, а які ні. Наразі ми починаємо новий проєкт, теж про РНК, але про більш загадкову тему – редагування РНК. Це механізм у наших клітинах, який чомусь змінює генетичний код, його “не влаштовує” те, що записано в ДНК, і він спричиняє зміну одних амінокислот на інші, створюються зовсім інші білки. Чому так, власне, ніхто точно не знає, але це дуже-дуже цікаво: як це з'явилося в еволюції, як це, можливо, впливає на еволюцію. Дослідженням однієї теми можна іноді займатися рік-два, а іноді й десять-п'ятнадцять. Усе залежить від того, наскільки тема широка й цікава, чи є фінансування, і наскільки добре проходять експерименти. Насправді цікавою темою добре займатися все життя, бо вона ж цікава! Але є всілякі позанаукові фактори. Кажуть, захистив дисертацію, треба робити щось нове; випустив статтю, ця тема вже не популярна, перейдімо на іншу й таке інше».

Фізіолог пояснив завдяки чому йому вдається поєднувати наукову роботу, викладацьку та популяризацію науки: «Популяризація – це постійна робота. Так, коли це хобі, то нічого. А коли ти береш на себе якісь зобов'язання... Наприклад, наша команда порталу “Моя наука” цьогоріч отримала грант фонду “Відродження” – на проєкт “Щеплення правдою” – 12 статей про розвінчання міфів у пов'язаних з наукою галузях. Ми залучили спеціалістів, які простою мовою розповіли як насправді влаштований світ, поза популярними, але помилковими уявленнями. Наповнили український інтернет-простір надійними й зрозумілими джерелами. Здавалось би, 12 статей за пів року – це небагато. Насправді це купа роботи. Довелося багато працювати з авторами. Проте ми знайшли досить багато нових авторів, вдалося вмотивувати наших старих авторів, які давно не писали. Насправді вийшло дуже цікаво, трішки з нахилом у біологію й медицину, але й є фізика, метеорологія, кліматологія, математика, психологія. Наприклад, вийшла дуже актуальна стаття про депресію. Людям старшого віку часто таке важко пояснити, а тепер є детальна стаття, яка роз'яснює цю проблему. Я не завжди навіть своїм родичам можу пояснити, що депресія – це не просто голова

болить і не хочеться нічого робити, а це справді хвороба. Треба лікуватися й не відмахуватися».

Учений також поінформував читачів про пристосування популяризаційних проєктів до карантинних обмежень, найпопулярнішу лекцію, проєкт про репресованих українських учених та своє ставлення до Національного фонду дослідження (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 2.02).

***

На сайті інформаційного ресурсу «Радіо Свобода» 22 січня 2021 р. було опубліковано інтерв'ю з директором Інституту біології клітини НАН України академіком А. Сибірним, присвячене розробці української вакцини.

Наразі львівські науковці розробляють українську вакцину від COVID-19 під керівництвом директора Інституту біології клітини НАН України академіка А. Сибірного. До кінця року біологи планують створити вакцину, але потім її треба випробувати на тваринах і лише опісля – на людях. Чи запустять українську вакцину, якщо вона виявиться ефективною у промислове виробництво – невідомо. Бо таких можливостей Україна немає. За найкращих умов українська вакцина може дійти до українців через рік-два.

А. Сибірний поінформував на якому етапі сьогодні робота над українською вакциною, чи не вигідніше її буде в майбутньому, як і тепер, закуповувати за кордоном, чи може бути конкурентною українська вакцина.

Торік три проєкти Інституту біології клітини НАН України перемогли в отриманні грантів від Національного фонду наукових досліджень: на розробку вакцини від коронавірусної інфекції, створення продуцента (організму) нового антибіотика і розробку біосенсорів, тобто нових біоаналітичних продуктів на основі штучних ферментів і наноматеріалів.

На вироблення вакцини виділили менше 10 млн грн, частину суми вже надали, хоча й із запізненням. Грант розрахований на півтора року. Академік А. Сибірний наголошує, що вперше в історії незалежної України почав діяти фонд, який фінансує науку. На сьогодні проведено початкові етапи в створенні вакцини. Деякі лабораторні дослідження замовили в Німеччині, бо в Україні немає відповідних лабораторій.

Учений зазначає: «Ми хочемо одержати білки “шипа” (“корони”) вірусу. При чому не всі білки. Адже повний білок синтезується в малих кількостях. Ми хочемо отримати фрагменти, які б містили ділянки зв'язання з рецептором людської клітини. Тоді вони найбільш імуногенні. Є гіпотези, що деякі фрагменти того “шипа” можуть слугувати не тільки як вакцина, а як терапевтичний агент, тобто ним можна лікувати COVID-19. Створення продуцента коронавірусних білків, що є основою вакцини, – це лише половина справи для її запуску в промислове виробництво». До кінця року вірусні білки мають перевірити на лабораторних тваринах, яких

заражатимуть вірусом і вводитимуть їм вакцину. Наразі невідомо чи такі дослідження можна провести в Україні: «Якщо до вересня цього року в Україні буде вірусологічна лабораторія, то, звичайно, там будемо робити. На 70 % виглядає, що у нас не буде готова лабораторія для такого дослідження. Тоді шукатимемо якісь інші шляхи. У Гданську є центр вакцин. Польські колеги не розробляють своєї вакцини від коронавірусу, бо вирішили, що не можуть конкурувати зі США, Англією, Китаєм. Коли ж дізналися, що буде українська вакцина, то готові перевірити її на тваринах. Це не лише на мишах, згодом можна перевірити й на морських свинках. Тоді це буде вже українсько-польська вакцина. Коли лабораторне дослідження покаже ефективність вакцини, то тоді залучаються лікарі і проводять тестування на людях-добровольцях», – зауважує А. Сибірний (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 27.01).

***

Президент НАН України академік А. Загородній в інтерв'ю «Віснику НАН України» повідомив як учені академії допомагають впоратися з пандемією коронавірусної інфекції.

Президент НАН України академік А. Загородній зазначив, що науковці, спільно з лікарями та медичними працівниками знаходяться «на передовій» у боротьбі з пандемією коронавірусної інфекції.

Він розповів, що науковці Інституту молекулярної біології і генетики ще в лютому, на початку пандемії в Україні, на замовлення Ради національної безпеки і оборони України, розробили надійні тест-системи для діагностування коронавірусної хвороби. Фахівці академії сприяли також створенню імуноферментної експрес-системи для виявлення цієї хвороби, яку нині виробляє одне з вітчизняних підприємств.

Також президент НАН України зазначив, що в академії працює дві групи з прогнозування розвитку пандемії на території нашої країни – на базі Інституту проблем математичних машин та систем (Київ) та в Інституті проблем ринку та еколого-економічних досліджень (Одеса). Цими прогнозами користуються органи державної влади та ЗМІ.

Активно бере участь у боротьбі з коронавірусом Інститут електрозварювання ім. Є. О. Патона. Зокрема, минулого року стартував проєкт з розроблення нанокompозитних полімерних біоматеріалів з ефективною противірусною та антимікробною дією, а також технології 3D-друку виробів з них.

Важливу роботу з протидії COVID-19 ведуть учені хімічних та фізичних установ академії. Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут» передав озонатори власної розробки і виробництва до Харківської обласної інфекційної лікарні та Харківського управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Один із прискорювачів ННЦ ХФТІ дезінфікує 60 % усіх медичних матеріалів в Україні – бинти, вату, шприци, системи переливання крові, крапельниці

тощо. Наразі ХФТІ збільшив обсяг таких робіт на 30 %. Також збільшило обсяг робіт з радіаційного дезінфікування і мале підприємство «Радма» при Інституті фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського.

Академічні установи розпочали роботу й зі створення вітчизняних вакцин проти коронавірусу. Зокрема, такі роботи проводять в Інституті біології клітини та в Інституті біохімії ім. О. В. Палладіна (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 3.02).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

На сайті інформаційного ресурсу OBOZREVATEL 26 січня 2021 р. було опубліковано коментар завідувачки відділу кліматичних досліджень та довгострокового прогнозу погоди Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС України та НАН України докторки фізико-математичних наук В. Мартазінової.

У лютому в Україну може прийти нове похолодання. Про це розповіла синоптикня В. Мартазінова: «Ми очікуємо похолодання в першій декаді лютого, але 20 градусів морозу вже не буде», – уточнила вона.

За словами ученої, нинішньої зими екстремальні погодні процеси тривають не більш ніж п'ять днів, як це було з останнім періодом сильного похолодання. Поточне потепління також триватиме приблизно п'ять днів і зміниться новим зниженням температури.

На більшій частині території країни почнуться опади «в межах норми і нижче», переважно мокрий сніг із дощем, зауважила вчена (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 27.01).

***

На сайті інформаційного ресурсу «Громадське» 24 січня 2021 р. було опубліковано коментарі провідного наукового співробітника Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України кандидата біологічних наук П. Гольдіна та молодшого наукового співробітника Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України С. Давиденка.

Знайдені на околиці Києва рештки викопного кита віком 37 млн років дали змогу вченим по-новому поглянути на еволюцію китоподібних. Він був не лише завеликим для свого часу, але також мав особливо легкі кістки. Ця ознака характерна для всіх сучасних китів, але, як вважалося донедавна, зовсім не властива його сучасникам. Науковці називають це прикладом «пророчих адаптацій».

У місцевості Пирогів на півдні Києва є глиняний кар'єр, який наприкінці 1990-их років уже не використовувався за призначенням, але був навчальною базою для студентів та аспірантів геологічного факультету КНУ ім. Тараса Шевченка. Тут можна було знайти, наприклад, зуби викопних акул та фрагментовані відбитки молюсків. Проте в 1998 р. двоє аспірантів

геологічного факультету О. Мітрохін та О. Огієнко знайшли тут дещо цікавіше – скам'янілі рештки кита.

Тридцять мільйонів років тому – саме так тоді визначили його вік – територія сучасної України була вкрита водами давнього океану Паратетис. Тому загалом немає нічого сенсаційного в тому, що тут знайшли рештки морського мешканця.

П. Гольдін, який спеціалізується на дослідженні китоподібних, підкреслює, що Україна сьогодні посідає третє місце у світі після Єгипту та США за числом знахідок викопних китів еоцену (геологічна епоха, що тривала 56–33,9 мільйона років тому). Щоправда, у нас їхні скелети здебільшого трапляються фрагментованими.

За викопними рештками, в різні часи знайденими на території України, описані нові для науки види й роди китоподібних. Наприклад, добре збережений скелет цетотерія Рябініна (*Cetotherium riabinini*), знайдений на Миколаївщині ще в 1930 р., можна побачити в експозиції Національного науково-природничого музею НАН України просто в центрі Києва. А з території сусідньої Молдови кілька років тому П. Гольдін описав споріднений із ним вид китів – чучулію Давида (*Ciuciulea davidi*).

Дослідницям-мікропалеонтологиням Т. Шевченко та Т. Рябоконт з Інституту геологічних наук НАН України вдалося встановити, що кит із Пирогова жив у проміжку приблизно 37,8–35,8 млн років тому. Тобто, він щонайменше на шість мільйонів років старший, ніж раніше вважалося.

Одне з головних питань, яке цікавило дослідників, – яку мікроструктуру мають його кістки. Річ у тім, що кістки сучасних китоподібних мають однакову в усьому тілі пористу структуру. Це робить їхній скелет легшим, а отже краще пристосованим до життя у водному середовищі. Такого пристосування не має жодна інша група водних ссавців – ані сиреноподібні (як-от ламантини), ані ластоногі (тобто тюлені) (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)*. – 2021. – 27.01).

***

Нещодавно на сайті інформаційного ресурсу «Громадське» було опубліковано коментар орнітолога, наукового співробітника Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України кандидата біологічних наук Н. Атамась щодо другого видання «Атласу гніздових птахів».

На початку грудня у Європі презентували друге видання «Атласу гніздових птахів». Попри майже цілковиту відсутність уваги до нього з боку широкого загалу, вихід цієї книги – безпрецедентна й важлива подія.

По-перше, атлас став найбільш вичерпним й актуальним джерелом інформації про популяції птахів, що гніздяться у Європі. Насправді він стане настільною книгою професійних орнітологів, а також усіх, хто цікавиться птахами та їхньою охороною впродовж наступного десятиліття.

По-друге, створення атласу стало результатом одного з наймасштабніших проєктів громадянської науки (citizen science). Це означає, що важливу роль у ньому зіграли люди, які не займаються наукою професійно. Ідеться про б'ордвотчерів – ентузіастів, що спостерігають за птахами в природі заради задоволення чи «спортивного інтересу». Без них цей проєкт був би неможливим, адже професійних орнітологів недостатньо, щоб зібрати всю інформацію на величезній території Європи.

Орнітологиня Н. Атамась, яка також брала участь у роботі над атласом, поінформувала, що б'ордвотчери сьогодні є майже по всій Україні, здебільшого у великих містах. Один із таких осередків – Львів. Чисельність його зросла завдяки потужній спільноті професійних орнітологів.

Завдяки атласу тепер ми знаємо, що в Україні гніздують 276 видів птахів. У 2017 р. були зареєстровані три нові для нашої країни види. Це єгипетська чапля, шуліка рудий та фламінго рожевокрилий. Україна лишається осередком для видів, чисельність яких в інших європейських країнах скорочується або вони там зникли, – мухоловки білошийої та очеретянки прудкої. Це європейські ендеміки – види, які не мешкають більше ніде у світі.

На основі даних, зібраних для європейського атласу, Українське товариство охорони птахів (УТОП) підготувало український національний атлас гніздових птахів, як це зробили інші країни. Він майже готовий і, як запевняють в УТОПі, побачить світ у 2021 р. На відміну від європейського видання, де найсвіжіші дані датуються 2018 р., у національний атлас оновлення вносилися аж до вересня минулого року (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 26.01*).

Наукові видання НАН України

На сайті українського ділового тижневика «Деловая столица» 31 січня 2021 р. було опубліковано статтю старшого наукового співробітника Інституту історії України НАН України кандидата історичних наук Г. Єфіменка, присвячену подіям січня 1921 р.

Учений зазначає: «Першим самостійно укладеним УСРР міжнародним договором можна було б вважати укладений 28 грудня 1920 р. “Союзний Робітничо-Селянський договір між Російською Соціалістичною Федеративною Радянською Республікою й Українською Соціалістичною Радянською Республікою”, в якому Кремль вперше формально визнав незалежність радянської України. Однак про рівноправну суб'єктність у ньому не йшлося: хоча статус радянської України справді став вищим, ніж був, але її сім провідних наркоматів (військових і морських справ, ВРНГ, зовнішньої торгівлі, фінансів, праці, шляхів сполучення, пошт і телеграфів) мали статус об'єднаних і перебували у подвійному підпорядкуванні – як українських, так і російських вищих органів влади. Водночас саме той

договір дав формальні підстави для утворення дипломатичної місії УСРР при уряді РСФРР, яка формально постала вже на початку січня 1921-го. (...)

Визначення України незалежною державою під час перемовин із Польщею сприяло посиленню української позиції, адже на часі постало завдання приведення формального статусу УСРР до такого визначення» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 4.02).*

***

На сайті освітньої платформи «Medium» 23 січня 2021 р. було опубліковано статтю провідного наукового співробітника Інституту фізики НАН України доктора фізико-математичних наук С. Єсилевського, у якій він розповів про взаємодію наукової етики та бюрократії.

Автор статті зазначає: «Сучасні етичні правила наукових досліджень, так само як і правила дорожнього руху, написані кров'ю. Людство пройшло величезний шлях, поки не визначилося з тим що допустимо робити в процесі пошуку наукової істини, а що ні. На цьому шляху зустрічалися, на жаль, і жахливі нацистські експерименти над в'язнями таборів смерті, і гінекологічні операції без наркозу над чорношкірими рабіннями, і навмисне зараження гепатитом розумово відсталих дітей, і багато чого ще. У результаті сформувався сучасний етичний кодекс, що суворо регламентує можливість проведення експериментів на людях і тваринах. На жаль, не зважаючи на всі досягнення прогресу в плані гуманізму, наукова етика стала поступово перетворюватися в неприборканого бюрократичного монстра, готового зжертви своїх творців. Етичні комітети отримують все більшу владу. Саме вони, найчастіше, вирішують, які дослідження милостиво дозволити, а які навечно забанити. Часто ці рішення приймаються з чисто формального погляду, що не враховує ні реальної цінності, ні потенційної небезпеки запропонованих досліджень. Тут починає грати ключову роль те, що базовою мотивацією дій будь-якого бюрократа в світі є зняття з себе будь-якої відповідальності. Якщо виникає дилема дозволити або заборонити, то бюрократ завжди заборонить – це безпечніше для нього особисто. Зрештою, ідеально безпечною є тільки та система, яка взагалі нічого не робить. Саме до цього тяжіє будь-яка бюрократична регуляція. Перегини такої системи етичних комітетів найкраще видно не на актуальних нині медичних клінічних дослідженнях, а на, здавалося б, нешкідливих і “прикольних” психологічних дослідженнях людської поведінки».

Далі автор описує експеримент 2013 р., коли троє французьких учених опублікували в міжнародному рецензованому журналі «Психологія музики» (Psychology of Music) статтю під назвою «Музичні здібності чоловіків і їх привабливість для жінок в реальному житті» (Men's music ability and attractiveness to women in a real-life courtship context): «Ідея роботи була досить банальною, але в той же час цікавою: експериментально підтвердити той емпіричний факт, що жінки знаходять музично обдарованих чоловіків

більш сексуально привабливими. Цим автори хотіли обґрунтувати думку про те, що музика в людському суспільстві відіграє роль як фактор статевого відбору».

С. Єсилевський описує результати цього дослідження, можливі похибки в ньому, користь для соціальних досліджень та з яких причин це дослідження було відкликано з журналу – воно викликало занепокоєння в місцевих університетських комісіях з етики (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 28.01).

***

Вийшов друком 22-й том «Енциклопедії Сучасної України».

Серед характерних особливостей цього тому – блоки статей про музеї, музику та наукові періодичні видання.

Цей том «Енциклопедії Сучасної України» (ЕСУ), присвячений літерам «Мр» – «На», продовжує висвітлювати Україну й українців ХХ–ХХІ ст., пропагуючи досягнення академічної науки й сприяючи поширенню наукових знань у суспільстві. Серед характерних особливостей цього тому – блоки статей про музеї, музику та наукові періодичні видання. Тут також читач знайде розлогу й цікаву статтю «Наука», яку підготував доктор фізико-математичних наук, академік НАН України І. Мриглюд.

Усі опубліковані томи нині доступні онлайн на сайті: <http://esu.com.ua>. Минулоріч показник річної відвідуваності сайту енциклопедії перетнув позначку в 2 млн читачів, які сукупно звернулися до енциклопедичних статей 3 млн 145 тис. разів.

«Енциклопедія Сучасної України» – спільний науково-видавничий проєкт Національної академії наук України та Наукового товариства ім. Шевченка. Нині «ЕСУ» є найбільшою за кількістю томів українською енциклопедією. Ідея створити сучасну національну енциклопедію виникла в середовищі інтелектуальної еліти ще в перші роки після відновлення незалежності України, коли постала необхідність позбутися радянської ідеології та міфів у трактуванні історичного, культурного минулого українського народу та його сьогодення, повернути українцям уявлення про себе, утверджувати в державі загальнолюдські й національні цінності.

Переважна більшість статей енциклопедії написана відомими фахівцями установ НАН України, закладів вищої освіти. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України запрошує всіх, хто має належний рівень знань, енциклопедичне мислення та розуміння важливості національної енциклопедистики, долучатися до подальшої підготовки видання (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 26.01).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

З метою розширення міжнародних та партнерських зв'язків Київський університет права (КУП) НАН України 29 січня 2021 р. підписав Меморандум про співпрацю з Середземноморським університетом.

Середземноморський університет є приватним вищим навчальним закладом, який був заснований у 2006 р. у столиці Чорногорії м. Подгориці. Він здійснює підготовку студентів за багатьма спеціальностями, зокрема готує кваліфікованих юристів у галузі кримінального та комерційного права.

Меморандум було підписано під час візиту до КУП НАН України Надзвичайного і Повноважного посла України в Чорногорії (2008–2014 рр.) О. Слюсаренко та Надзвичайного і Повноважного посла України у Швейцарії (2008–2014 рр.) І. Діра.

Під час зустрічі були проведені переговори про взаємовигідні відносини у сфері освіти і науки між двома університетами. Запланована співпраця в таких напрямках:

- проведення майстер-класів із залученням відомих науковців і практиків Чорногорії та України;
- організація та проведення спільних науково-практичних конференцій; залучення студентів обох країн до спільних магістерських програм;
- створення спільної освітньої платформи онлайн;
- міжнародне стажування, підвищення кваліфікації викладачів у рамках співпраці обох університетів;
- організація та проведення спільних літніх шкіл з міжнародного права;
- обмін науковою та художньою літературою.

Меморандум підписали ректор КУП НАН України, професор Ю. Бошицький та Надзвичайний і Повноважний посол України у Чорногорії (2008–2014 рр.), віцепрезидент Українського національного комітету ICC (International Chamber of Commerce) в Балканському регіоні О. Слюсаренко, яка виступила представником Середземноморського університету.

Сторони висловили надію на плідну та успішну реалізацію всіх запланованих проєктів у найближчий час (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 5.02).*

***

*Нещодавно в Польщі побачила світ колективна монографія науковців факультету права та управління Гданського університету та Київського університету права (КУП) НАН України *Polsko-ukrainiskie miscellanea prawnicze* під загальною редакцією ректора КУП НАН України професора Ю. Бошицького та польського професора А. Шміта.*

Монографія є результатом давньої партнерської традиції спільних наукових розробок учених двох університетів. Вона стала четвертим колективним українсько-польським виданням, яке присвячене актуальним проблемам українського та польського права.

У праці розглядаються основні аспекти розвитку конституційного права та права інтелектуальної власності в Україні та Польщі на сучасному етапі.

Співпраця між двома університетами була започаткована ще у 2010 р. підписанням відповідного меморандуму. На початку 2018 р. в Україні побачила світ колективна монографія «Актуальні проблеми сучасного конституціоналізму (на прикладі України та Республіки Польща)», а в 2019 р. – у Польщі вийшла друком друга спільна праця *Aktualne problem prawa Polski I Ukrainy*. До 25-річчя Київського університету права НАН України у 2020 р. видано спільну колективну монографію «Актуальні проблеми права України та Польщі».

Підготовка спільних наукових видань науково-педагогічними працівниками Гданського університету і Київського університету права НАН України дає змогу почути одне одного, йти вперед у науковому пізнанні й розв'язанні нагальних завдань. Науковці КУП НАН України сподіваються на продовження плідної співпраці обох університетів у науковій та видавничій діяльності (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2021. – 25.01*).

***

В Інституті електронної фізики НАН України 26-28 травня 2021 р. в онлайн форматі проходитиме чергова традиційна Міжнародна конференція молодих учених та аспірантів «ІЕФ-2021». Кінцевий термін подання заявки для участі в конференції – 5 квітня 2021 р.

Міжнародну конференція молодих учених та аспірантів «ІЕФ-2021» Інститут електронної фізики НАН України проводить вже понад 20 років поспіль. Її традиційно відвідують молоді науковці не тільки з усієї України, а й Словаччини, Угорщини, Чехії, Німеччини, Італії, Франції і т. д. Цьогоріч вона вперше буде проведена в онлайн форматі, але це не завадить молодим науковцям отримати свіжу інформацію про новітні технології, обговорити актуальні проблеми, апробувати результати наукових досліджень, обмінятися досвідом, налагодити нові контакти.

Наукові напрями конференції:

Фізика електронних і атомних зіткнень.

Елементарні процеси в лазерах і низькотемпературній плазмі.

Спектроскопія атомів, молекул (у т. ч. біомолекул), кристалів і неупорядкованих систем.

Нанотехнології і наноструктури.

Технологія одержання, властивості та застосування матеріалів функціональної електроніки.

Ядерна фізика, радіаційна фізика і ядерна безпека, радіоекологія.
Теоретична фізика.

Для включення до Програми конференції необхідно надіслати Заявку на участь та тези доповіді до 5 квітня 2021 р. на електронну адресу: ier2021.ugh@gmail.com (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 29.01).

***

IX Міжнародна науково-практична конференція «Нанотехнології та наноматеріали» (НАНО-2021) (АНОНС)

Захід відбудеться 25–28 серпня 2021 р. у Львові. Для участі потрібно зареєструватися на офіційному сайті конференції.

Організатори конференції: Інститут фізики НАН України та партнери – Національний університет «Львівська політехніка» (Україна), Тартуський університет (Естонія), Туринський університет (Італія), Університет ім. П'єра і Марії Кюрі (Франція), European Profiles A. E. (Греція), представництво Польської академії наук у Києві, Університет Анже (Франція), Гайдельберзький університет Рупрехта-Карла (Німеччина).

Мета конференції: сприяти налагодженню наукових контактів та дискусій між ученими багатьох наукових напрямів різних країн світу.

Попередні НАНО-конференції проводилися в Україні впродовж 2012–2020 рр. спільно із Міжнародними літніми школами «Нанотехнології та наноматеріали: від фундаментальних досліджень до інновацій». Вони дали змогу молодим ученим ознайомитись із сучасними дослідницькими та прикладними проблемами в царині нанонауки, у такий спосіб сприяти подальшій реалізації нанотехнологій в інноваціях відповідно до суспільних потреб.

Важливі дати:

Останній термін реєстрації – 25 березня 2021 р.

Останній термін подачі тез – 25 травня 2021 р.

Останній термін проплати – 15 червня 2021 р.

Офіційна мова конференції – англійська.

Місце проведення: Будинок учених (м. Львів, вул. Листопадового Чину, 6).

Для участі в заході потрібно зареєструватися на офіційному сайті конференції за посиланням: <http://nano-conference.iop.kiev.ua/en/>.

За додатковою інформацією звертатися за тел. (044)525–98–41, або е-поштою: conference.nano@gmail.com (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 4.02).

Перспективні напрями розвитку української науки

Нещодавно на сайті інформаційного ресурсу «Український тиждень» було опубліковано статтю старшого наукового співробітника відділу філософської антропології Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, професора кафедри філософії та релігієзнавства Національного університету «Києво-Могилянська академія» доктора філософських наук Т. Лютого, присвячену культурі читання.

Учений зазначає: «Важко припустити, що для когось практики читання можуть бути геть неважливими. Але ж і з самим читанням не все так просто. Окрім того, що воно здатне приносити насолоду чи ставати джерелом інформації, яка надається для практичного застосування, про щось особливе ідеться не так вже й часто. Проте завжди дивують потуги поквитатися з незрозумілими книжками, скажімо, спалити їх або викинути, перетворивши згадане дійство на гучну подію. Про що свідчать ті “акти”? Вони схожі на спробу “відшмагати море”. Саме це колись і утнув перський цар Ксеркс, коли водна стихія завадила його військовим планам. Та навіщо карати книжку? Либонь виникає спокуса через неї порахуватися з її автором. Однак тут проглядає ще дещо – досада з приводу нездатності збагнути написане. Як наслідок, людина сама себе екранує, боїться вивільнення власних переживань. Те, що важко зрозуміти викликає відразу. Бо якщо вважаєш автора нездарою, то хіба ж приділятимеш йому чи його дітищу аж стільки уваги? Виходить, справа полягає в тому, що невпевнений у собі читач не годен у цьому зізнатися».

Т. Лютий посилається на досвід філософа М. Мамардашвілі в читанні «У пошуках утраченого часу» М. Пруста.

«Наявність фіктивних і утопічних форм дозволяє читачеві зреагувати не відповідно до природних здатностей (інстинктивно, чуттєво, розсудливо тощо), а зафіксувати всередині себе якісь непрояснені структури. Тобто, маючи справу з текстом, знагла натрапляєш на щось у собі. Зазвичай читання спричиняє появу шереху образів, які відносно легко розкодовуються, бо відсилають до чогось зрозумілого.

Не допасувати, ніби шаблон, адже оповідь нікого не забезпечує зручними життєвими максимами чи мораллю, а вибудувати специфічні структури, аби з їхньою допомогою намагатися збагнути чому щось вдається, а щось ні, а також що й досі заважає нам зважитися на рішучі кроки. Відмова послуговатися наведеними конструктами і творити навзаєм означає зректися бути живим».

Наостанок учений підсумовує: «Отже, текст ніяк і ніколи нас не змінить, якщо ми залишатимемося пасивними, вимагатимемо очевидних речей, які сприйматимуться без абияких зусиль або робитимуться кимось за нас» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 25.01*).

***

Стаття математикині К. Терлецької «Чому науковці мають прийти в школу»

На сайті тижневика «Дзеркало тижня» 31 січня 2021 р. було опубліковано статтю старшої наукової співробітниці Інституту проблем математичних машин і систем НАН України докторки фізико-математичних наук К. Терлецької.

Учена зазначає: «Наукова освіта (science education) вже давно стала світовим трендом. Учені опікуються новими освітніми методиками, приходять із науково-популярними лекціями до школярів та вчителів, тоді як у нас цей термін викликає реакцію на кшталт “морської свинки” – і не морська, і не свинка, просто традиційна назва. Тобто вважається, що наукова освіта – і не наука, і не освіта. Науковці впевнені – “школярі не можуть робити наукових відкриттів”, а освітяни не в захопленні від “нових освітніх трендів”, бо зазвичай вони просто додаткове навантаження. Тому обидві сторони дуже скептичні щодо цього тренду. Давайте розбиратися, що ж таке наукова освіта і чому вона вигідна обом сторонам – і вчителям, і науковцям. Наука і освіта – два крила, які має розпростерти держава, аби здобувати перемоги. Так, колись прусська система освіти трансформувала суспільство, а “пруський учитель” почав свою тріумфальну ходу зі здобуття великих перемог, у тому числі й військових. Саме з освіти, яка є основою для розвитку наукового потенціалу, й починається розбудова сильної держави. Пруську систему освіти було взято за основу і в колишньому СРСР, і в країнах Азії – Японії, Південній Кореї, вона спрямована на виховання “гвинтиків держави” – армії солдатів та інженерів, які мають забезпечити ці великі перемоги. Її мета – формування інтелектуальної еліти і, відповідно, підготовка всіх учнів до складання іспитів у виші. Для того, щоб бути успішним у рамках цієї системи, треба запам’ятовувати великі обсяги інформації, яка стане в пригоді потім, бути слухняним і відповідати очікуванням учителів. У рамках наукової освіти маємо навчити логічно та структурно мислити, формулювати гіпотези, створювати моделі явищ, робити певні передбачення, проводити експерименти і дослідження, які можуть спростовувати чи підтверджувати попередні гіпотези».

Далі К. Терлецька пояснила в чому полягає невідповідність радянської системи освіти сучасним вимогам, поінформувала про відкритість сучасної наукової освіти, її методи та ідеї.

Наостанок математикиня підсумувала: «Наповнення навчальних методик з наукової освіти, проведення захопливих науково-популярних лекцій, наукових пікніків – царина саме науковців-ентузіастів, яким мають допомагати педагоги. Тому головний тренд сучасної світової освіти базується на тісній взаємодії науковців та освітян, яка вигідна для обох сторін. Популяризація наукового методу і сучасних наукових знань – головна зброя науковців, аби вербувати у свої ряди. Вчителі від цієї взаємодії можуть

отримати ефективний інструмент для зацікавлення школярів (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 4.02).*

Астрономічна наука

На сайті інформаційного агентства УНІАН 19 січня 2021 р. було опубліковано інтерв'ю наукового співробітника відділу астрометрії та космічної геодинаміки Головної астрономічної обсерваторії НАН України кандидата педагогічних наук М. Лашка, який поінформував про астероїди, які наближаються до Землі.

Учений пояснив як астрономи ставляться до новин на кшталт «до Землі наближається небезпечний астероїд»: «Таких заголовків дуже багато, але паніку підіймати зарано. Навколо нашої планети обертається велика кількість астероїдів. За сучасними даними, об'єктів лише розміром більше кілометра близько тисячі, можливо, півтори тисячі. Тих, що менші – понад 10 тисяч. Не так давно в новинах обговорювали, що “потенційно небезпечний” астероїд пройшов повз нас на відстані приблизно восьми мільйонів кілометрів. Це не така близька відстань. Натомість десь пів року тому над Землею пролетів астероїд, який викликав певну сенсацію. Він пролетів на відстані трохи більше як 400 кілометрів над поверхнею Землі в Південній півкулі, над Тихим океаном. Він був розміром близько десяти метрів. Це був рекорд неметеорного проходу астероїда. Якщо на такій відстані небесне тіло пролітає повз нас, то здебільшого падає на поверхню, але тут була така траєкторія, що він пролетів повз. І тепер порівняйте з відстанню в мільйони кілометрів. Якщо падати буде невелике космічне тіло в десятки, сотні кілометрів розміром, то страшного нічого не буде. Звичайно, падіння астероїда в кілька десятків метрів може бути руйнівним. Але це не привід боятися заголовків: “Виявлено потенційно небезпечний астероїд”. Теоретично кожен астероїд може стати небезпечним для Землі. Є служби, які відстежують астероїди, є Міжнародний центр малих планет. За астероїдами ведеться активний моніторинг. Якщо буде щось небезпечне, ми будемо знати про це. Астероїд літає не один, їх сотні тисяч. Відбуваються зіткнення, і може статися зміна траєкторії. Ще може бути, що астероїд потрапить в гравітаційне поле планет-гігантів (Юпітер, Сатурн), і може статися, що він змінить орбіту (аналогічно й з кометою). Теоретично в такому разі астероїд може стати небезпечним для Землі. Проте така ймовірність дуже низька. Річ у тім, що планети-гіганти – своєрідні фільтри, які все це “космічне сміття” виловлюють, їх гравітація притягує астероїди, або вони викидаються за межі Сонячної системи. Є прогнози, що у 2030-х роках імовірність, що небезпечний астероїд перетнеться з орбітою Землі буде не один до мільйона, а один до кількох тисяч. Нам відомо про такий об'єкт – астероїд Апофіс. Є мізерна ймовірність – два на десять у мінус п'ятому ступені, що він може бути небезпечним у 2036-му. Проте, по-перше, за багато років може статися

багато всього, йому досить відхилиться на кілька міліметрів, і орбіта буде іншою. По-друге, такого точного прогнозу наразі не може дати ніхто. Були випадки, що астероїд пролітав повз Землю, і тільки після цього його виявляли. Але й бояться, тремтіти від кожного повідомлення, що до нас щось таке страшне летить, не потрібно. Імовірність дуже мала. Нам потрібно бояться, в першу чергу, самих себе. Ми здатні зробити більше шкоди планеті, ніж будь-який астероїд. Імовірність, що людина швидше себе знищить через війни та екологічні проблеми вища ймовірності зіткнутися з космічним тілом», – зазначив учений (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 26.01).

Здобутки української археології

В Археологічному музеї Інституту археології НАН України (м. Київ, вул. Богдана Хмельницького, 15; цокольний поверх Природничого музею) 20 лютого 2021 р. о 12:00 відбудеться лекція наукової співробітниці Інституту археології НАН України кандидатки історичних наук М. Новіченкової «Святилище Гурзуфське Сідло».

В одній з найвищих точок Кримських гір у 1981–1993 рр. було відкрито та досліджено унікальну археологічну пам'ятку Гірської Таврики – святилище біля перевалу Гурзуфське Сідло. Хронологія пам'ятки відображає етапи зміни історичних епох від неоліту до Нового часу. Етнокультурна приналежність святилища античного часу асоціюється з населенням Гірської Таврики, яке письмові джерела (Геродот, Аппіан) називали таврами, на рубежі нашої ери – скіфо-таврами (Пліній Старший). Матеріали, пов'язані з цим періодом, свідчать про активну роль військової еліти Гірської Таврики у військово-політичних контактах як з оточуючим варварським, так і з античним світом – Понтом, Боспором, Римом. У ритуальних обрядах були пожертвовані тисячі предметів, серед яких срібні та бронзові статуетки богів греко-римського пантеону, статери лисимаховського типу, монети Мітрідата Євпатора, Октавіана Августа. Розглянуті особливості устрою та обрядовості святилища – питання системи планування, що виходила із космогонічних уявлень носіїв даної культури, використання в обрядах варварів масових жертвоприношень тварин, культу вогню, ритуального принесення в жертву захопленої трофейної зброї. У лекції йтиметься про ці та інші аспекти найменш вивченої, загадкової культури кримських горців.

Захід безкоштовний. Вхід за підтвердженням реєстрації на e-mail: evekravchenko@gmail.com.

Через карантин організатори реєструють обмежену кількість слухачів, тож не зволікайте із реєстрацією. Якщо не зможете відвідати лекцію – повідомте про це на адресу реєстрації (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 5.02).

Княже місто Звенигород: інноваційні методи у вивченні і збереженні історичної пам'яті

За матеріалами наукової доповіді старшого наукового співробітника відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України доктора історичних наук В. Гупало на засіданні Президії НАН України 9 грудня 2020 р. (Джерело: журн. «Вісник НАН України», № 1, 2021 р.)

У статті розглянуто етапи формування джерельної бази як підґрунтя для соціоісторичної інтерпретації археологічної пам'ятки національного значення «Городище літописного міста Звенигород». Обґрунтовано міський та столичний статус Звенигорода як центру однойменного князівства. Відзначено внесок дослідників XIX–XX ст. у розв'язання проблем локалізації міста, визначення його площі, реконструкції архітектурно-просторової організації, планувальної структури. Наведено результати застосування ІТ-технологій для віртуальної реконструкції забудови міста. Візуалізація княжого Звенигорода вперше репрезентує зовнішній вигляд одного з найдавніших столичних міст Галицької Русі (***Національна академія наук України*** (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 3.02).

Підготовка науково- і науково-педагогічних кадрів

Лист-звернення Ради молодих вчених НАН України щодо присудження наукових ступенів кандидата або доктора наук

Рада молодих учених НАН України висловлює свою щирю вдячність усім причетним до роботи над проектом Закону України «Про внесення зміни до підпункту 7 пункту 2 розділу XV “Прикінцеві та перехідні положення” Закону України “Про вищу освіту” щодо продовження строку завершення підготовки кандидатів та докторів наук» (реєстраційний номер 4667). Як вбачається з пояснювальної записки до проекту, оперативне розроблення і подання зазначеного документа до Верховної Ради України стало реакцією небайдужих депутатів на звернення нашої Ради молодих учених спільно з Радою молодих вчених МОН України та радами молодих учених галузевих національних академій наук України, яке 26 січня 2021 р. було надіслано Міністрові освіти і науки України з копіями Прем'єр-міністру України та Голові Верховної Ради України.

Поруч з цим важливо наголосити, що у нашому зверненні ми просили продовжити перехідний період, передбачений у підпункті 7 пункту 2 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про вищу освіту», принаймні до кінця 2023 року. Попри це, в законопроекті № 4667 передбачається продовження строку лише до 31 грудня 2021 року, що, на наше глибоке переконання, дуже мало вплине на розв'язання проблем, окреслених у нашому зверненні.

Варто відзначити, що строк до кінця 2023 року аж ніяк не може вважатися завищеним, а є радше мінімально допустимим. Хоча Закон України «Про вищу освіту» був прийнятий ще в 2014 році, більшість його положень в частині реформи системи підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації так і не вдалося реалізувати досі.

Все це створює проблеми, які навряд чи вдасться розв'язати впродовж лише цього року, а тому ми, зважаючи на важливість завершення реформи системи присудження наукових ступенів, пропонуємо, як компромісний варіант, ч. І проекту Закону України «Про внесення зміни до підпункту 7 пункту 2 розділу XV “Прикінцеві та перехідні положення” Закону України “Про вищу освіту” щодо продовження строку завершення підготовки кандидатів та докторів наук» (реєстраційний номер 4667) викласти в такій редакції: «У підпункті 7 пункту 2 розділу XV “Прикінцеві та перехідні положення” Закону України “Про вищу освіту” (Відомості Верховної Ради України, 2014 р., № 37–38, ст. 2004; 2017 р., № 38–39, ст. 380)

1) цифри та слова “30 червня 2021 року” замінити цифрами та словами “31 грудня 2023 року”».

На цей Закон чекає дуже багато науковців, а тому просимо також, якщо можна, забезпечити його невідкладний розгляд і прийняття.

Повний текст звернення читайте на сайті НАНУ (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 1.02).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

У газеті «Урядовий кур'єр» 20 січня 2021 р. [№ 12 (6880)] було опубліковано статтю директора Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України» доктора економічних наук, професора М. Хвесика «Без води ані туди ані сюди».

Учений зазначає: «Серед чинників, які впливають на життєдіяльність і добробут людини, чільне місце займає вода, її доступність і якість. Здавна люди наділяли воду сакральним змістом, її природа мала подвійний характер. З одного боку, вода дає життя, з іншого – може спричинити руйнування й катастрофи. Забезпеченість цим ресурсом, за даними Організації Об'єднаних Націй, – одне із ключових питань, які стоять перед людством у XXI ст.».

У публікації наводяться наукові та статистичні факти щодо зростання споживання і забруднення води, окреслено напрями зміни підходів до використання і відтворення водних ресурсів, а також можливі шляхи нарощення територіального водно-ресурсного капіталу (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 26.01).

Наука і влада

Учених Національної академії наук України відзначено державними нагородами з нагоди Дня Соборності України.

Президент України В. Зеленський підписав 22 січня 2021 р. Указ «Про відзначення державними нагородами України з нагоди Дня Соборності України».

За значний особистий внесок у державне будівництво, зміцнення національної безпеки, соціально-економічний, науково-технічний, культурно-освітній розвиток Української держави, вагомі трудові досягнення, багаторічну сумлінну працю відзначено вчених Національної академії наук України:

– орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня нагороджено директора Національного дендрологічного парку «Софіївка» Національної академії наук України члена-кореспондента НАН України І. Косенка;

– орденом «За заслуги» I ступеня нагороджено президента Національної академії наук України, директора Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України академіка НАН України А. Загороднього;

– почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України» присвоєно завідувачу відділу Інституту кібернетики ім. В. М. Глушкова Національної академії наук України доктору фізико-математичних наук П. Кнопову, а також завідувачу відділу Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона Національної академії наук України, доктору технічних наук В. Шаповалову;

– почесне звання «Заслужений працівник освіти України» присвоєно директорові Національного центру «Мала академія наук України» кандидату філософських наук О. Лісовому (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 25.01).*

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

В. Горовий, заст. ген. директора НБУВ

Бібліотечні орієнтири в глобальних інформаційних обмінах

Статтю присвячено зростаючій ролі бібліотек в умовах розвитку глобальної інформатизації, стрімкого формування зростаючих масивів електронної інформації. В умовах активізації процесу комп'ютеризації бібліотечних установ розглядаються їхні можливості для використання в національних інтересах найбільш якісного суспільного доробку в інформаційній сфері. У статті окреслюються перспективні напрями розвитку сучасної бібліотечної діяльності, пов'язані з відбором корисної для національного розвитку інформації глобального інформаційного простору, акумуляції інформації національного інфотворення, доведення змісту наявних ресурсів до користувачів за допомогою розвитку інформаційно-аналітичної діяльності та сприяння підготовці

необхідних для національного розвитку інформаційних продуктів в оптимальній збалансованості нової й традиційної, суверенної інформації.

Ключові слова: глобальні інформаційні ресурси, національний інформаційний простір, національна інформатизація, бібліотечна система, активізація бібліотечних установ в інформаційних обмінах, акумуляція зарубіжної і вітчизняної інформації в бібліотечних фондах, розвиток інформаційно-аналітичної роботи, безпекова функція бібліотеки.

Постановка проблеми. Зростаюча роль інформаційної діяльності в суспільній практиці зумовила необхідність активізації в цьому процесі наявної в Україні бібліотечної системи. Ця система має бути озброєна сучасними комп'ютерними технологіями, ефективно реагувати на зростаюче значення в суспільному житті електронних інформаційних ресурсів, глобальних і вітчизняних, сприяти їх ефективному використанню в розвитку суспільства. Активна участь бібліотек у формуванні сучасних інформаційних продуктів розвитку має бути поєднана з традиційним використанням багатства бібліотечних фондів, суверенних інформаційних ресурсів як дороговказу сучасного національного розвитку, важливого фактора в нейтралізації зарубіжної інформаційної агресії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Глобальна інформатизація дедалі відчутніше впливає на економічне, політичне, культурне життя й базується на різкому зростанні виробництва інформації, розвитку науки, комунікаційній революції. Прогрес суспільства обумовлюється підвищенням ефективності використання інформаційних ресурсів, як інноваційних, так і тих, що зберігаються й поповнюються всіма попередніми поколіннями, акумулюють досвід кожної нації, кожної держави і є дороговказом, орієнтиром для її розвитку. У зв'язку із цим поряд з удосконаленням технологічних процесів, пов'язаних із продукуванням, забезпеченням доступу до електронної інформації користувачам, набувають більшої актуальності проблеми ефективного використання безпосередньо інформаційних продуктів, дієвої матеріалізації їх змістового наповнення в практиці суспільних перетворень. У зв'язку із цим зростають суспільні запити щодо вдосконалення процесу забезпечення ефективного використання інформації в діяльності всіх причетних до цієї сфери суспільної діяльності структур, зокрема до осучаснення традиційної бібліотечної діяльності.

Протягом останніх років це питання було предметом розгляду дисертаційних досліджень і відображено в ряді монографічних праць. Серед них увагу практиків привернули праці І. Давидової – про бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві, О. Воскобойникової-Гузевої – з розгляду стратегічних проблем трансформації бібліотечної сфери, специфічних особливостей еволюції наукової бібліотеки, В. Горового – щодо відображення в бібліотечній сфері процесів соціальної структуризації в умовах розвитку інформаційного суспільства, монографічне дослідження

Ю. Половинчак, у якому розглядається сучасне інформаційно-комунікаційне середовище як простір трансформації української національної ідентичності.

Значний внесок було зроблено дослідниками в поглиблений розгляд сучасної бібліотечної проблематики. Серед таких робіт, важливих для сучасного практичного бібліотекознавства, треба згадати монографічні дослідження В. Попика – про ресурси довідкової біографічної інформації, Т. Гранчак – про значення сучасних бібліотечних установ у системі політичних комунікацій, Л. Чуприни – про використання оперативної інтернет-інформації в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек, С. Горової – про інтернет-ЗМІ як об'єкт бібліотечної діяльності, В. Бондаренко – про розвиток бібліотечного інтернет-обслуговування та ін. Розвиток національної інформатизації, зростаюча інтенсифікація інформаційних обмінів у національному інформаційному просторі та за його межами потребують постійного розвитку теоретичної роботи і щодо вдосконалення стратегій інформаційних процесів, і щодо розгляду специфічних особливостей використання інноваційних технологій у сучасній суспільній практиці.

Виклад основного матеріалу. Активізація глобалізаційних тенденцій на основі розвитку електронних інформаційних технологій сучасності разом із прискореним технологічним, культурним та іншим оновленням сучасної цивілізації в результаті зростаючих інформаційних обмінів як зворотної сторони цих процесів несе в собі загрозу масової уніфікації процесу розвитку. У цілому, уніфікація можливостей еволюції суспільства в межах освоєних лідируючими на сьогодні центрами світової глобалізації технологічних та культурних орієнтирів, що відображають відповідні здобутки країн, які здобули назву «країни золотого мільярда», зводиться до уніфікації можливостей суспільної трансформації. Ця уніфікація проводиться на базі сконцентрованих у цих країнах могутніх ресурсів цивілізації, відображає інтереси вузького кола наймогутніших на сучасному етапі розвитку держав та транснаціональних компаній.

Таким чином, за межами основних напрямів суспільного розвитку перебувають нації й держави, які не потрапили в систему домінуючого цілеполягання розвитку, що звужує можливості світосприймання в загальноцивілізаційному вимірі та в перспективі може призвести до неадекватного, неефективного реагування на зростаючі значущі для цивілізації виклики навколишнього середовища й, у кінцевому підсумку, до тупикового варіанта розвитку нинішнього цивілізаційного процесу.

Загроза глобальної уніфікації для більшості сучасних націй і держав при цьому обертається також екзаменами на життєздатність в умовах глобальних перетворень. У сучасних умовах, як свідчить досвід останніх десятиріч, на екзаменах на таку життєздатність перспективні в історичному процесі нації та держави мають продемонструвати здатність ефективно використовувати для свого розвитку ресурси глобального інформаційного простору, здійснювати дієвий власний внесок у процес розвитку основних

ресурсів нового інформаційного суспільства і якісно організувати свою інформаційну безпеку – як важливий компонент сучасної суспільної безпеки в цілому. Вказані вище якості мають бути покладені на ефективну для сучасного користувача систему стратегічних (страткомів) і внутрішньосуспільних комунікацій. При цьому стратегічні комунікації мають формувати стійкий каркас національного інформаційного простору, сприяти міжнародним інформаційним обмінам та бути основним орієнтиром для розвитку всієї системи внутрішньосуспільних інформаційних обмінів, базою задоволення соціальних запитів на змістовні потреби суспільного розвитку.

Розглядаючи перший аспект цієї тріади, треба зазначити зростаючі можливості доступу до інформаційних ресурсів. З розвитком інформатизації переважна більшість користувачів може самостійно ввійти в ті чи інші бази інформації Інтернету та за допомогою пошукових систем спробувати відібрати для себе потрібну інформацію. Вона (ця більшість) може замовити підготовку необхідного матеріалу спеціальним аналітичним структурам й отримати продукт із варіантами розв'язання тих чи інших проблем для прийняття остаточного рішення. Нарешті користувач може звернутися до бібліотечної чи архівної установи із сучасними інформаційними технологіями, одержати необхідні довідково-інформаційні та інформаційно-аналітичні матеріали й самостійно розібратися в найбільш близькому до замовлення тематичному матеріалі, що має задовольнити користувача.

У першому випадку користувач має сподіватися на якість пошукових систем – результат вимірюватиметься інформаційною кваліфікацією пошукача та якістю програмного забезпечення для точного виходу на задану тему. При цьому користувач більший чи менший ресурс часу витратить на виконання непрофільних для нього операцій, що має бути притаманним для рівня відповідної кваліфікації інформаційного працівника.

Другий варіант результатів опрацювання матеріалу [1, с. 47, 77] для користувача, крім своєї затратності за якістю, повністю залежить від кваліфікації працівників аналітичного центру й не завжди відповідає інтуїтивному відчуттю проблеми замовником.

У третьому варіанті пошуковою роботою в глобальному інформаційному просторі займаються кваліфіковані бібліотечні працівники, що оволоділи сучасними комп'ютерними технологіями, оперують необхідним програмним забезпеченням і мають уявлення про структуру та закономірності розвитку глобального інформаційного простору [2]. У своїй пошуковій діяльності вони спираються на наявний довідково-бібліографічний апарат як власний, так і установ-суміжників. При замовленні відповідного інформаційно-аналітичного продукту завершальний етап роботи відводиться аналітикам, які спеціалізуються в бібліотеці на виробництві продуктів у режимі «інформація – на базі інформації», групуванні та аналізі нових ідей, гіпотез і прогнозів дедалі частіше в інтерактивному контакті із замовником [3, с. 19–35].

Як зазначають дослідники, в умовах сучасної України використання інформаційних ресурсів глобального інформаційного простору не зможе дати належного ефекту ні в першому, ні в другому випадку. У першому випадку не дасть належного ефекту тому, що сучасні масштаби загальноцивілізаційних ресурсів потребують професійного ставлення до їх використання з підключенням належного обладнання та програмного забезпечення, що не відповідає, по суті, любителським можливостям пересічного сучасного користувача. У другому – у зв'язку з тим, що вітчизняні аналітичні структури за роки незалежності не змогли досягти авторитету та фінансової незалежності на рівні американських фабрик думки [1]. При цьому їхня позиція в суспільно значущій проблематиці, як правило (це, до речі, властиво й існуючим у нашій країні ЗМІ), є під впливом інтересів основних інвесторів, що не завжди збігається з уявленням про об'єктивність пересічного користувача.

При цьому на сьогодні Україна, порівняно з країнами Заходу, має ще одну істотну потенційну перевагу у використанні інформаційних ресурсів глобального інформаційного простору: із часів існування союзної держави в ній залишилася значна бібліотечна мережа державного підпорядкування. Раніше вона охоплювала всі категорії населення. У наш час вона втрачає популярність і чисельність у зв'язку з матеріальною скрутою, повільним упровадженням комп'ютерних технологій. Однак у ній працюють ще професійні бібліотекарі, які можуть бути швидко перекваліфіковані в сучасних інформаційних працівників в інтересах суспільного розвитку. Із зростанням запитів на інформацію в сучасних умовах зростає потреба в удосконаленні загальносуспільних інформаційних центрів, бібліотечних установ, у послугах кваліфікованих інформаційних працівників, посередників між виробниками й користувачами інформацією.

Таким чином, в умовах удосконалення процесу інформатизації українського суспільства, що на сучасному етапі суспільного розвитку набуває стратегічного значення, актуалізується суспільна роль наявної в Україні системи бібліотечних установ та інших сучасних центрів у справі налагодження продуктивної співпраці з глобальним інформаційним простором як важливою складовою національного інформаційного комплексу в Україні. Адже з розвитком глобальної інформатизації від рівня ефективності використання глобальних інформаційних ресурсів в інтересах національного розвитку дедалі більшою мірою залежатиме майбутнє націй і держав.

В усіх трьох вимірах набуває особливого значення процес якісного використання стратегічних інформаційних комунікацій і зростаюче значення процесу ефективного використання в механізмі цих комунікацій нових та напрацьованих раніше, збережених, як правило, у фондах бібліотек інформаційних ресурсів. Управління наявними інформаційними ресурсами, що здійснюється дедалі більшою мірою за допомогою використання можливостей національних бібліотечних систем, набуває в сучасних

інформаційних процесах разом з використанням нового вітчизняного інфотворення, впровадженням у практику вітчизняного розвитку глобальних інформаційних ресурсів особливого для цієї практики значення. У сучасній літературі чимало уваги присвячується саме питанням активізації бібліотечного чинника в розвитку сучасної інформаційної сфери [4]. Бібліотечні, чи, як дедалі більш популярним стає, інформаційні працівники в бібліотеках є найбільш підготовленою категорією фахівців для аналізу глобальних масивів інформації, насамперед електронної, що перебуває в активному обігу. Ці фахівці мають обґрунтовану можливість необхідним інформаційним ресурсом, у якому гармонійно поєднується новостворена інформація й та, що зберігається у фондах, напрацьована попередніми поколіннями, успішно супроводжувати реалізацію накреслених планів, програм національного розвитку.

Вітчизняна практика свідчить про можливість успішного використання в суспільстві при застосуванні передових бібліотечних технологій насамперед таких напрямів використання ресурсів глобального інформаційного простору:

- ресурсів глобального інформаційного простору, що відображають передові здобутки науково-технічного, технологічного прогресу, соціальної практики, здобутків культури й мистецтва, навчальних технологій тощо;

- формування з включенням глобальних ресурсів інформаційної основи міжнародного економічного співробітництва та супровід цього напрямку суспільної діяльності;

- включення до вітчизняних інформаційних баз документного ресурсу міжнародних правових актів, що стосуються всіх сфер співробітництва України із зарубіжжям, діяльності спільних підприємств, регламентації роботи українських миротворчих контингентів у гарячих точках тощо;

- виходячи з особливого значення для сучасного суспільного розвитку правової бази світової інформатизації, формування на основі відбору із глобальних ресурсів наявних правових актів, що регламентують інформаційну діяльність, питання авторського права в сучасному інформаційному обігу, теоретичні розробки з цих питань і використання цих матеріалів як у практичній діяльності на рівні міжнародних правовідносин, активізації участі України в міжнародному правотворчому процесі, так і у вітчизняній правотворчій роботі;

- вивчення і використання методик протистояння негативним впливам інформаційних воєн та кіберзлочинності [5, с. 47–48].

Бібліотечні структури нарощують свої можливості участі в реалізації Національної програми інформатизації [6] щодо забезпечення доступу різним категоріям користувачів до інформаційних ресурсів, інформування їх про змістовні характеристики ресурсів розвитку, також сприяють піднесенню творчого потенціалу нації в суспільно значущій діяльності.

Для України, як і для кожної держави, що ввійшла в новий, інформаційний етап суспільного розвитку, на нинішньому етапі її

економічного розвитку дуже важливим є організація процесу своєчасного інформаційного супроводу діяльності управлінських структур, створення ефективних механізмів тісного ув'язування сучасних інформаційних процесів із виробництвом, налагодження швидкого впровадження інноваційних технологій. При цьому вже наявна в останні десятиріччя практика підтверджує зроблений наприкінці минулого століття прогноз про те, що «безперервний науково-технічний прогрес інформаційної цивілізації здійснюватиметься еволюційно, на основі подальшого вдосконалення інформаційної бази та безпаперової технології управління» [7, с. 316]. У зв'язку із цим набуває важливого значення інформаційно-аналітична діяльність бібліотек, що сприяє донесенню зацікавленим категоріям користувачів інформації про аналіз змісту наявних у фондах бібліотек ресурсів і вдосконаленню тематичної навігації у швидко-плинному процесі розвитку новітніх електронних інформаційних ресурсів у глобальному інформаційному просторі [8].

Стосовно другої складової в тріаді вимог активної участі держав і націй у сучасній інформаційній діяльності, то треба зазначити, що історичну перспективу подальшого існування та розвитку в сучасних умовах мають ті національні спільності, які разом з відбором корисних для розвитку ресурсів глобального інформаційного простору зможуть здійснювати власний, корисний у загальноцивілізаційному вимірі розвиток, зуміють ефективно організувати найважливіше для нашого часу виробництво – виробництво інформації. Будь-яка з існуючих націй сьогодні має перспективу для свого збереження та розвитку своєї самобутності лише за умови опори на власну інформаційну базу як повноправну складову глобального інформаційного простору. При цьому під повноправною складовою розуміється база, поповнювана постійно важливою, суспільно значущою інформацією вітчизняного виробництва.

Треба зазначити також, що в глобальній організації виробництва якраз людські спільності, утворені за національною ознакою, можуть знаходити додаткові аргументи в міжнародному поділі праці, спираючись на використання якостей властивої їм ментальності [9]. Цей фактор посилюється опорою на використання культурних у широкому значенні цього слова надбань попередніх поколінь кожної нації, з усією своєрідністю її світосприймання, ціннісних орієнтирів, прогресивних національних традицій, використовуваних в інтересах загальноцивілізаційного розвитку, введення в загальнокультурний обіг. І «чим різноманітнішим, багатограннішим є досвід, відповідно, інформація, у якій цей досвід зафіксовано, тим стійкішою є система, тим вона є мобільнішою...» [10, с. 116].

У комплексі вітчизняний інформаційний ресурс має використовуватися в контексті реалізації державної інформаційної політики, метою якої є досягнення якісно нового рівня інформаційного забезпечення суспільства в процесі його розвитку в постіндустріальний період. Він має охоплювати всі

сфери життєдіяльності в процесі їхнього розвитку в напрямі до нового, інформаційного суспільства, включати в себе стратегію та принципи розвитку системи інформатизації.

Процес інформаційного розвитку українського суспільства з точки зору національних інтересів має відповідати реалізації ряду вимог, серед яких на нинішньому етапі найважливішими є:

а) верховенство інститутів українського суспільства над процесом національного інформаційного виробництва і використання інформаційних ресурсів;

б) забезпечення перспектив:

– вітчизняного інформаційного виробництва з урахуванням потреб національного розвитку;

– прискореного підвищення ефективності використання інформаційних ресурсів, забезпечення зростання творчого потенціалу українського суспільства у використанні інформаційних ресурсів, удосконаленні інформатизації суспільства [11, с. 324];

в) забезпечення умов для рівноправного міжнародного співробітництва в інформаційній сфері, організації виробництва, підготовки національних інформаційних продуктів для представлення на зовнішніх інформаційних ринках з урахуванням відповідних запитів глобального інформаційного простору. Адже, як зауважує Г. Почепцов, «якщо ми не продукуємо власного інформаційного чи віртуального продукту, то ми ніколи не будемо переможцями. Ми є читачами, а не письменниками великого світу. І справа тут не в розмірах країни чи кількості людей, а в розмірі мозку» [12, с. 121];

г) розроблення методик ефективного використання інформаційного потенціалу глобального інформаційного простору в інтересах розвитку української нації та держави, формування постійно діючих механізмів ефективного використання цього джерела нових інформаційних ресурсів для їх адаптації й підготовки до використання в інтересах суспільного прогресу.

У процесі розвитку сучасних інформаційних процесів на новому їхньому витку перед нами знову набуває актуальності прогнозна ідея В. Вернадського про «державне об'єднання зусиль людства» [13, с. 84] в її застосуванні до національного розвитку в умовах глобалізації. Таке об'єднання має реальні можливості для свого розвитку на основі модернізації вітчизняної системи обслуговування бібліотечними установами за умови їх сучасного технологічного забезпечення, належної вмонтованості в систему національних інформаційних комунікацій, ефективного оновлення, без затратного дубляжу, фондів суспільно значущими матеріалами вітчизняного інфотворення, сучасної організації використання інформаційного ресурсу.

При цьому треба зазначити, що формування відірваних від бібліотечної системи нових центрів збереження інформаційних ресурсів, як правило, має свій недолік, пов'язаний із тим, що вони орієнтовані лише на електронну інформацію. При їх використанні втрачається спадкоємність інформаційного процесу, відбувається загрозливий розрив між логікою розвитку електронної

інформації та інформації на інших, традиційних уже матеріальних носіях. Об'єктивні процеси розвитку інформаційного суспільства обумовлюють необхідність збереження модернізованої системи бібліотечних установ – інформаційних центрів нинішнього суспільства.

Що ж стосується третього елемента інформаційної тріади розвитку сучасного інформаційного суспільства, то дуже важливою для неї є та обставина, що сьогодні працівники інформаційної сфери, задіяні для розв'язання проблем національної інформаційної безпеки, мають орієнтуватися в характерних особливостях розвитку сучасних комунікацій, у різноманітності цих процесів, пов'язаних з новими здобутками технічного прогресу, особливостями організації суспільного розвитку в умовах інформатизації, наприклад із процесами розвитку соціальних мереж. Вони мають визначати також і найбільш вразливі з точки зору зовнішніх негативних впливів змістові складові діючої комунікаційної мережі, і найбільш перспективні складові мережі для нейтралізації цих впливів, організувати ефективну контрінформаційну діяльність.

Досвід останніх десятиріч підтверджує те, що такими складовими мережі соціальних інформаційних комунікацій є бібліотечні установи. Незважаючи на те що в нинішній період суспільного розвитку у зв'язку із впровадженням електронних інформаційних технологій, забезпеченням доступу до Інтернету відбулося істотне зменшення уваги до них як до актуального інформаційного ресурсу (саме актуальність стає одним з найважливіших факторів при зростаючих темпах сучасного життя), можна спрогнозувати, що значення бібліотек на новому, інформаційному етапі розвитку зростатиме.

Лише з використанням бібліотечних фондів, масивів інформації, що відображають досвід, генеровані людством знання, перевірені практикою й корисні для його існування та розвитку традиції, духовні цінності та все те, що становить реальну інформаційну основу існування нації в сучасних умовах, гарантується ефективне використання змісту нової інформації в соціальних комунікаціях, її конкурентоспроможність із точки зору необхідного протистояння в умовах інформаційної війни й наявних протистоянь на міжнародних ринках.

Висновки. Таким чином, за допомогою бібліотечних установ – сучасних інформаційних центрів за умови їх комп'ютеризації:

- створюються умови для ефективного використання електронних і всіх інших інформаційних ресурсів, обсяги яких в умовах глобальної інформатизації постійно збільшуються;

- в умовах розвитку глобальних процесів, зростаючого впливу глобального інформаційного простору на мережу інформаційних комунікацій нашого суспільства при використанні суверенних ресурсів інформації за допомогою бібліотек у продуктах нової інформатичності може бути зміцнено змістовний контент національної самоідентифікації, духовно-ціннісних орієнтирів нашого суспільства;

– знаходяться відповідні пропорції між змістовим наповненням комунікацій новою інформацією, що узагальнює нові явища дійсності, та інформацією, продукованою попередніми поколіннями, яка може бути дороговказом, орієнтиром користувачам при оперуванні новими ресурсами;

– може бути підвищено ефективність використання спеціальної інформації, орієнтованої на протиставлення негативним інформаційним впливам. Для цього бібліотечні установи мають удосконалити з урахуванням вимог сьогодення стратегії комплектування інформаційними ресурсами, форми інформування потенційних користувачів про наявні ресурси (розвиток електронних каталогів, видання тематичних реферативних матеріалів, організація власної інформаційно-аналітичної та наукової діяльності, спрямованої на розкриття фондів, виявлення нових закономірностей розвитку інформаційних процесів у суспільстві і використання їх у практичній діяльності тощо);

– зважаючи на специфіку сучасної інформаційної війни, на необхідність оперативного реагування на формування нових аргументацій, що вкидаються в інформаційні обміни, має здійснюватися робота щодо первинної організації відповідних тематичних ресурсів для допомоги відповідним державним структурам для використання в інформаційних контрзаходах.

На сьогодні актуалізувалося питання щодо розроблення методик використання соціальних мереж і блогосфери як джерела бібліотечного комплектування в суспільно значущих напрямках інформаційної діяльності. Ці джерела набувають значення у зв'язку з істотним впливом цих інформаційних технологій на процес демократизації суспільства, стимулювання громадської активності мас, а також на зростаюче їхнє значення як неконтрольованого суспільством каналу інформаційних небезпек. Такий ресурс при його фаховому аналізі та використанні може стати важливим аргументом у зміцненні національної самоідентифікації українського суспільства в умовах сучасних глобалізаційних викликів.

Список бібліографічних посилань

1. Шейдина І. Л. США: Фабрика мысли на службе стратегии. М. : Наука, 1973. 194 с.

2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського в науково-інформаційному просторі (2000–2018) : [монографія] / В. М. Горovий, В. В. Струнгар, К. В. Лобузiна [та ін.] ; відп. ред. В. М. Горovий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. 344 с.

3. Національний інформаційний комплекс і його роль у глобальному інформаційному просторі / [О. С. Онищенко, В. М. Горovий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2014. 217 с.

4. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2011. 222 с.

5. Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]. Київ, 2013. 197 с.

6. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лютого 1998 р. № 74/98-ВР. *Офіц. вісн. України*. 1998. № 10. 26 берез. С. 5–14.

7. Абдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации. М. : ВЛАДОС, 1994. 336 с.

8. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського в науково-інформаційному просторі (2000–2018) : [монографія] / В. М. Горовий, В. В. Струнгар, К. В. Лобузін [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. 398 с.

9. Починок Б. В., Чорний І. П. Про феноменологію ментальності у підприємстві. *Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості. Тези доп. та матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ – Луцьк)*. 1994. С. 141–142; Ментальна та організаційна ентропія. *Україна: Інтелект нації*. С. 226 та ін.

10. Афанасьев В. Г. Социальная информация и управление обществом. М., 2013, 407 с.

11. Горовий В. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2010. 230 с.

12. Почепцов Г. Від Facebook'у і гламуру до Wikileaks: медіакомунікації. Київ : Спадщина, 2012. 461 с.

13. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление. М. : Наука, 1991. 271 с.

До уваги держслужбовця

А. Шумілова, мол. наук. співроб. НБУВ

Нові надходження довідково-бібліографічних видань до фондів НБУВ

1. Березюк Н. М. Вчений і бібліографія. XIX – середина XX століття: нариси. Бібліографія бібліографій / Н. М. Березюк ; ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2019. – 200 с. : фот. – (Видатні постаті в історії Харківського університету).

Історико-бібліографічне дослідження знайомить з бібліографічною спадщиною науковців Харківського університету, які внесли вагомий

доробок у становлення і розвиток вітчизняного бібліографознавства, в теорію, методику та практику бібліографування.

Матеріали, що увійшли до видання, охоплюють період ХІХ – середини ХХ ст., пов'язаний з розвитком на теренах України книговидавничої діяльності. До праці включено 15 біобібліографічних статей про вчених – представників гуманітарних і природничих наук. Кожна стаття-персоналія складається з трьох розділів.

Перший – містить біографічний нарис про життя та діяльність науковця в контексті бібліографічного доробку. Другий розділ «Праці» складається з 315 основних бібліографічних праць учених, як правило, фундаментальних, що охоплюють значні історичні періоди в часовій послідовності. Бібліографічні описи здійснено відповідно до чинних стандартів. До третього розділу «Література» увійшло 369 використаних джерел, які містять відомості про вчених.

Довідково-пошуковий апарат – алфавітний покажчик персоналій.

Шифр НБУВ: Ва834197

Шифр ВНБІ: Ч75(4УКР)д я1 Б48

2. Бібліографічні джерела зарубіжної україніки (друга половина ХІХ – початок ХХІ століття): матеріали до бібліографії : наук.-допом. покажч. / упоряд. В. Березкіна ; наук. ред. Т. Д. Антонюк ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т книгознавства. – Київ, 2019. – 244 с.

Покажчик підготовлено за матеріалами довідково-інформаційного фонду відділу зарубіжної україніки НБУВ, наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянської академії» та Бібліотеки імені О. Ольжича. Видання містить 809 позицій. Це вибрані різногалузеві вторинні опубліковані та неопубліковані, періодичні, неперіодичні, продовжувані видання, випущені поза межами України, а також на території України впродовж 1858–2017 рр.

Покажчик складається з: передмови «Від упорядника», матеріалів до бібліографії, системи допоміжних покажчиків, списку скорочень. Основна частина посібника упорядкована за формально-хронологічним принципом. Більша частина документів опрацьована *de visu*. Опис кожного документа супроводжується інформацією про місце його зберігання або отримання відомостей про документ.

Для різноаспектного розкриття змісту покажчика та полегшення користування ним подається система допоміжних покажчиків. До кожного з них наведена анотація, що визначає особливості його побудови. Покажчики розміщено таким чином: іменний; систематичний; місць видань творів друку; видавців і видавництв, видавничих організацій, установ та друкарень; перелік періодичних видань, матеріали з яких вміщено в покажчику.

Шифр НБУВ: Вc66035

Шифр ВНБІ: Я101(4УКР) Б59

3. Володимир Іванович Большаков : бібліогр. вчених / уклад. Т. А. Шпаковська ; Придніпров. держ. акад. будівництва та архітектури. – 2-ге вид., доп. – Дніпро : ПДАБА, 2018. – 416 с.

Видання розповідає про життєвий шлях і наукову, педагогічну, міжнародну та громадську діяльність доктора технічних наук, професора, відомого вченого в галузі будівельного матеріалознавства, ректора Придніпровської державної академії будівництва та архітектури, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки та премії Президії НАН України ім. Г. В. Курдюмова – Володимира Івановича Большакова.

Довідково-бібліографічний покажчик наукових праць складається з двох частин: «Короткий нарис наукової, науково-організаційної та громадської діяльності, доктора технічних наук, професора В. І. Большакова», «Наукові праці доктора технічних наук, професора В. І. Большакова (1970–2017)». Друга частина має три розділи: «Монографії, навчальні посібники, підручники» та додаток до першого розділу; «Статті», «Авторські свідоцтва та патенти».

Шифр НБУВ: Ва837053

Шифр ВНБІ: д Б79

4. Вулиці Рівного Вам розкажуть : бібліогр. покажч. / ЦБС м. Рівне ; уклад. Л. О. Гришук ; відп. за вип. В. О. Гупалюк ; Центр. міська б-ка ім. В. Г. Короленка. – Рівне : Волин. обереги, 2019. – 256 с.

Покажчик присвячений вулицям міста Рівне. Зокрема, містить інформацію про пам'ятники, пам'ятні знаки, меморіальні та анотаційні дошки, що розміщені на вулицях; музеї, культові споруди, навчальні заклади, бібліотеки, розважальні заклади тощо. Також подано короткі довідки про події, персоналії, котрим присвячено назви вулиць, і літературу про них. До книги увійшла інформація про старі назви вулиць, а також про нові, що були перейменовані та утворені у 2016–2018 рр. Поряд із сучасною вказано колишню назву вулиці.

Видання знайомить з бібліографічними описами книг, статей із періодичних видань, опублікованих із 1970-х рр. ХХ ст. і до теперішнього часу. До деяких описів додано анотації, що мають уточнюючий характер.

Довідково-пошуковий апарат містить: покажчик назв вулиць, проспектів, майданів; покажчик осіб, котрим присвячені назви вулиць за галузями діяльності персоналій; покажчик використаних періодичних видань.

Шифр НБУВ: Ва836689

Шифр ВНБІ: ТЗ(4УКР-РІВ) я1 В-88

5. Губерський Леонід Васильович : біобібліогр. покажч. / упоряд.: І. І. Тіщенко, Л. Є. Герасименко ; за наук. ред. О. О. Сербіна ; М-во

освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Наук. б-ка ім. М. Максимовича. – Київ : ВПЦ «Київський університет», 2019. – 607 с.

Показчик представляє науковий доробок відомого українського вченого-філософа, академіка НАН України та НАПН України Л. В. Губерського в науково-дослідній, науково-педагогічній та адміністративній діяльності. Матеріали видання систематизовано за розділами: «Передмова», «Хронологічний показчик друкованих праць Л. В. Губерського», «Публікації та згадки про Л. В. Губерського на сторінках друкованих видань». Довідково-пошуковий апарат складається з алфавітного показчика праць та іменного показчика.

Перший розділ містить наукові, публіцистичні, навчально-методичні, довідкові праці та видання, упорядником яких є вчений, а також роботи за його редакцією. Другий розділ упорядкований аналогічно до першого розділу за хронологією. Для розширення інформативного поля бібліографічні описи супроводжуються цитатами та анотаціями довідкового, уточнювального змісту. До іменного показчика увійшли прізвища авторів, співавторів, укладачів, редакторів, рецензентів публікацій та осіб, згаданих у назвах статей і анотаціях. Усі видання, які внесено до біобібліографії, переглянуто *de visu*.

Бібліографія охоплює період з 1965 до 2019 рр. Загальна кількість описів становить 2714 позицій: праць – 1192, література про науковця – 1522.

Шифр НБУВ: Ва841131

Шифр ВНБІ: д Г-93

6. Державна бібліотека України для юнацтва: роки творчої праці (1975–2015) : бібліогр. показч. / уклад. С. Настенко ; ред. В. Кучерява ; М-во культури України, Держ. б-ка України для юнацтва. – Київ, 2015. – 85 с.

Показчик присвячений 40-річчю бібліотеки. У виданні висвітлена видавнича діяльність Державної бібліотеки України для юнацтва майже за весь період її існування. Матеріал поданий за хронологією. Довідково-пошуковий апарат містить іменний показчик.

Шифр НБУВ: Ва837838

Шифр ВНБІ: Ч734(4УКР)7 я1 Д36

7. Жаботинська Світлана Анатоліївна : біобібліогр. показч. / уклад.: Г. В. Лещенко, О. Ю. Радченко ; авт. вступ. сл. О. П. Воробйова ; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, Наук. б-ка ім. М. Максимовича. – Черкаси : Є. І. Гордієнко, 2019. – Вип. 13. – 64 с. : фот. – (Бібліографія вчених України).

У показчику подано біографію, перелік наукових праць та інформацію про діяльність відомої української вченої й педагога, доктора філологічних наук, професора кафедри англійської філології та методики навчання

англійської мови Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького Світлани Анатоліївни Жаботинської.

Матеріал систематизовано за структурними частинами: «Життєвий і творчий шлях», «Основні дати біографії», «Колеги про ювілярку», «Навчальні курси, які викладає проф. С. А. Жаботинська», «Автореферати дисертацій», «Хронологічний покажчик друкованих праць», «Редаговані праці», «Наукова школа проф. С. А. Жаботинської», «Матеріали про ювілярку», «Профілі в науково-метричних базах даних». У списку друкованих праць монографічні наукові видання виділено жирним шрифтом.

Довідково-пошуковий апарат представлений іменним покажчиком, переліком умовних скорочень. Наприкінці видання надано анотацію англійською мовою.

Шифр НБУВ: Ва838043

Шифр ВНБІ: д Ж12

8. Життя після війни: реабілітація учасників ООС : бібліогр. покажч.-дайджест / уклад. В. Вовк ; ред.: С. Чачко, В. Кучерява, Н. Лінкевич ; Держ. б-ка України для юнацтва. – Київ, 2019. – 71 с.

У виданні вміщено інформацію про державні та громадські організації, створені для допомоги в реабілітації ветеранів. Надані відомості і бібліографічні описи книг і статей з періодичних видань, веббібліографічних ресурсів, присвячених порадам психологів як знайти себе в мирному житті, розповідям про успішні випадки адаптації до нього й навіть про успішне започаткування власного бізнесу. В окремих розділах представлені добірки фрагментів з текстів, думки та висловлювання ветеранів.

Покажчик складається: зі вступного слова «Від укладача»; п'яти розділів: «Життя після війни: психологічна реабілітація», «Провідні реабілітаційні центри в Україні», «Спеціальні програми та проекти реабілітації для ветеранів», «Життя без обмежень: професійна адаптація», «Ваші права та пільги»; післяслова та п'яти додатків: «Корисна інформація», «Бібліотерапія: зцілення книгою», «Емоційне відновлення після повернення із зони бойових дій», «Вправи на релаксацію (аутогенне тренування)», «Практичні вправи на саморегуляцію».

В останньому розділі міститься інформація, яка допоможе бійцям одержати відповіді на питання щодо прав учасників бойових дій та інвалідів війни.

Шифр НБУВ: Ва837828

Шифр ВНБІ: Ю9 я1 Ж74

9. Зроби це зараз. Будь щасливим і успішним без метушні : реком. бібліогр. покажч. / уклад. Г. Буркацька ; ред.: С. Чачко, В. Кучерява, Н. Лінкевич ; Держ. б-ка України для юнацтва. – Київ, 2019. – 64 с.

Покажчик знайомить зі світовими бестселерами, які змінили життя багатьох людей. Книжкові новинки міжнародних книжкових ярмарків –

Книжкового Арсеналу, «МЕДВІН: Книжковий світ», Львівського Форуму видавців – доповнені виданнями 2014–2018 рр. Бібліографічні джерела структуровані за трьома розділами: «Про мотивацію і власний тайм-менеджмент», «Про щастя», «Про успіх». У тандемі вони відповідають на такі питання: «Як організувати час?», «Як знайти щастя в собі», «Як стати успішним?». Довідково-пошуковий апарат містить іменний покажчик.

Шифр НБУВ: Ва837831

Шифр ВНБІ: Ю9 я1 3-90

10. Екологія рідного краю : бібліограф. покажч. / Департамент культури, туризму та культурної спадщини Кіровоград. обл. держ. адмін., Обл. універс. наук. б-ка ім. Д. І. Чижевського ; уклад. А. Осокіна ; ред. Н. Калашнікова ; відп. за вип. Є. Літвінова. – Кропивницький, 2019. – 100 с.

Покажчик надає інформацію про джерела, які розкривають екологічний стан довкілля Кіровоградщини, екологічні проблеми сьогодення та основні напрями регіональної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального природокористування і забезпечення екологічної безпеки. У виданні представлено друковані матеріали: книги, публікації із збірників, періодичних видань за 1997–2019 рр., які розкривають екологічні проблеми краю та шляхи їхнього розв’язання. Загальний обсяг покажчика становить 865 позицій. Електронні ресурси подано з оглядовою метою: наводяться найбільш значущі електронні публікації. Довідково-пошуковий апарат складається з іменного покажчика.

Електронну версію покажчика розміщено на вебсайті ОУНБ ім. Д. І. Чижевського: <http://library.kr.ua/>

Шифр НБУВ: Ва840249

Шифр ВНБІ: Б1(4УКР) я1 Е45

11. Інформація як щит і меч. Від інформаційної війни до війни сенсів : інформ.-бібліогр. покажч. / уклад. Г. Буркацька ; ред.: С. Чачко, В. Кучерява, Н. Лінкевич ; обкл. О. Островий ; Держ. б-ка України для юнацтва. – Київ, 2018. – 75 с.

Покажчик є продовженням і доповненням видання «Протидія інформаційним війнам: інформація як щит і меч» (2014). Книга знайомить з теоретичним доробком вчених, історичними витоками гібридної війни проти України.

Бібліографічний покажчик складається з передмови «Від укладача», 7 розділів: «Що таке «гібридна війна? Вчені про її історичні витоки», «Як держава забезпечує інформаційну безпеку України», «Криві дзеркала виборчих кампаній», «Кіберфронт і кібербезпека», «Медіапростір – територія небезпеки?!» «Від інформаційної війни до війни сенсів», «Медіаосвіта. Бібліотеки і новинна грамотність» та додатку «Як розпізнати фейкові новини». Допоміжний апарат містить іменний покажчик.

Шифр НБУВ: Ва837829
Шифр ВНБІ: Х91 я1 І-74

12. Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : матеріали до бібліографії (2004–2010) / Ю. В. Вернік, Т. В. Котлярова, Н. І. Любовець, В. В. Патик [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського : редкол.: В. І. Попик (голова) [та ін.] – Київ, 2019. – 404 с. – (Джерела української біографістики ; вип. 4).

Видання присвячується 100-річчю Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ). Запропонований покажчик підготовлено відповідно до теми науково-дослідної роботи НБУВ – «Біографіка, біобібліографія та бібліографістика в сучасному науково-комунікаційному просторі України» (2016–2018 рр.). Структурно покажчик складається з трьох частин: вступного слова «Від авторів», анотованого покажчика та допоміжних покажчиків. Анотований покажчик побудовано за видом друкованих джерел. Систематизовано понад 1300 бібліографічних описів документів, що містять біографічну інформацію про діячів української історії, науки, культури й інших сфер життя і знаходяться у фондах НБУВ.

До видання включено 1317 найменувань різноманітних за видами біографічних видань, які побачили світ упродовж семи років. Зокрема, енциклопедичні видання, тематичні та регіональні біографічні словники, довідники, покажчики, монографічні дослідження, збірники статей і нарисів, матеріали наукових конференцій, краєзнавчі публікації, презентаційні й іміджеві видання тощо.

Інформація про кожне джерело супроводжується анотацією, в якій розкрито зміст, призначення видання, вказано на характер біографічного матеріалу (довідка, стаття, біографічний розділ тощо), його структуру, наявність довідково-пошукового апарату, іконографії тощо, із зазначенням шифрів зберігання.

До покажчика не включено літературу, яка вийшла друком за межами України, вітчизняні джерела, в яких подано біографічний матеріал про одну-дві особи, та праці, присвячені окремій особі. Анотувалася лише література: видана (переважно українською та російською мовами) в зазначений період на території України (за винятком незначної кількості діаспорних видань, що зберігаються у відділі зарубіжної україніки НБУВ); наявна у фондах НБУВ (за винятком окремих видань); яка містить біографічну, бібліографічну та біобібліографічну інформацію про трьох та більше осіб.

Довідково-пошуковий апарат містить покажчики: імен, назв творів, серій, географічних назв і предметно-тематичний.

Шифр НБУВ: Вc67235
Шифр ВНБІ: Я181(4УКР)2 К53

13. Критика. 1928–1935: хронологічний та систематичний покажчик змісту журналу / упоряд.: Н. Кикоть, О. А. Ляшенко ; Нац. акад. наук України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – Київ, 2018. – 191 с.

Хронологічний покажчик містить опис комплексу журналу за вісім років, (80 номерів). У покажчику збережено структуру видання, публікації описано за роками, номерами. У кожному випуску окремо виділено назви журнальних рубрик. Збереження у хронологічному покажчику поділу на рубрики важливо з огляду на те, що у такий спосіб зберігається архітектоніка журналу.

Систематичний покажчик змісту складається з шести розділів і складає 1071 публікацію журналу «Критика». Зокрема, з літературознавства, архітектури, образотворчого мистецтва, кіно, театру, музики, книговидавництва, мовознавства, видавничої діяльності названого журналу, рецензій, оглядів книг і періодичних видань. Збережена орфографія та пунктуація часу видання журналу.

Довідково-пошуковий апарат містить допоміжні індекси, зокрема алфавітний покажчик. Він складається з переліку всіх імен і прізвищ (збережено журнальний правопис), які є в назвах публікацій.

Шифр НБУВ: Ва838308

Шифр ВНБІ: Я172(4УКР)12 К82

14. Медико-психологічні проблеми суїцидів : бібліогр. покажч. до II Міжнар. наук.-практ. конф. «2019 – Ukrainian Mental Health Conference» / уклад.: Л. Є. Корнілова, Є. О. Корнілова ; наук. консультант М. М. Матяш ; Нац. наук. мед. б-ка України, Нац. мед. ун-т ім. О. О. Богомольця. – Київ, 2019. – 31 с.

Покажчик адресовано фахівцям медичної галузі, психологам і педагогам. У виданні матеріал згруповано за вісьма розділами: «Психології особистості», «Сучасні проблеми суїцидології», «Самогубства в Україні», «Особистісні і психосоціальні чинники суїцидальної поведінки», «Суїцидальна активність хворих на депресії», «Суїцидальна активність хворих на соматичні та психосоматичні розлади», «Шляхи профілактики суїцидів», «Суїцидальна поведінка в осіб молодого віку».

До видання увійшли бібліографічні описи друкованих праць, зокрема монографії, навчальні посібники, статті зі збірників наукових праць і періодичних видань. Матеріал частково анотований, у низці джерел наведені електронні адреси.

Шифр НБУВ: Р137118

Шифр ВНБІ: Р61/73 я1 М42

15. Музична Шевченкіана у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / відп. ред. Л. Г. Руденко, наук. ред. Л. В. Івченко ; уклад. Л. Г. Руденко [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка

України імені В. І. Вернадського, Ін-т книгознавства. – Київ : Академперіодика, 2019. – 992 с., 16 с. іл.

Науковий каталог є продовженням серії видань музичного відділу фондів НБУВ. У книзі представлено понад 4000 бібліографічних та аналітичних описів музичних творів і народних пісень, пов'язаних з іменем Великого Кобзаря. Усі описи здійснено *de visu*. Хронологічне охоплення документів від 1833 до 2017 рр. До нотобібліографії увійшли друковані видання (у т. ч. перевидання) та нотні рукописи. Книга містить п'ять розділів.

Перший розділ «Музичні твори та тексти Тараса Шевченка» містить інформацію про окремі музичні твори на тексти Т. Г. Шевченка. Бібліографічно описано моновидання, але більшу частину розділу становлять аналітичні описи творів зі збірників народних пісень і збірників, присвячених і не присвячених Т. Шевченкові.

Другий розділ «Музичні твори за мотивами поезій Т. Шевченка» подає бібліографічну інформацію про музичні твори за мотивами поезій Тараса Шевченка, тобто ті, в яких літературний текст Шевченка слугував основою, сюжетом, епіграфом, а сама ж програма або лібрето твору створені композитором і/або лібретистом. Здебільшого описано сценічні твори, уривки зі сценічних творів, симфонічна, інструментальна музика.

У третьому розділі «Музичні твори, присвячені Шевченкові» систематизовано музичні твори про Тараса Шевченка і присвячені йому твори. Загальна систематизація творів щодо засобів виконання та жанрів подана у спеціальному покажчику в додатках.

Четвертий розділ «Улюблені, використані та записані Т. Шевченком народні пісні» розташував описи так: народні пісні за абеткою і прямою хронологією.

У п'ятому розділі «Основні використані нотні збірки» бібліографічно описано нотні збірки. Цей розділ складається з трьох підрозділів. У першому – описані збірки за назвами, в яких подано твори різних композиторів на слова Т. Шевченка; у другому – збірки за композиторами, де вміщено твори одного автора на тексти Тараса Григоровича; у третьому – збірки народних пісень: пісні на слова Т. Шевченка або записані чи використані ним.

Кожен з розділів має специфіку в розташуванні інформації: на початку стисло повідомляється про його структуру.

Видання складається з бібліографічних, аналітичних описів нотних документів, що інкорпорує обов'язкові та факультативні елементи, отримані з видання та інших джерел. Основним джерелом опису друкованих нотних документів для каталогу слугував титульний аркуш, а браком на ньому важливих елементів опису або таких титульних аркушів, де вміщено проспекти серій, джерелом ставали відомості, вміщені в інших частинах видання. Головним джерелом аналітичного опису були відомості перед нотним тестом та у виданні загалом. Посилання на джерела додаткової інформації подаються в каталозі в скороченому вигляді. Рукописні джерела

подані за схемою, максимально близькою до опису нотних видань. У каталозі для зручності користування запроваджена система гасел і приміток, що містять посилання на рекомендовану інформацію.

Частина музичних джерел вводиться до бібліографічного обігу вперше. Це здебільшого видання, опубліковані на території Західної України, зокрема у видавництвах «Торбан», «Боян», «Українська накладня» та рукописи. Довідково-допоміжний апарат складається з іменного та систематичного покажчиків.

Шифр НБУВ: Вc67366

Шифр ВНБІ: Щ31(4УКР) я1 М89

16. Науковий доробок доктора геолого-мінералогічних наук, доктора географічних наук, доктора технічних наук, професора Рудька Георгія Ілліча 1980–2019 рр. (I півріччя) : бібліогр. покажч. / упоряд. Ю. В. Бабич. – Київ ; Чернівці : Букрек, 2019. – 120 с. : іл.

Покажчик містить інформацію про науковий доробок професора Георгія Ілліча Рудька. У виданні розміщено 716 бібліографічний описів його праць.

Шифр НБУВ: Ва837691

Шифр ВНБІ: д Р83

17. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2010–2017) : бібліогр. покаж. змісту / Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені І. Огієнка ; уклад. : Н. О. Козак, Т. М. Опря ; редкол.: С. А. Копилов (голова) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський, 2019. – 148 с. – (Хмельниччина краєзнавча ; вип. 4(6)).

У покажчику відображено бібліографію наукових праць вчених Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, виголошених на звітних конференціях за підсумками науково-дослідної роботи упродовж 2010–2017 рр.: всього вісім випусків, 28 томів. Пропоноване видання є продовженням бібліографічного покажчика «Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (1920–2009)».

При розміщенні опублікованих матеріалів упорядники виходили з хронологічного принципу, враховуючи основні етапи становлення і розвитку університету. Тематика наукових праць детально розкрита у змісті.

Для зручності користування до видання включено іменний покажчик.

Шифр НБУВ: Ва837143

Шифр ВНБІ: Я172(4УКР)1 Н-34

18. Наукові праці науково-педагогічних працівників (2013–2017) : бібліогр. покажч. / уклад.: Н. П. Фурман, С. Ж. Йовженко : наук. ред. С. Я. Цимбалюк ; Ун-т ДФС України, Наук. б-ка. – Ірпінь, 2019. – 410 с. – (Наукові здобутки Університету ДФС України).

У виданні систематизовано науковий доробок викладачів університету за 2013–2017 рр. Обсяг покажчика – 2180 праць. Бібліографічний опис джерел здійснено відповідно до правил сучасного українського правопису.

Покажчик складається з розділів: «Від укладачів», «Монографії, підручники, посібники, матеріали науково-практичних конференцій», «Наукові статті», «Електронні ресурси», «Дисертації». Довідково-пошуковий апарат містить покажчик назв праць співробітників університету та іменний покажчик.

Шифр НБУВ: Ва834410

Шифр НБУВ: Я175(4УКР)3 Н-34

19. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: розвиток національної бібліографії, біографічних досліджень та науково-бібліографічної діяльності (2000–2019) : колективна монографія / В. І. Попик, Т. В. Добко, С. С. Кіраль [та ін.] ; відп. ред. В. І. Попик ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2019. – 252 с.

У монографії досліджено розвиток національної бібліографії, довідкової науково-бібліографічної діяльності та біографістики в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського впродовж перших десятиліть ХХІ ст.

Проаналізовано та узагальнено досвід науково-інформаційного центру національної бібліографії України НБУВ. Розкрито багатоаспектну діяльність у галузі обслуговування широкого кола користувачів, а також основні пріоритети та етапи впровадження в науково-бібліографічну справу комп'ютерних технологій, значення напрацювань НБУВ для розвитку бібліографії в Україні. Висвітлено проблеми розвитку біографістики – теорії і методики історико-біографічних досліджень і поширення біографічних знань у суспільстві. Надано інформацію про внесок НБУВ у формування сучасної концепції національної бібліографії України, створення українського бібліографічного репертуару. Дано характеристику фундаментальним багатотомним бібліографічним зводам, працям бібліографічної Шевченкіани.

Видання складається з передмови та трьох розділів: «Створення національної бібліографії, науково-бібліографічні дослідження», «Розвиток довідково-бібліографічної науково-інформаційної діяльності», «Історико-біографічні дослідження, розбудова електронних ресурсів біографічної та біобібліографічної інформації» та післямови.

Допоміжний апарат містить іменний покажчик, список скорочень.

Шифр НБУВ: Вс67358

Шифр ВНБІ: Ч75(4УКР) я2 Н35

20. Олекса Ошуркевич : біобібліогр. покажч. / Упр. культури Волин. обл. держ. адмін. ; Волин. держ. обл. універс. наук. б-ка ім. Олени

Пчілки ; упоряд. В. В. Бабій ; ред. Е. С. Ксендзук ; відп. за вип. Л. А. Стасюк. – Луцьк, 2004. – 80 с.

Показчик підготовлено на відзначення 70-річчя від дня народження фольклористика та етнографа, відомого краєзнавця Олекси Ошуркевича. Подано друкований доробок дослідника за 1956–2003 рр., а також матеріали про його творчу діяльність.

Видання складається з двох основних розділів. У першому – «Друковані праці Олекси Ошуркевича» подаються чотири підрозділи: «Окремі видання» вміщує видання з працями, написаними в співавторстві, рецензії на них; «Статті, нариси, рецензії» містить відомості про публікації в наукових збірниках, періодичних виданнях (журналах, газетах); «Записи спогадів та зразків усної народної творчості» (містить матеріали, які займають у доробку фольклориста особливо помітне місце); «Матеріали О. Ошуркевича в бібліографічних посібниках».

У другому розділі «Література про життя і творчість О. Ошуркевича» зареєстровано статті, суттєві згадки, висловлювання про дослідника в публікаціях.

Матеріали в показчику розміщено за хронологією. Бібліографія частково анотована. Наприкінці видання надано список використаних періодичних видань без зазначення номера та року.

Довідково-пошуковий апарат вміщує показчик назв публікацій О. Ошуркевича, показчик імен, список використаних періодичних видань.

Шифр НБУВ: Ва837900

Шифр ВНБІ: д О-96

21. Професор Володимир Іванович Большаков : зб. нарисів про діяльність д. т. н., проф. В. І. Большакова / літ. ред. та відп. за вип. Т. А. Шпаковській. – Дніпро : А. Л. Свідлер, 2018. – 38 с. : фот., діаграми.

Науково-популярне видання розповідає про життєвий шлях і наукову, педагогічну, міжнародну та громадську діяльність доктора технічних наук, професора, відомого вченого в галузі будівельного матеріалознавства В. І. Большакова. Видання має три розділи. До розділу «Доктор технічних наук, професор Володимир Іванович Большаков» увійшли публікації: «Освіта і перші наукові кроки», «Формування та розвиток наукової школи професора В. І. Большакова». Складовою розділу «Від Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту до Придніпровської державної академії будівництва та архітектури» є статті: «Підготовка кадрів, публікації та педагогічна діяльність», «Розвиток школи В. І. Большакова», «Вектор у майбутнє», «Педагогічна діяльність». До розділу «Розвиток та досягнення наукової школи В. І. Большакова» увійшли статті: «Прикладне матеріалознавство. Нові матеріали для сталевих будівельних конструкцій (керівник – професор В. І. Большаков)».

Шифр НБУВ: Р136288

Шифр ВНБІ: д Б79

22. Стоп насильству : бібліогр. покажч. / уклад. С. Настенко ; ред.: С. Чачко, В. Кучерява, Н. Лінкевич ; М-во культури України, Держ. б-ка України для юнацтва. – Київ, 2017. – 49 с.

Видання знайомить з книгами, статтями з періодичних і продовжуваних видань, що розповідають про проблему насильства в українському суспільстві. Матеріал охоплює документи 2000–2017 рр. Покажчик складається з чотирьох розділів: «Правові засади протидії насильству», «Насильство як соціальна проблема», «Насильство в сім'ї, його причини та попередження», «Насильство в освітніх закладах, його причини та попередження», додатки.

Довідково-пошуковий апарат містить іменний покажчик.

Шифр НБУВ: Ва837823

Шифр ВНБІ: Х88(4УКР) я1 С81

23. Тимчук Сергій Олександрович : біобібліогр. покажч. праць за 1986–2019 роки / уклад.: Е. М. Щетініна, Т. Б. Богданова ; наук. ред. Н. М. Ніколаєнко ; М-во освіти і науки України, наук. б-ка ХНТУСГ. – Харків, 2019. – 74 с. : фот. – (Біобібліографія вчених ХНТУСГ ; вип. 12).

Покажчик присвячено 65-річчю з дня народження Сергія Олександровича Тимчука – доктора технічних наук, доцента, дійсного члена громадської організації «Українське науково-освітнє ІТ товариство», завідувача кафедри автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих технологій Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка. Книга знайомить з життям і творчою діяльністю, представляє наукові праці вченого. Більшість видань перевірено *de visu*.

До видання включено монографії, статті, навчальні, методичні матеріали, авторські свідоцтва та патенти. Бібліографічний покажчик містить праці опубліковані з 1997 по 2019 рр.

Довідково-пошуковий апарат містить алфавітний покажчик прізвищ авторів і предметно-тематичний покажчик.

Наприкінці видання зазначені почесні та наукові звання, вчені ступені, відзнаки. Надані фотоматеріали.

Шифр НБУВ: Ва837580

Шифр ВНБІ: д Т41

24. Туристичні перлини України Київщини : бібліогр. покажч. / уклад. С. Настенко ; ред.: С. Чачко, В. Кучерява, Н. Лінкевич ; Держ. б-ка України для юнацтва. – Київ, 2019. – 29 с. – (Знай Україну).

Покажчик інформує про книги, довідники, статті з періодичних видань, що допомагають ознайомитися з туристичними об'єктами Київщини. Видання має вступне слово «Від укладача», два розділи: «Славетний Київ», «Київщина туристична» та додаток «Корисні інформаційні портали». Описи частково анотовано.

Довідково-пошуковий апарат складається з іменного покажчика.

Шифр НБУВ: Р136448

Шифр ВНБІ: Ч51(4УКР) я1 Т88

25. Японія – країна, де сходить сонце : інформ.-бібліогр. матеріали / уклад. Г. Буркацька ; ред. : В. Кучерява, Н. Лінкевич, С. Чачко : М-во культури України, Держ. б-ка України для юнацтва. – Київ, 2017. – 82 с. – (Подорожуючи країнами світу).

Бібліографічний посібник надає інформацію про давню і сучасну Японію. Видання містить бібліографічні відомості про книги, брошури, статті, електронні ресурси. Книга складається зі вступу «До читача від укладача», «Паспорта країни», шести розділів : «Держава», «Основні періоди і події в історії Японії», «На краю світу...», «Соціальні та культурні особливості розвитку японської нації», «Економічна супердержава світу», «Японія і Україна – різні долі, спільні сподівання» та шести додатків: «Всесвітня спадщина ЮНЕСКО в Японії», «Олімпійські ігри в Токіо», «Молодіжна кавайна революція», «Свята в Японії», «Перлини мудрості японського і українського народів», «Короткий японський словничок».

Для оформлення обкладинки видання використаний малюнок Неоніли Єфімової в техніці сумі-е.

Шифр НБУВ: Ва837837

Шифр ВНБІ: Я131(5ЯПО) Я70

26. Яремко Юрій Іванович : бібліогр. покажч. наук. пр. за 2020–2018 рр. / Херсон. держ. аграр. ун-т ; уклад.: Н. В. Дудяк, Л. В. Шикова, Н. М. Лавренко [та ін.]. – Херсон : Айлант. – 2018. – 48 с. : порт. – (Бібліографія діячів економічної науки України ; вип. 28).

У покажчику відображені основні етапи життя та науково-педагогічної діяльності доктора економічних наук, першого проректора, проректора з науково-педагогічної роботи, професора кафедри землеустрою, геодезії та кадастру ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет» Юрія Івановича Яремка. Також наукове видання знайомить і з хронологічним покажчиком публікацій з працями, опублікованими за редакцією Ю. Яремка.

Шифр НБУВ: Р136332

Шифр ВНБІ: д Я72